

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE ZORUNLU EĞİTİM POLİTİKALARI BAĞLAMINDA
4+4+4 KESİNTİLİ ZORUNLU EĞİTİM (1973-2016)**

Ertan NOYAN

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Kamil Ufuk BİLGİN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
AMME İDARESİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

EYLÜL - 2019

**TÜRKİYE'DE ZORUNLU EĞİTİM POLİTİKALARI BAĞLAMINDA
4+4+4 KESİNTİLİ ZORUNLU EĞİTİM (1973-2016)**

Ertan NOYAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
AMME İDARESİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL - 2019

Ertan NOYAN tarafından hazırlanan “Türkiye’de Zorunlu Eğitim Politikaları Bağlamında 4+4+4 Kesintili Zorunlu Eğitim (1973-2016)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Amme İdaresi Anabilim Dalında Kamu Yönetimi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Kamil Ufuk BİLGİN

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

Başkan: Prof. Dr. Tevfik ERDEM

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

Üye: Prof. Dr. Feyzi ULUĞ

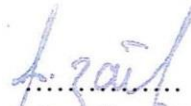
Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

Tez Savunma Tarihi: 18/10/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAIĞ
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ertan Noyan
Ertan NOYAN

18/10/2019

TÜRKİYE’DE ZORUNLU EĞİTİM POLİTİKALARI BAĞLAMINDA
4+4+4 KESİNTİLİ ZORUNLU EĞİTİM (1973-2016)
(Yüksek Lisans Tezi)

Ertan NOYAN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Eylül 2019

ÖZET

Bu çalışmada, 1973 yılından 2016 yılına dek Türkiye’de değişen zorunlu eğitim sisteminin egemen gücün ideolojisi bağlamında analizi yapılmıştır. Türkiye’de zorunlu eğitim sisteminin ideolojik olduğu genel savından hareketle 4+4+4 kesintili zorunlu eğitimin ideolojik çözümlenmesi yapılmıştır. Bunun için geçmişten günümüze değişen zorunlu eğitim sisteminin tarihsel sürecine değinilerek bütüncül bir yapı oluşturulmuştur. Zorunlu eğitim sisteminin süresi ve kademelendirilmesinde etkili olan egemen gücün ideolojisini çözümlemek için hem içerik analizi hem de eleştirel söylem analizi yöntemleri kullanılarak tutarlı bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışma kapsamında konu ile ilgili yapılmış araştırmalar, mevzuatlar ve gazeteler analiz edilmiştir. Sonuç olarak zorunlu eğitim sisteminde yapılan değişikliklerin ideolojik olduğu kanısına varılmıştır.

Bilim Kodu : 10202
Anahtar Kelimeler : Eğitim politikaları, zorunlu eğitim, 4+4+4 kesintili eğitim sistemi,
kesintili eğitim, kesintisiz eğitim, ideoloji
Sayfa Adedi : x + 133
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Kamil Ufuk BİLGİN

4+4+4 INTERRUPTED COMPULSORY EDUCATION
IN THE CONTEXT OF COMPULSORY EDUCATION
POLICIES OF TURKEY (1973-2016)

(M.Sc. Thesis)

Ertan NOYAN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

September 2019

ABSTRACT

In this study, the analysis of the changing compulsory education system from 1973 to 2016 in the context of sovereign power ideology has been done. Ideological analysis of 4+4+4 interrupted compulsory education has been done with the general claim that compulsory education system is ideological in Turkey. For that reason holistic pattern has been formed by referring the historical process of changing compulsory education system from past to present. Consistent findings and results have been obtained by using both content analysis and critical discourse analysis methods in order to analyze the influence of sovereign force ideology on compulsory education system's period and grading. Within the scope of this thesis, researches, legislations and newspapers have been analyzed. Consequently, it is concluded that the changes in the compulsory education system are ideological.

Science Code : 10202

Key Words : Education policies, compulsory education, 4+4+4 interrupted education system, interrupted education, uninterrupted education, ideology

Page Number : x + 133

Supervisor : Prof. Dr. Kamil Ufuk BİLGİN

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans serüvenimde bana kazandırdıkları değerler ve bilgiler için eğitim gördüğüm Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nün değerli hocalarına teşekkürü borç bilirim. Bu çalışmanın başlangıcından bitimine kadar tüm dış etkenli olumsuzluklara rağmen değerli bilgilerini benimle paylaşan ve bana sürekli yol gösteren Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü öğretim üyelerinden ve şu anda Ankara Üniversitesi öğretim üyesi olan kıymetli danışmanım Doç. Dr. Nuran Savaşkan AKDOĞAN'a teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde başlayan serüvenimin Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde devam etmesiyle bana kıymetli zamanını ayıran ve bu çalışmanın sonuca ulaşmasını sağlayan değerli danışmanım Prof. Dr. Kamil Ufuk BİLGİN'e teşekkür ederim. Tez savunma jürisinde engin bilgilerini sunarak tezime farklı bakış açısı getiren ve tezimi geliştiren Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nin değerli öğretim üyesi Prof. Dr. Tevfik ERDEM'e teşekkür ederim. Ayrıca Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde derslerini zevkle aldığım ve bir eğitimci olarak şahsiyetiyle mazhar olan Gazi Üniversitesi öğretim üyesi değerli hocam ve tez jürimin üyelerinden Prof. Dr. Feyzi ULUĞ'a teşekkür ederim.

Ayrıca ilkokuldan itibaren bugüne kadar eğitim hayatım boyunca bana kazandırdıkları bilgi, beceri ve davranışlar için örnek teşkil eden tüm emekçi öğretmenlerime teker teker teşekkürlerimi sunarım. Son olarak beni bugünlere kadar sevgi ve saygı içinde yetiştiren ve benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL AÇIDAN ZORUNLU EĞİTİM.....	5
2.1. Kavramsal Çerçeve	5
2.1.1. Eğitim ve Eğitim kavramı	5
2.1.2. Zorunlu Eğitim	8
2.1.3. Kesintisiz ve Kesintili Zorunlu Eğitim	11
2.2. Kuramsal Temeller	13
2.2.1. İşlevselci Kuram Açısından Zorunlu Eğitim	13
2.2.2. Çatışmacı Kuram Açısından Zorunlu Eğitim	16
2.2.3. Etkileşimci Kuram Açısından Zorunlu Eğitim	22
3. DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ZORUNLU EĞİTİM POLİTİKALARI	25
3.1. Dünyada Zorunlu Eğitim Politikaları	25
3.1.1. Dünyada Zorunlu Eğitime Başlama Yaşı	26
3.1.2. Dünyada Zorunlu Eğitim Süresi	28
3.1.3. Dünyada Zorunlu Eğitim Sisteminin Kademelendirilmesi	31
3.1.4. Dünyada Zorunlu Eğitim Politikalarına Yön Veren Uluslararası Metinler	33
3.2. Türkiye’de Zorunlu Eğitim Politikaları	37
3.2.1. Cumhuriyet Öncesi Zorunlu Eğitim Politikaları	37

3.2.2. Cumhuriyet Dönemi Zorunlu Eğitim Politikaları	43
3.2.2.1. 1923-1973 yılları arasında zorunlu eğitim politikaları	44
3.2.2.2. 1973-2016 yılları arasında zorunlu eğitim politikaları	52
4. YÖNTEM VE BULGULAR	71
4.1. Araştırmanın Konusu.....	71
4.2. Araştırmanın Amacı	72
4.3. Araştırmanın Varsayımları	73
4.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	73
4.5. Araştırmanın Yöntemi	76
4.6. Araştırma Bulguları ve Yorum	78
4.6.1. Türkiye’de Kesintisiz ve Kesintili Zorunlu Eğitime Yönelik İçerik Analizi Bulguları	78
4.6.2. Türkiye’de Kesintisiz ve Kesintili Zorunlu Eğitime Yönelik Söylem Analizi Bulguları	89
4.6.2.1. 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim politikasına yönelik söylem analizi bulguları	89
4.6.2.2. 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim politikasına yönelik söylem analizi bulguları	94
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	117
KAYNAKLAR	123
ÖZGEÇMİŞ	133

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. G-20 Ülkelerinde Okula Başlama Yaşı (Yıl)	27
Çizelge 3.2. G-20 Ülkelerinde Zorunlu Eğitim Süreleri (Yıl)	29
Çizelge 3.3. Dünya Ülkelerinde Zorunlu Eğitim Süresi Dağılımı	30
Çizelge 3.4. G-20 Ülkelerinde Eğitim Sisteminin Kademelendirilmesi	32
Çizelge 3.5. Osmanlı Devleti'nde Devlet Okullarının ve Öğrencilerin Sayısı	42
Çizelge 3.6. Cumhuriyet Döneminde İlkokullarda Okuyan Öğrenci Sayısı	45
Çizelge 3.7. Türkiye'de İlkokul İstatistikleri (1980-1983 Yılları Arası)	58
Çizelge 3.8. Türkiye'de Ortaokul İstatistikleri (1980-1983 Yılları Arası)	59
Çizelge 3.9. Türkiye'de İlkokul İstatistikleri (1983-1989 Yılları Arası)	60
Çizelge 3.10. Türkiye'de Ortaokul İstatistikleri (1983-1989 Yılları Arası)	61
Çizelge 3.11. 6 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfusun Eğitim İstatistikleri (1985 Sayımı) .	62
Çizelge 3.12. Türkiye'de Ortaokul İstatistikleri (1989-1994 Yılları Arası)	63
Çizelge 3.13. İlköğretimde Net Okullaşma Oranları (1990-2014 Yılları Arası)	69
Çizelge 4.1. Araştırma Kapsamına Alınan Gazeteler ve Bilgileri	74
Çizelge 4.2. Gazetelerin 4+4+4 Eğitim Sistemi ile İlgili Haberlerinin Frekansları	76
Çizelge 4.3. Akşam Gazetesi Eğitim Haberlerinin Kategorilere Göre Dağılımı	79
Çizelge 4.4. Cumhuriyet Gazetesi Eğitim Haberlerinin Kategorilere Göre Dağılımı ...	79
Çizelge 4.5. Habertürk Gazetesi Eğitim Haberlerinin Kategorilere Göre Dağılımı	80
Çizelge 4.6. Hürriyet Gazetesi Eğitim Haberlerinin Kategorilere Göre Dağılımı	81
Çizelge 4.7. Milli Gazete Eğitim Haberlerinin Kategorilere Göre Dağılımı	81
Çizelge 4.8. Milliyet Gazetesi Eğitim Haberlerinin Kategorilere Göre Dağılımı	82
Çizelge 4.9. Sabah Gazetesi Eğitim Haberlerinin Kategorilere Göre Dağılımı	83
Çizelge 4.10. Star Gazetesi Eğitim Haberlerinin Kategorilere Göre Dağılımı	83

Çizelge 4.11. Yeni Akit Gazetesi Eğitim Haberlerinin Kategorilere Göre Dağılımı	84
Çizelge 4.12. Yeni Şafak Gazetesi Eğitim Haberlerinin Kategorilere Göre Dağılımı ...	85
Çizelge 4.13. Tüm Gazetelerin Eğitim Haberlerinin Kategorilere Göre Dağılımı	86
Çizelge 4.14. Türkiye’de İlkokul İstatistikleri (2012-2016 Yılları Arası)	107
Çizelge 4.15. Türkiye’de Ortaokul İstatistikleri (2012-2016 Yılları Arası)	108
Çizelge 4.16. Türkiye’de Ortaöğretim İstatistikleri (2012-2016 Yılları Arası)	108
Çizelge 4.17. Türkiye’de İmam-Hatip Ortaokulları İstatistikleri (2012-2016 Yılları) ..	109

1. GİRİŞ

Siyasi, sosyal, ekonomik ve teknolojik alanlarda yaşanan gelişim ve değişimlere paralel olarak ülkeler de gerek yerel bazda toplumsal yapının sürdürülebilirliği için gerekse global şartların değişkenliğine uyum sağlayabilmek için farklı politikalar geliştirmektedir. Toplumsal yapının bu politikalarla, değişkenliğe ayak uydurabilmesinde en etkin rolü oynayan kurumlardan biri eğitimidir. Bu yüzden siyasal iktidarlar, eğitim politikalarında sürekli revizyona giderek belirledikleri amaçlar ışığında bireyler yetiştirilmesi için uğraş vermektedir. Eğitim politikalarında revizyona gitmeden yoluna devam eden iktidarlar ise kendi görüşlerine uygun olmayan bireylerin yetişmesine zemin hazırlayabilmektedir.

Siyasal iktidarlar, eğitim sistemini politika kararları ve bu bağlamdaki düzenlemeler ile şekillendirmektedir. Bu kapsamda 1973 yılında kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına yer verilerek bireylerin sahip olması gereken özellikler sıralanmaktadır. Bu özellikleri taşıyan bireyler yetiştirebilmek için gerektiğinde yaptırımlar uygulanarak tüm bireyler zorunlu eğitim kapsamına alınmaktadır. Zorunlu eğitim ile tüm bireylerin belli bir program dâhilinde istedik amaçlara ulaşılması hedeflenmektedir. Bu amaçların kim tarafından oluşturulduğu ve asıl amacın ne olduğu çoğu zaman önemli bir sorun haline gelmektedir.

Eğitim alanında yapılan bazı değişikliklerde siyasal iktidarın devamlılığı ve meşruluğu için çaba harcandığı görülebilmektedir. Bu yüzden eğitimin zorunlu olarak tüm bireylere verilmesi, incelenmesi gereken önemli bir konudur; zorunlu eğitimin analiz edilmesi, eğitim sisteminin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu araştırmada genel anlamda zorunlu eğitim sisteminin siyasal iktidar ideolojisi bağlamında değişimi incelenmektedir; Milli Eğitim Temel Kanunu'nun yayımlandığı 1973 yılından 4+4+4 eğitim sisteminin ilk mezunlarını verdiği 2016 yılına kadar yaşanan sistem değişikliklerinin iktidar ideolojisi ile ilişkisi incelenmektedir.

Zorunlu eğitim, tüm dünya ülkelerinde uygulanan ve toplumsal dönüşüme katkı sağlayan bir modeldir. Bu yüzden her ülke bireyleri küçük yaşlardan itibaren zorunlu eğitime alarak başta kültürel oryantasyon olmak üzere belirli amaçlar yönünde yetiştirmektedir. Zorunlu eğitimin uygulanış biçimi ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilmektedir. Siyasi, sosyal ve ekonomik amaçlar doğrultusunda farklı politikalar geliştirilip uygulanmaktadır. Bu amaçlar, eğitim politikalarının temel kaynağı olan siyasal iktidarlar tarafından

belirlenmektedir. Siyasal iktidarlar da kendi ideolojisi ekseninde istendik amaçlara ulaşabilmek için, zorunlu eğitim sisteminde “reform” olarak adlandırdıkları bir takım değişiklikler yapabilmektedir.

Türkiye topraklarında zorunlu eğitim uygulaması yaklaşık 200 yıllık bir geçmişe sahiptir. Cumhuriyet öncesinde başlatılan bu uygulama etkin bir şekilde uygulanamamıştır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte yaşanan dönüşüm, zorunlu eğitim politikalarını da etkilemiştir. Türkiye’de iktidara gelen hükümetler, arzu edilen toplumsal yapıya erişebilmek için zorunlu eğitime farklı politikalarla müdahale etmiştir. Bu müdahaleler, arzulanan vatandaş modelini oluşturabilmek için önemli bir yere sahiptir. Tüm bunlardan dolayı bu araştırmada, 1973 - 2016 yılları arasında zorunlu eğitim politikalarında yaşanan değişim bütüncül olarak ele alınmaktadır. Türkiye’de zorunlu eğitim politikalarının ideolojik olduğu genel savından hareketle 4+4+4 kesintili zorunlu eğitimin ideolojik çözümlenmesi yapılmaktadır. Ayrıca zorunlu eğitimde yaşanan asıl sorunun, toplam eğitim süresinden çok kesintili veya kesintisiz olmasından kaynaklandığı savı yöneltilmektedir; yani toplam zorunlu eğitim süresinin 5 yıl, 8 yıl veya 12 yıl olmasının tartışılması yerine eğitim kademelerinin (ilkokul, ortaokul, lise) nasıl yapılandırılacağına önem kazandığı savunulmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de uygulanan zorunlu eğitim sistemi tarihsel bütünlükte ele alınarak, zorunlu eğitim sisteminin süresi ve kademelendirilmesinde etkili olan egemen gücün ideolojisi eleştirel bir yöntemle analiz edilmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de 1973-2016 yılları arasında zorunlu eğitim sisteminin, dönemin siyasal iktidarlarının politikaları bağlamında nasıl revize edildiğini tespit etmektir. Bu amaca daha objektif ulaşabilmek için eğitim sisteminde tartışmalı bir konu olan zorunlu eğitimin ilk uygulamalarından 1973 yılına dek nasıl revize edildiği de ayrıca irdelenmektedir. Bu kapsam doğrultusunda bu araştırmada, zorunlu eğitimin tarihsel süreçte hangi eğitim kademelerini etkilediği ve hangi ideolojiden yola çıkılarak bu kademeleri kapsadığı sorgulanmaktadır. Böylece eğitim sisteminin yapısını değiştirme yetkisine sahip olan iktidarların, ideolojik farklılıkları analiz edilerek eğitim-iktidar ilişkisine yönelik çıkarımlarda bulunulmaktadır.

Zorunlu eğitim ile ilgili yapılan alanyazın taramasında elde edilen bulgular analiz edilerek aşağıdaki amaçlara ulaşılmaktadır: Cumhuriyet dönemi öncesi zorunlu eğitim uygulamalarındaki değişimi açıklamak; Cumhuriyet dönemi zorunlu eğitim uygulamalarındaki değişimi açıklamak; 1973 yılında 8 yıllık zorunlu eğitime geçme kararı

alınmasına rağmen 1997 yılına kadar uygulanmamasının nedenlerini analiz etmek; 8 yıllık zorunlu eğitim sisteminin gerekçelerini, olumlu yönlerini ve olumsuz yönlerini ortaya koymak; 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sisteminin gerekçelerini, olumlu yönlerini ve olumsuz yönlerini ortaya koymak; 8 yıllık zorunlu eğitim ile 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sistemlerini siyasal iktidarın ideolojisi ekseninde değerlendirmek; eğitim politikalarının kesintili veya kesintisiz eğitim olarak değişim göstermesinin nedenlerini irdelemek; diğer ülkelerin zorunlu eğitim sistemlerini süre, okula başlama yaşı ve kademelendirme şekliyle ortaya koymaktır.

Zorunlu eğitim, toplumsal faydası yadsınamaz bir alandır. Bu nedenle tüm vatandaşlar, zorunlu eğitim sürecinden geçirilmektedir. Çağa ve toplumsal koşullara uyum sağlamak için zorunlu eğitimden yararlanan bireyler, amaçları önceden belirlenmiş bir yapı içinde kontrollü bir şekilde yetiştirilmektedir. Eğitim kurumları sayesinde bireylerin, tüm hayatlarını etkileyecek planlı bir mecrada istendik insan modeli olması amaçlanmaktadır. Bundan dolayı bu araştırmanın konusu olarak seçilen zorunlu eğitim politikaları irdelenmesi gereken bir alan olarak önemini korumaktadır. Bu çalışmanın, bu alanda çalışan ve eğitim politikalarına yön veren yöneticilere, siyasetçilere ve eğitimcilere katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca eğitim sisteminin diğer paydaşlarında farklı bir bakış açısı yaratacağı umulmaktadır.

Araştırma 1973-2016 yılları arası ile sınırlı olsa da konu bütünlüğünü sağlayabilmek için zorunlu eğitimin ilk uygulanma tarihinden itibaren bilgiler aktarılmaktadır. Elde edilen bilgiler birçok araştırma kaynağından elde edildiği için bulguların objektifliği olabildiğince sağlanmış kabul edilmektedir. Özellikle Türkiye’de eğitimin ideolojik yönünü ele alan araştırmaların fazla olmamasından ve bu alanda yeterince kaynak olmamasından dolayı bu araştırma ayrı bir önem kazanmaktadır.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde kavramsal ve kuramsal açıdan zorunlu eğitim konusu ele alınmaktadır. Kavramsal çerçevede; eğitim, zorunlu eğitim, kesintisiz ve kesintili zorunlu eğitim kavramlarına yer verilmiştir. Kuramsal çerçevede ise; eğitime farklı bakış açıları getiren kuramlardan işlevselci, çatışmacı ve etkileşimci kuramlar açısından zorunlu eğitim konusu ele alınmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde genel olarak zorunlu eğitim konusu detaylıca ele alınmaktadır. Dünyada uygulanan zorunlu eğitim politikalarında farklılıklar taşıyan hususlar ele alınmaktadır. Bu hususlar; zorunlu eğitime başlama yaşı, zorunlu eğitim süresi

ve zorunlu eğitim sisteminin kademelendirilmesidir. Uluslararası düzeyde yayımlanan ve çoğu ülkelerce kabul edilen zorunlu eğitimle ilgili belgeler de incelenmektedir. Ayrıca Türkiye’de zorunlu eğitimin uygulanışı, Cumhuriyet öncesi zorunlu eğitim ve Cumhuriyet dönemi zorunlu eğitim politikaları hakkında elde edilmiş bilgiler sunulmaktadır.

Bu çalışmanın dördüncü bölümünde araştırmanın yönteminden ve elde edilen bulgulardan bahsedilmektedir. Araştırma kapsamında zorunlu eğitim sistemini etkileyen tüm resmi belgeler ile bu alanda bilgi içeren çeşitli kaynak kitaplar ve araştırmalar, yöntem kısmında belirtilen gazetelerle ilişkilendirilerek verilmektedir. Örneklemdaki gazetelerden faydalanılarak hem içerik analizi hem de eleştirel söylem analizi yöntemleri kullanılarak bulgu ve sonuçlara ulaşılmaktadır. 1973 ile 2016 yılları arasında değişim gösteren iki eğitim sistemi ele alınarak elde edilen bulgular sunulmaktadır. Bunlar; 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim ile 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sistemidir. Bu bölümde 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin gerekçelerine, uygulanışına ve bu sisteme yöneltelen eleştirilere yer verilmektedir. Ayrıca 4+4+4 kesintili sistemin uygulanışı, gerekçeleri, istatistiki bilgileri ve araştırmanın yöntemi kapsamında elde edilen söylem analizleri de bu bölümde verilerek sonuç bölümündeki bulgulara ulaşılmaktadır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL AÇIDAN ZORUNLU EĞİTİM

Bu bölümde, araştırma konusu ile ilgili alanyazında oluşan bilgi birikimi ortaya konulmaktadır. Kavramsal ve kuramsal açıdan zorunlu eğitim konusu ele alınmaktadır. Kavramsal çerçevede; eğitim, zorunlu eğitim, kesintisiz ve kesintili zorunlu eğitim kavramlarına yer verilmektedir. Kuramsal çerçevede ise; işlevselci, çatışmacı ve etkileşimci kuramlar açısından zorunlu eğitim konusu irdelenmektedir.

2.1. Kavramsal Çerçeve

Araştırma konusu ile ilgili temel kavramlardan olan; eğitim, zorunlu eğitim, kesintisiz ve kesintili eğitim hususlarına değinilerek araştırmaya temel kazandırılmaktadır.

2.1.1. Eğitim ve Eğitim Kavramı

Eğitim, toplumsal yaşamın şekillendirdiği bir olgudur ve insanlık tarihi kadar eskidir. Önceleri eğitim; bilinç, yeti, zihin ve haz gibi daha çok felsefi ve psikolojik kavramlarla tanımlanmıştır. Fakat sonraları bu kavramların yerine toplumsallaşma, kültürlenme, ideoloji, toplumsal sınıf ve siyasal iktidar gibi kavramlar kullanılmıştır (İnal, 2004, s. 35). Modern anlamda eğitim aydınlanma dönemiyle birlikte şekillenmiştir. Sanayi devrimi ile ortaya çıkan üretim ilişkilerinin ihtiyaç duyduğu insan tipinin yetiştirilmesi için eğitime önem verilmiştir. Günümüzde de üretim ilişkilerinden dolayı büyük öneme sahip olan eğitim, amaçları önceden belirlenmiş kurallara tabidir. Bu nedenle devleti yönetme gücünü elinde tutan siyasal güçler, arzu ettiği insan modelini yetiştirebilmek için eğitim politikalarında zaman zaman bir takım değişiklikler yapabilmektedir.

Eğitim, bireylerin davranışlarında bir takım istendik değişiklikler oluşturmayı öngören bir süreçtir. Eğitim sürecinde birey, toplumu bir arada tutan kazanımlarla donatılmaktadır. Literatür taramasında da bireylerin topluma uyum sağlama işlevine çokça vurgu yapılmaktadır. Genel olarak eğitim, bireyin davranışlarında kasıtlı olarak istendik yönde değişiklik oluşturma süreci olarak tanımlanmaktadır (Ertürk, 1993). Bu tanımdan

hareketle, istendik değişikliğin kim tarafından istenildiği ve istenilenin ne olduğu sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu hususta devleti yöneten siyasal güçler, istendik davranışları belirleme ve süreci yönetme yetkisini elinde bulundurmaktadır. Böylece istenen davranış değişikliği, siyasal güçlerin belirlediği kurallar ve kontrol mekanizması ile toplumun her kesimine sunulmaktadır.

Eğitimin bireysel, toplumsal, ekonomik, siyasal, felsefi ve gizli işlevleri bulunmaktadır. Eğitimin bireysel işlevi, kişinin ilgi ve yeteneklerine odaklanmaktadır; kişiyi zihinsel, bedensel ve duyuşsal olarak geliştirmeye çalışmaktadır. Eğitimin toplumsal işlevi, bireyin toplumsal rolleri benimsemesini ve toplumun sağlıklı bir parçası olmasını sağlamaktadır. Eğitimin siyasal işlevi, bireylerde siyasal bilinci arttırmaya ve iyi bir vatandaş rolünü benimsetmeye çalışmaktadır. Eğitimin ekonomik işlevi, bireyi nitelikli işgücü olarak ekonomik hayata hazırlamaktadır. Eğitimin felsefi işlevi, bireyin düşünce biçimlerini ve becerilerini geliştirmeyi gaye edinmektedir; sorgulama, yargılama, gözleme, eleştirme, iyi ve doğruyu arama, yorumlama, analiz yapma ve sentezleme gibi becerilerin kazanılmasını sağlamaktadır. Eğitimin gizli işlevi, bireye dolaylı olarak birçok özellik kazandırmaktadır. Bunlar; eş seçme, tanıdık sağlama, statü kazandırma, çocuk bakıcılığı, işsizliği önleme ve kötü alışkanlıklardan koruma gibi niteliklerdir (Uğurlu, 2015, s. 39-52). Tüm bu işlevler, eğitim sayesinde bireylere kazandırılmaktadır. Böylece bireyler birden fazla amaç için davranış değişikliğine tabi tutulmaktadır. Eğitim kurumlarından mezun olan bireyler, eğitimin çıktısı olarak birçok kazanımla donatılmış şekilde toplumsal yaşama hazır hale getirilmektedir.

Eğitim, verilme şekli olarak informal eğitim ve formal eğitim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İnfomal eğitim, yaşamın içindeki aile, arkadaş grubu ve çevrede plansız olarak kurumsal yapı özelliği olmayan eğitim sürecidir. Formal eğitim ise eğitim kurumlarında uzmanlar tarafından verilen planlı ve kontrollü eğitimidir. Formal eğitim de kendi arasında örgün eğitim ile yaygın eğitim olarak ikiye ayrılmaktadır. Örgün eğitim, belli yaş grubundaki bireylere okullarda verilen eğitimidir. Zorunlu eğitim sisteminde yer alan okul kademeleri de örgün eğitim kapsamında yer almaktadır. Yaygın eğitim ise örgün eğitim sistemine girmemiş veya bu sistemden ayrılmış bireylere ile herhangi bir meslek becerisi kazanmak isteyen bireylere çeşitli resmi eğitim merkezlerinde verilen planlı eğitimidir.

Eğitim sisteminin amaçlarını belirleyen genel özne, “devlet” olarak bilinmektedir. Tarihsel süreçte devlet kavramı farklı Őekillerde tanımlanmıştır. Genel olarak devlet tanımlarına bakıldığında, bir grubun diğer insanlar üzerindeki egemenliği olarak tanımlanabilir. Böyle bir ilişkide, egemenliğin kurulabilmesi için devlet tarafından yasal zor kullanma araçları kullanılmaktadır. Bu araçlarla itaatkâr bir kitle oluşturulması amalanabilmekte ve istenen toplumsal düzen kurulmaya çalıŐılabilmektedir (Dursun, 2012, s. 148). Aynı zamanda devlet; güvenlik, eğitim, hukuk, medya, piyasa, aile ve sağlık gibi toplumsal aygıtları kendi egemenliğini pekiŐtirmek için kullanabilmektedir (Althusser, 2002, s. 33). Toplumun var olan geçmiŐ birikimleri ve kültürü, devletin imkânlarıyla geleceğe aktarılarak toplumsal yapı siyasilendiirebilmektedir (Gökçe, 2009, s. 33). Bundan dolayı devlete hâkim olan glerin ideolojisi, toplumsal ideolojinin kaynağını oluşturmaktadır. Eğitim sistemi de bu ideolojik kaynağın önemli bir yapısıdır.

Devletin, ideolojisini oluşturan fikirleri toplumun farklı kesimlerindeki bireylere aktarması olağandır; bu aktarmayla arzulanan toplumsal devamlılığın sağlanmasında kullanılan en önemli araçlardan biri, eğitim olduğu savunulabilir. Eğitim ile iktidarın amaçladığı iyi yurttaşlar yetiŐtirilerek topluma uyum sağlayan bireyler bütünü oluŐturulmaya çalışılmaktadır. Böylece bir yandan siyasal rejimin devamlılığı sağlanabilirken diğer yandan da devlet mekanizmasını oluşturan yapıların güç kaybı yaŐamasının önüne geçilebilmektedir.

Eğitim formal anlamda ideolojiden bağımsız olamaz. Nitekim eğitim kurumları, yıllar boyunca siyasal iktidarlarca kontrol altına alınmaya çalıŐılmıŐ ve dönemin siyasi ideolojisinin etkisinde kalmıştır (Gökçe, 2007). Bu nedenle “ideoloji” kavramı önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. İdeoloji kavramı alanyazında farklı Őekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalardan bazıları Şunlardır: Türk Dil Kurumu (2011) sözlüğünde ideoloji, “siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hkmetin, bir partinin, bir grubun davranıŐlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, din, estetik düşünceler bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Oskay (1952)’ın ideoloji tanımı ise, “toplumsal yapıyı yasallığa kavuŐturan ve yanlış bilinç üreten hegemonik idealardan oluşan katı ve benzer yapı” Őeklinindedir. Marx ideolojisi, “devletin egemenliğini elinde bulunduran egemen sınıfin, ortak bir Şekilde oluŐturmuŐ olduğu düşünceler bütünü” olarak tanımlamaktadır (Kızılçelik ve Erjem, 2016). McLaren (2011, s. 303)’e göre ideoloji, “bireylerin ve grupların ürettiği fikirlerin ve değerlerin nasıl ifade edildiği” ile ilgilidir. Benzer Şekilde bir tanımlama da Gutek tarafından yapılmıştır. Gutek (2011, s. 164)’e göre

ideoloji temel anlamda “bir grubun inanç sistemi” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlar bağlamında ideoloji, sosyal alandaki doğruluğu sorgulanmayan düşüncelerin, bireyler tarafından kabullenişine neden olmaktadır. İdeoloji, doğru veya yanlış düşünceler üstüne kurulabilir, bilinçli veya bilinçsiz olarak benimsenebilir. Siyasal iktidar, bilinçli olarak kendi siyasi alanını genişletmek için topluma kendi ideolojisine uygun dayatmalarda bulunabilir. Bu dayatmaya bilinçli olarak tabi olan veya bilinçsizce maruz kalan toplum, iktidarın görüşlerini kendi görüşü olarak benimseyebilir. İktidarın böyle bir gayede vazgeçemeyeceği bir yapı haline bürünen eğitim, ideolojik aktarmanın meşruiyet kazandığı bir sistem olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu anlayış doğrultusunda, zorunlu eğitimin doğuşundan itibaren eğitim kurumları üzerinde farklı politikalar geliştirilerek hem içeriğin hem de yapısal düzenin denetim ve kontrol yetkisi devletin elinde bulundurulmuştur.

Eğitimin bugünkü anlamda dönüştürücü rolü, 18. yüzyılda aydınlanma döneminde artan laikleşme ve dünyevi işlere yönelmeyle anlaşılmalıdır. 1789 Fransız Devrimi'nin etkileriyle ulus devletler, modernleşme aşamasında laiklik ideolojisinin etkisinde kalmışlardır. Ulus egemenliğine işlerlik sağlamada eğitimin öncelikli hedefi “iyi bir yurttaş yetiştirmek” olmuştur (Uyanık, 2009, s. 68). 19. Yüzyıl ile birlikte açılan modern eğitim kurumları sayesinde, daha fazla insan eğitilmiştir. Bu kurumlar, istenilen insan modelinin yetiştirilmesi için sürekli olarak yapısal değişikliklere uğratılmıştır.

Sanayi devrimi ile devletlerin vatandaşlarından beklentileri de değişmiştir; ihtiyaç duyulan “üretici insan modeli” yetiştirilmesi için çaba harcanmıştır. Günümüzde de üretimi sağlayacak insanları yetiştirmek için aynı ideoloji farklı ideolojilerle harmanlanarak eğitim politikaları devam ettirilmektedir. Siyasal iktidarlar, istedikleri toplumsal yapının oluşturulması için eğitim sistemini revize ederek kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla bu kontrollerin gayesi, iktidarın nasıl bir toplum istediği gayesiyle paralellik göstermektedir (Spring, 2010; Illich, 2012).

2.1.2. Zorunlu Eğitim

Zorunlu eğitim, bütün bireylerin önceden belirlenen standart bir yaşa geldiğinde eğitim kurumlarında belirli bir süre zorunlu olarak eğitilmesidir. Zorunlu eğitimin süresi, ülkeden

ülkeye değişiklik göstermektedir; her ülke kendi oluşturduğu mevzuatla zorunlu eğitimin çerçevesini çizmektedir.

Zorunlu eğitimin ortaya çıkmasında önemli iki faktör vardır. Bunlardan birincisi, ulus-devletlerin ortaya çıkmasıdır. Yeni bir yapılanmaya giren ulus-devletler, tüm vatandaşlarını bir formasyona tabi kılmak için eğitimi tüm bireylere zorunlu olarak uygulamıştır. Aynı zamanda zorunlu eğitimin ortaya çıkmasında ikinci faktör olan modern ekonomi, toplumsal zeminde ekonomik istikrarın sürekliliğini sağlayabilmek için belli lde bilgili bireylerin varlığına gereksinim duymaktaydı. Bu bilgili bireylerin yetiştirilmesinde en etkili yöntemlerden biri, eğitimin devlet eliyle tüm bireylere belli bir süre verilmesi olarak görülmüştür (Gündüz, 2011, s. 3).

Siyasal iktidarlar, değişen şartlara göre eğitim sistemlerini zaman zaman revize ederek kendi meşruiyetlerini kitlelere benimsetmek için uygun bir ortam oluşturma gayesine girebilmektedir. Bu kitlenin daha geniş olabilmesi için, eğitim sistemine zorunlu katılım sağlanması etkin bir yol olarak düşünülmüştür. Bu düşünceden, “zorunlu eğitim” denen kavram ortaya çıkmıştır. Zorunlu eğitim ile ulaşılmak istenilen daha geniş kitleler, önceden süresi ve içeriği belirlenmiş bir eğitim sürecinden geçerek düzenin korunmasına yönelik sağlam adımlar atmış olmaktadır. Ayrıca toplumsal sisteme adapte olmaya çalışan bireyler tarafından desteklenen zorunlu eğitim, sürecin değişmesiyle eğitim hakkının korunması için atılan bir adım olarak insanlara benimsetilmiştir. Bununla birlikte zorunlu eğitimi kendi amaçları doğrultusunda kullanmak isteyen iktidarlar, zorunlu eğitimin süresinde sık sık değişiklikler yaparak kendilerinin arzu ettiği ideal vatandaş tipini oluşturma gayesi için çaba harcamaktadır. Bu değişiklik genellikle eğitim süresinin uzatılması şeklinindedir.

Zorunlu eğitime katılım, genellikle bireyin kendi veya velisinin iradesi ile gerçekleşmektedir. Çünkü eğitim toplumsal olarak değer verilen bir yapı konumuna getirilmiştir; eğitilmiş birey de toplum nazarında daha üstün kılınmaktadır. Böylece iktidarın zor kullanmasına gerek kalmadan toplumun büyük bir bölümü bu sistemin içine kanalize edilmektedir. Eğitim sisteminin dışında kalmak isteyenler, çıkarılan yasalarla çeşitli yaptırımlar uygulanarak sisteme dâhil edilmektedir. Böylece eğitimin, hegemonya aracı olarak varlığını srdrdği savunulabilir.

Yapılan araştırmalara göre, toplumsal getirisi en yüksek ve kişisel getirisi en düşük olan eğitim kademesi ilköğretim olarak belirlenmiştir (Arslan, 2000). Evrensel düzeyde de farkında olunan bu bilgi ilköğretime “temel eğitim” denmesine neden olmuş; bu eğitim

kademesinin tüm vatandaşlara ücretsiz ve zorunlu olarak verilmesinin yolunu açmıştır. Temel eğitim ile tüm yurttaşlara aynı eğitim verilerek hayatlarını idame edebilmeleri ve sosyal hayata uyum sağlayabilmeleri amaçlanmaktadır. Böylece toplumsal fayda bireysel faydanın önüne geçmiştir. Fakat eğitimin bir hak olarak topluma benimsetilmesi ile bireysel faydanın daha fazla olduğu algısı oluşmuştur.

Evrensel insan haklarından biri olan eğitim hakkının zorunlu olarak uygulanması bir tezatlık taşımaktadır. Hak olan bir husus, kişinin hür katılımıyla sağlanmalıdır. Oysa “zorunlu eğitim” tabiri haktan çok yaptırım gücüne vurgu yapmaktadır. Bu yaptırım gücü de devlet ile birey arasındaki yapıyı kuran toplumsal sözleşmelerden kaynaklanmaktadır. Böylelikle toplumsal düzenin işlerliği için bazı hakların zorunlu olması kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Zorunlu eğitim ile toplumun tüm kesimine küçük yaşlardan itibaren uzun yıllar boyunca belli bir program ölçüsünde eğitim verilmektedir. Bu konuda önemli olan husus, bireylerin küçük yaşlardan itibaren zorunlu eğitime tabi olmasıdır; yani çocuğun kendisine aktarılan bilgileri sorgulayamadığı bir dönemde bu eğitime başlamasıdır. Böylece zorunlu olarak eğitim kapsamına alınan bireylere otoritenin sunduğu bilgi ve davranış kalıpları uzun yıllar boyunca öğretilmeye çalışılmaktadır.

Zorunlu eğitim, sadece siyasal iktidarın ideolojisinden ibaret değildir; zorunlu eğitimin birçok alanda geliştirici rolü yadsınamaz. Bu yüzden insanlara yapılacak en büyük yatırım olarak görülen eğitim, farklı amaçları gerçekleştirmek için tüm yurttaşlara zorunlu olarak sunulmaktadır. Bu nedenle bireysel, sosyal, siyasal ve ekonomik alanda istenen birçok sonuca erişebilmek için en iyi yollardan biri, zorunlu eğitim uygulamasından geçmektedir. Zorunlu eğitimin amaçlarından bazılarını sıralarsak; bireyin meslek elemanı olabilmesi, toplumsal düzenin ve eşitliğin sağlanması, suçların azaltılması, erken yaşta evlenmelerin önlenmesi, bebek ölümlerinin azaltılması, devlete güvenin artırılması, bireylere öngörülen toplumsal rollerin öğretilmesi, çocuk işçiliğinin engellenmesi, toplumun kontrol altında tutulması, seçmen yetiştirilmesi, kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması, sağlıklı bireyler yetiştirilmesi, devlet statüsünde çalışacak memur yetiştirilmesi gibi birçok farklı hedef olabilir. Bu amaçlar, doğrudan veya dolaylı olarak zorunlu eğitimin bir çıktısı olabilir. Eğitim sonunda bu amaçları taşıyan bireylerin, toplumsal normlara uygun olarak düzenin sürekliliğine katkı sağlaması beklenmektedir.

Zorunlu eğitimin Türkiye’de belirlenmiş amaçlarına bakıldığında, 1973 yılında kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu en önemli kaynaktır. Bu kanunda, Türk Milli Eğitimin Amaçları iki gruba ayrılmıştır: genel amaçlar ve özel amaçlar. Genel amaçlar; belirli özelliklere sahip yurttaşlar yetiştirmek, tüm gelişim özellikleri ile topluma uyum sağlayacak bireyler yetiştirmek ve bireylerin bir meslek sahibi olmalarını sağlamak olarak sıralanmıştır. Bu amaçlar, eğitimin siyasal iktidar ideolojisi bağlamında şekillenmesine yasal altyapı oluşturabilmektedir. Özel amaçlar ise, farklı okul kademelerinin ve türlerinin amaçları olarak belirtilmiştir (1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, madde 2-3). Bu kademelerden en önemli olarak görülen ve çoğu ülke tarafından zorunlu eğitim kapsamında olan ilköğretimin amaçları, temel becerileri kazanmış iyi vatandaşlar yetiştirmek ve bireyleri yetenekleri ölçüsünde hayata ve üst kademe eğitime hazırlamak olarak belirtilmiştir (1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, madde 23). Ortaöğretimin amaçları ise bireylere genel kültür verilerek toplumsal ve ekonomik alanda katkı sağlayacak bireyler yetiştirmek ve bireylerin yetenekleri doğrultusunda bir meslek sahibi olmalarını sağlamak ve yükseköğretime hazırlamaktır (1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, madde 28). Bu konuda dikkat edilen husus, toplumsal ihtiyaçlar ile bireylerin ilgi ve yeteneği arasında bir dengenin kurulabilmesidir. Ortaöğretim kurumları, çeşitli alanlarda eğitim veren okul türlerinden oluştuğu için her bir okul türü için farklı amaçlar belirlenmiştir. Bu okul türlerinden imam-hatip liseleri ile güzel sanatlar alanında eğitim veren okulların amacı, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda belirtilmiştir. İmam-hatip liselerinin amacı; dini hizmetleri gerçekleştirecek elemanları (imam, hatip ve Kur’an kursu öğreticisi gibi) yetiştirmektir. Güzel sanatlar alanında eğitim veren okulların amacı ise, güzel sanatlar alanında yetenekli bireyleri yetiştirmektir (1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, madde 32-33). Böylece siyasal iktidarlar tarafından belirlenen okul türleri ve kademelerinde, belirli amaçlar doğrultusunda hizmet verilerek arzulanan toplumsal düzenin oluşması için çaba harcanmaktadır.

2.1.3. Kesintisiz ve Kesintili Zorunlu Eğitim

Zorunlu eğitim, ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte birçok eğitim kademesini kapsayabilmektedir. Nitekim kimi ülkelerde sadece ilkokul, kimi ülkelerde ilkokul ve

ortaokul, kimi ülkelerde ise hem ilkokul hem ortaokul hem de lise zorunlu eğitim kapsamında verilebilmektedir. Her yurttaşın yaşamsal bazı becerileri kazanması için, toplumun her kesimi var olan zorunlu eğitim kademelerini bitirmek zorundadır. Tüm bireylerin zorunlu eğitim kapsamına alınması için çeşitli önlemler alınmaktadır; zorunlu eğitim kapsamından çıkmak isteyenlere de çeşitli yaptırımlar uygulanabilmektedir.

Günümüzde “temel eğitim” denildiğinde daha çok ilkokullar akıllara gelmektedir. İlkokullar, öğrenim süresi genellikle 3,4 veya 5 yıl olan ve zorunlu eğitimin ilk basamağını oluşturan eğitim kurumlarıdır. Türkiye’deki ilkokulların, 2012 yılında yapılan değişiklikle 5 yıl olan öğrenim süresi 4 yıla indirilmiştir; ülkenin her yerinde aynı ilkokul programına bağlı aynı içerik öğretilmektedir. İlkokul kademesinden sonra ortaokullar gelmektedir. Ortaokullar, genellikle 3 veya 4 yıl eğitim süresine sahiptir. Türkiye’deki ortaokulların 2012 yılında yapılan değişiklikle 3 yıl olan öğrenim süresi 4 yıla çıkarılmıştır. 1997-2012 yılları arasında ilkokullar ve ortaokullar aynı binada “ilköğretim okulu” olarak eğitim vermiştir; bu okullarda eğitim süresi 8 yıldır. İlköğretim okullarından mezun olanlar, tek diploma alarak ilköğretim mezunu sayılmaktadır. İlkokul ve ortaokul kademesinin tek çatı altında yapılandığı ve bu kurumlardan mezun olanlara ilköğretim diplomasının verildiği eğitim şekline “kesintisiz eğitim” denilmektedir. Kesintisiz eğitimde, ülkedeki her bireye tek program kapsamında aynı eğitim verilmektedir; bu eğitim şeklinde farklı türden ortaokullar yoktur. 2012 yılında yapılan değişiklikle ilköğretim kurumları, “ilkokul” ve “ortaokul” adıyla iki ayrı kuruma ayrılmıştır; bu iki okul kademesinin imkânlar ölçüsünde bağımsız binalarda eğitim vermesi zorunluluğu getirilmiştir. Bu iki kademenin ayrılması “kesintili eğitim” kavramıyla ifade edilmektedir; kesintili eğitimde ilkokul ve ortaokul kademeleri hem fiziksel hem de programsal olarak birbirinden bağımsız olarak yapılanmaktadır. Ayrıca kesintili eğitimde ilkokul programı tüm ülkede aynı iken, ortaokul programı farklı okul türleri açılacak şekilde organize edilebilmektedir. Türkiye’de 2012 yılında kesintili eğitim modelinin kabul edilmesi ile ortaokul kademesinde iki farklı okul türü ortaya çıkmıştır; biri genel ortaokullar diğeri imam-hatip ortaokullarıdır. Öğrenciler, kesintili eğitim modelinde ortaokula geçtiklerinde bu iki okuldaki birini seçmektedir. 2012 yılında yapılan değişiklikle ortaöğretim kademesi de zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır. Ortaöğretimler, ilköğretime dayalı genellikle 4 yıl süren genel, mesleki veya teknik eğitim veren kurumlardır. Böylece 2012 yılında kabul edilen 4+4+4 kesintili eğitim modeli ile ilkokullar 4 yıl, ortaokullar 4 yıl ve ortaöğretim 4 yıl olarak planlanmış ve bu üç kademe de zorunlu eğitim kapsamına alınarak toplam zorunlu eğitim süresi 12 yıla çıkarılmıştır.

Oysa 1997 yılında kabul edilen ve 2012 yılına kadar devam eden 8 yıllık kesintisiz zorunlu ile ilkokullar 5 yıl ve ortaokullar 3 yıl olarak tek kurumda birleştirilerek herkesin aynı içeriklere sahip 8 yıl eğitim alması sağlanmıştır.

2.2. Kuramsal Temeller

Eğitim üzerine yapılmış araştırmalar sonucunda, bir takım sistematik düşünceler oluşturulmuştur. Bu düşünce yaklaşımları, kuramları meydana getirmiştir. Kuramlar gerçekliğin bir yönüne odaklanmakta ve bu yönünü özgün biçimde açıklayarak konuya ışık tutmaktadır. Eğitimin de farklı düşünce bağlamlarını çözebilmek için kuramlara ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat bir kuramın tüm bağlamları açıklaması beklenemez; eğitim gibi değişime açık sosyal bir olgunun tüm boyutlarını sadece kalıpsallaşmış düşünce yapılarıyla açıklamak farklı sorunlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu nedenle eğitim alanında farklı araştırmalar yapılarak sürekli analiz edilmesi gerekmektedir; bu araştırmalarda birbirinden farklı bulguların bulunması kaçınılmazdır. Bu nedenle eğitim alanında yaşanan değişimlerin neden-sonuç bağlamında iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

Eğitim sosyolojisi, eğitim kurumlarının yapısını, değişimini ve diğer toplumsal kurumlarla karşılıklı ilişkisini incelemektedir. Ayrıca eğitsel süreçlerde bireylerin ve grupların sosyal çevre ile ilişkilerini, karşılıklı etkileşimlerini uygulamalı olarak anlama, açıklama ve yorumlama yöntemiyle incelemektedir (Bayhan, 2015, s. 257). Eğitim olgusuna sosyolojik bakış bağlamında üç farklı kuramdan söz edilebilir. Bunlar; işlevselci kuram, çatışmacı kuram ve etkileşimci kuramdır. Bu çalışmada elde edilen bulgular, daha çok çatışmacı kuram yaklaşımı üzerine temellendirilerek zorunlu eğitim sistemi analiz edilmektedir. Nitekim insan yaşamında önemli bir bölüm olan ve geriye kalan yaşamı da etkileyen zorunlu eğitim süresinin iyi analiz edilmesi, eğitim sistemine olan genel bakışı değiştirebilecektir.

2.2.1. İşlevselci Kuram Açısından Zorunlu Eğitim

İşlevselci görüşe göre toplumsal kurumlar, toplumsal yapı içinde belirli bir işleve sahiptir. Bu kurumlar işlevleri aracılığıyla birbiriyle ilişki kurmaktadır; aynı insan vücudundaki

organlar gibi birbirine bağılı iş görmektedir. Bireyler, bu ilişki yapısı içinde toplumsal kurumların beklentilerine göre kendi rollerini öğrenmektedir. Bireyler rollerine uygun davrandıkça toplumsal işlevlerini yerine getirmiş olmaktadır (Aslan, 2001, s. 21-22). Böylece kurumlar, birer denge sağlayıcı ve problem çözücü yapı olarak ele alınmaktadır.

Toplumların birtakım parçalardan oluştuğunu dile getiren işlevselci kuramcılar, bu parçaların birleşmesiyle toplumsal yapının oluştuğunu dile getirmektedir. Her bir parça, toplumsal sürdürülebilirlik için birer işlev görevi üstlenmektedir. Parçalar arasında bir uyum ve bütünleşme söz konusudur. Bu durum hem toplumsal dengeyi hem de istikrarı sağlar. Dengenin sağlanmasında ortak anlaşma ve görüş birliği önemli yer tutmaktadır. Denge sağlayıcı kurumların başında eğitim kurumları yer almaktadır. Hemen hemen tüm ülkelerde zorunlu eğitim kapsamında verilen ilkökul kademesi, toplumsal dengenin sağlanması için önemiyetini korumaktadır. Toplumsal bütünleşmeyi sağlamak için önemli bir yer tutan zorunlu eğitim sistemi ile ortak kültür gelecek kuşaklara aktararak düzenin sürdürülebilirliği sağlanmaktadır.

İşlevselci kuramcılar, eğitim ve eğitimin işlevleri üzerine çalışmıştır. Eğitimi, toplumun temel işlevi olarak görmektedirler. Bu yaklaşımda, toplumun nasıl var olduğunu ve sürekliliğini nasıl sağladığını açıklamaya çalışırlar. İşlevselci kuramcılara göre toplum, ayrı ayrı çalışanların bir bütün oluşturacak biçimde birbirine bağılı olmasıyla oluşmaktadır. Toplumun oluşmasından sonra önemli bir husus olan toplumsal sürdürülebilirliği sağlamak için, eğitim sistemi ortaya çıkmıştır. Eğitim sistemi de toplumun varlığını sürdürebilmesi için önemli bir işleve sahiptir (Wallace ve Wolf, 2018, s. 42). Bu yaklaşıma göre eğitim sistemi, toplumun devamlılığı için zorunludur. Eğitim sistemi, toplumun birer parçası olan bireylerin toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda yetiştirilmesini sağlamaktadır. Tarihsel süreçte toplumun ihtiyaçları doğrultusunda eğitim sisteminde bir takım değişiklikler yapılması olağan görülmektedir. Bu değişiklik toplumdaki denge ve düzen için gerekli görülmektedir. Bu değişiklikler, ihtiyaç duyulan bireylerin yetiştirilmesini amaç edinmektedir. Böylece yeniliklere uyum sağlanarak tekrardan bir denge oluşturulduğu savunulmaktadır. Herhangi bir toplumsal dengesizlik durumunda, toplum yeniden denge halini sağlayacaktır; bu yaklaşımda değişme veya çatışma pek istenmemektedir (Türkkahraman ve Keskin, 2013, s. 37). Bu nedenle çatışmayı önlemek için tüm bireyler zorunlu eğitim sistemi ile eğitim kapsamına alınarak toplumsal normlara uyumları sağlanmaktadır

Eğitim sosyolojisinin ve işlevselci kuramın kurucusu sayılan Emile Durkheim'e göre, toplumsal değerler ve davranışlar bireylere aktararak toplumun bütünleşmesi ve devamlılığı sağlanmaktadır. Bu işlevi sağlayacak eğitim sistemi sayesinde dengeli ve bütünleşik bir toplum oluşturulmaktadır (Türkkahraman ve Keskin, 2013, s. 38). Bu süreçte sosyal düzen, bireyleri kendi istediği biçimde şekillendirmek için baskı ve zor kullanır; bu baskı ve zorlama bazen hissedilmekte olup bazen de hissedilememektedir (Ergün, 1994, s. 3). Böylece eğitimin amacının, bireylerin toplumsallaştırılması olduğu vurgulanmaktadır. Toplumun hayatta kalması ve kurumların birbirine uyum sağlaması, bireylerin toplumsallaşmasıyla olacağı savunulmaktadır.

İşlevselci kuramın temsilcilerinden olan Talcott Parsons'a göre toplumsal sistem, belirli statülerdeki kişilerin rollerine uygun karşılıklı etkileşimleri sonucunda oluşmaktadır. Bireyler, birbirine zıt gibi görünen ikililer arasında özgür seçim yaparak toplumsal sistemi oluşturur. Fakat birey, bu özgür seçimi yaparken toplumsal açıdan kurallara uygunluğunu göz önüne almalıdır (Ergün, 1994, s. 6). Parsons'a göre okulların iki işlevi vardır: birincisi toplumsallaşma, ikincisi öğrencileri farklı meslek alanlarına seçmektir. Parsons, eğitim kurumları ile diğer toplumsal kurumlar arasındaki işlevsel bağların üzerinde çokça durmuştur; okulların, topluma hazır ve rollerini benimsemiş bireyler yetiştirdiğini vurgulamaktadır (Tezcan, 1993, s. 15-16).

İşlevselci görüşte okul, sosyal bir sistem olarak ele alınmaktadır. Okul, öğretmen-öğrenci ve öğrencilerin kendi aralarındaki karşılıklı etkileşimlerinin bir sonucudur. Okul hem sosyalleşmeyi sağlamakta hem de bireye kendi şahsiyetini kazandırmaktadır (Ergün, 1994, s. 6-7). Okulların iki işlevine vurgu yapılmaktadır. İlkinde bireyler, okullar sayesinde çaba ve yetenekle en üst yerlere gelebilmektedir. Bu durum fırsat eşitliği sağlamaktadır. İkincisi ise ekonomik gelişme için gerekli rollerin ve becerilerin bireylere öğretilmesini sağlamaktadır (Tezcan, 1993, s. 10). Bu nedenle zorunlu eğitimin kaygılarından biri olan ekonomiye kalifiye eleman yetiştirme amacı, eğitim sisteminin çıktısı olarak arzulanmaktadır.

İşlevselcilik kuramına birçok eleştiri yöneltilmiştir. Bu eleştirilerden birisi de eğitim sisteminin, her zaman toplumsal denge oluşturamayabileceğidir. Örneğin, eğitimin işlevlerinden biri olan kültürel aktarma sağlanırken etnik merkezcilik ortaya çıkabilmektedir. Birey, bu kültürel aktarmada kendi grubuna ait değerlerin en iyi olduğuna inanabilmektedir. Bunun sonucunda, diğer gruplarla bir çatışma durumu yaşaması olasıdır

(Bauman, 2017, s. 189). Bu olumsuz durumu önlemek için, eğitim politikalarının grupsal ideolojilerden uzak olması sağlanmalıdır; tüm kültürel farklılıklara açık olunmalıdır.

İşlevselcilik kuramında değişimin yavaş olduğu ve bu sebeple toplumsal dengenin hiç bozulmadığı varsayılmaktadır. Bu nedenle çatışma problemlerinin büyümeden çözüldüğü düşünülmektedir. Ayrıca bu kuramda, bireyin toplum içinde nasıl etkilendiği göz ardı edilmektedir. Eğitim açısından düşünülürse, öğrencinin okulda veya sınıfta diğer insanlarla olan ilişkileri tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Öğretilen programın içeriği ve nasıl öğretildiği de bu kuramla açıklanamamaktadır (Türkkahraman ve Keskin, 2013, s. 39). Yapılan bu eleştiriler de göz önünde bulundurularak toplumların tüm öğeleriyle her zaman uyum içinde olmasını beklemek imkânsızdır. Bu nedenle işlevselci kuram dışında farklı yaklaşımlara da ihtiyaç duyulmaktadır.

2.2.2. Çatışmacı Kuram Açısından Zorunlu Eğitim

Çatışmacı kuram, işlevselci kuramın tersi bir görüşü savunmaktadır; eğitime eleştirel olarak bakmaktadır. Bu kuramda toplum, sürekli çekişme yaşayan ve çıkarları zıt olan bireylerden ve gruplardan oluşmaktadır. Toplumdaki dengesizlikler ve zıtlıklar bir güç mücadelesine dönüşmektedir. Mücadeleyi kazanan grup, elindeki hâkimiyet araçlarıyla toplumu istenilen şekilde eğitmektedir. Bu kuramın temeli, Karl Marx ve Max Weber'in düşüncelerine dayanmaktadır (Türkkahraman ve Keskin, 2013, s. 40). Çatışmacı görüşü savunanların en çok vurgu yaptıkları temel kavramlar; çatışma, çelişki, değişme, baskı, güç, otorite, çıkar, ekonomi, sınıfsal eşitsizlik ve din olmaktadır.

Çatışmacı kurama göre, toplumda birbiriyle çatışan ve rekabet eden gruplar vardır; çatışma sonucunda kazanan ve kaybeden gruplar vardır. Çatışmayı kazanan gruplar, birtakım haklara sahip olmakta ve gücü elinde bulundurmaktadır. Bu güç ile toplumu baskılayarak belli bir yapılanma ve sürdürülebilirlik sağlanmaktadır. Kaybeden grup ise, bir mücadele içine girerek hak elde etmek için direnmektedir. Bu direniş, gücü elinde bulunduran gruba karşı sürekli sürdürülmektedir. Direnişin varlığı, çatışmanın devamlılığını sağlamaktadır; böylece toplumdaki diğer değişikliklerle birlikte çözümler başlamaktadır. Bu çözümler sonucunda, yeni bir düzen oluşmaktadır; yeni düzen ile toplumsal akış devam etmektedir (Tezcan, 2013, s. 21-24).

Marx'a göre eğitim, zenginlerin işçi sınıfını dizginleyebilmek için kullanılmaktadır. İşçi sınıfının düşüncelerini kontrol edebilmek için onlara yanlış bir bilinç aşılandığı savunulmaktadır. Okullar, bireylere yükselmek ve zengin olabilmek için herkesin eşit bir şansa sahip olduğunu öğretmektedir; bir bireyin ilerde zengin veya fakir olmasını şahsi becerilerine ve çabalarına bağlaması gerektiği öğretilmektedir. Bu ideolojiyle yetişen birey, gelecekte fakir olursa bu durumdan dolayı zengin kesimi suçlamayacaktır; yaşamını kabul edip yoluna devam edecektir. Marx'a göre eğitim, egemen burjuva sınıfının toplumsal düzenine göre dizayn edilmiştir; toplum bu tasarımdan kurtarılmalıdır. İnsanlar egemen sınıfın konumunu meşrulaştırmak için, ideoloji sayılabilecek birçok şeye inanmaktadır. Bu ideolojiye inanan insanların, kendi "gerçek" çıkarlarını anlamada zorluk yaşadığı belirtilmektedir. Bu süreçte din, toplumun uyuşturucusu olarak görülmektedir. Din, insanların gelecekte eşit olacağını varsaymaktadır. Bu nedenle daha iyi bir dünyaya dikkati yoğunlaştıran din, düzensizliği düzelten bir olgu olarak görülmektedir. Bu uyuşturulmuş bilinçle üretim yapan insan, giderek ne ürettiğinin farkındalığından uzaklaşmaktadır. Bu uzaklaşma "yabancılaşma" olarak tanımlanmaktadır (Wallace ve Wolf, 2018, s. 132-135). Eğitimin ideolojik aktarması ile bu yabancılaşma sürecinin sürdürüldüğü belirtilmektedir (Tezcan, 2013, s. 25). Yabancılaşmanın temeli, zorunlu eğitim sistemi ile başlamaktadır; küçük yaşlardan itibaren zorunlu olarak eğitim sistemine çekilen bireylerin kendi gerçeklikleri yerine öğretilmiş gerçekleri benimsemesiyle amaçlanan toplumsal yapının oluşmasına zemin hazırlanmaktadır. Böylece egemen sınıf, kendi oluşturduğu eğitim politikaları ile istediği toplumsal düzeni kurabilmekte ve sürdürebilmektedir.

Çatışmacı kuram, sistemdeki dengesizliklerin ve zıtlıkların nedenlerini bulmaya çalışmaktadır. Çatışma, toplumsal değişme için gerekli görülmektedir. Bu görüşe göre eğitimin asıl amacı, istedik değerlerin benimsetilmesiyle var olan düzenin desteklenmesidir. Çatışmacı yaklaşıma göre fırsat eşitliği, imtiyazlı kesimin üstünlüklerini gizlemek için sunulan bir aldatmacadır (Tan, 1981, s. 565).

Toplumdaki güç ilişkilerinin ve çatışmaların, eğitim sistemini doğrudan etkilediği savunulmaktadır. Gücü elinde bulunduran grupların, eğitim sistemini kendi çıkar ve amaçları doğrultusunda biçimlendirdiği belirtilmektedir; okul kademelerini, derslerini ve içeriklerini kendi lehine olacak amaçlarla yapılandırmaktadır. Bu kurama göre eğitim, hâkim grubun toplumu yönetme aracıdır (Türkkahraman ve Keskin, 2013, s. 40). Egemen grubun, kendi değer ve dünya görüşünü topluma benimsetme ve empoze etme uğraşında

olması olasıdır. Bu hususta eğitim kurumları, egemen grubun yoğunlaştığı kurumların başında yer almaktadır. Bu nedenle bireylerin belli yaşlar aralığında planlı bir eğitimden zorunlu olarak geçirilmesi, toplumun yönetilmesini kolaylaştırdığı söylenebilir.

Çatışmacı görüşü savunan Althusser, burjuvazinin ve kapitalist sistemin devam edebilmesi için eğitimin önemli bir ideolojik işleve sahip olduğunu belirtmektedir. Bu ideolojik işlevin, eğitim kurumları aracılığıyla sürdürüldüğü dile getirilmektedir. Eğitim kurumlarının, toplumun alt sınıfından öğrencilere ideolojiye boyun eğmelerini sağlayacak teknik beceriler ve sınıfsal durumlarını içselleştirecek kuralları öğrettiği belirtilmektedir. Küçük yaşlardan beri egemen ideolojiyle oluşturulmuş davranışları tekrarlayan bireyler, birer üretim elemanı olarak toplumun farklı yapılarında yer almaktadır. Althusser'e göre devletin, baskıcı ve ideolojik aygıtları vardır. Baskıcı aygıtlar; yasama, yürütme, yargı, polis ve ordudan oluşmaktadır. Egemen sınıf, sınıf mücadelesinde bu aygıtları kullanarak müdahale edebilmektedir. İdeolojik aygıtlar ise; eğitim, din, siyaset, aile, iletişim araçları, hukuk ve refah kurumlarıdır. Bu ideolojik aygıtlar bireyleri ikna etmede önemli rol alır; bunların başında da okullar yer almaktadır. Okullar, hem egemen sınıfın ideolojisini bireylere nakleder hem de işgücünün yeniden üretimini sağlar. Bu görüşü savunanlara göre eğitilmiş öğrenciler, belli kalıp fikirlere sahip olarak mezun olmaktadır (Tezcan, 1993, s. 19-21).

Çağdaş eğitim sistemi, toplumsal işbölümünün sorunsuz işlemesi ve kalkınmanın sağlanabilmesi için üretime dayalı eğitilmiş bireylerin yetiştirilmesini amaç edinmektedir. Althusser (2002, s. 22-23)'e göre eğitimin asıl amacı, egemen güç lehine üretimi gerçekleştirebilecek bireyler yetiştirmektir. Bireyler, üretim sisteminin çeşitli bölümleri için eğitilmektedir; teknik düzeyde olan bu eğitimin, yüzeysel ve sorgulamaya kapalı şekilde sunulduğu belirtilmektedir. Egemen gücün ideolojisini yansıtan müfredatı başarıyla geçen her öğrenci mezun olduğunda, üretim sisteminin bir aşamasına dâhil olarak toplumsal sürdürülebilirlik sağlanmaktadır. Böylece kapitalist üretim sisteminin işlerliğini koruduğu savunulmaktadır.

Bireylerin, var olan siyasal gücün ideolojisine eğitim kurumları ile entegre edildiği savunulmaktadır. Okullarda öğretmenlerin karşısında nesneleştirilen bireylerin, siyasal iktidarın konumunu ve eylemlerini yüceltme eğilimi gösterdiği varsayılmaktadır (Çetin, 2001). Okullardaki bilgiler ışığında yetişen birey, devleti temsil eden öğretmen karşısında otoriteye bağımlı bir kişilik olarak yetişebilmektedir. Günümüzde öğretmenin rolünün

değişmesiyle bu ilişkide yeni yöntem, otoriteye bağlı öğretmeni model olarak ideolojik aktarımı gerçekleştirmektedir. Bu yöntem iktidarın amaçları lehinde gerçekleşirse, iktidarın egemenlik süresine olumlu katkı sağlayabilecektir.

Eğitim kurumları, siyasal iktidarın denetimde tutmak istediği geniş kitleleri özgürleştirme vaadiyle normalleştirdiği ve nesneleştirdiği kurumlar olarak görülmektedir (Foucault, 2015, s. 113). Normalleşen bireyler, toplumun ve iktidarın fikirlerini benimsemiş veya bu fikirlere ılımlı bakan insandır. Bu eğitim kurumlarından mezun olanlar, kendine benimsetilen role uygun davranışlar göstererek toplumun birer parçası haline gelmektedir. Bireyler eğitim sonucunda özgür ve yaratıcı fikirlere sahip olduklarını düşünseler de yıllarca zorunlu olarak tabi oldukları eğitimin tesirinden tamamen çıkması zor olmaktadır.

Çatışmacı kuramcılardan olan Poulantzas, Althusser'in ideolojik yapıya ve eğitime yaptığı vurguyu abartılı bulmaktadır. Poulantzas'a göre toplumsal ilişkileri belirleyen unsur, üretim ilişkileridir. Ekonomi, temel birim kabul edilmektedir; diğer kurumların ekonomik altyapıyla belirlendiği savunulmaktadır. Eğitim, üretim ilişkilerini yeniden üretme ve meşrulaştırma faaliyetleri olarak görülmektedir. Marksist görüşü savunan Miliband'a göre ise eğitim kurumları, alt sınıftaki bireylere sınıfsal konumlarını benimsetmektedir. Eğitim ile bireylere orta sınıf değerler aktarılmakta; bu sayede alt sınıflara yabancı bir kültür aşılanmaktadır. Toplumdaki hâkim güçlerin oluşturduğu temel değerlerin, zorunlu eğitim sayesinde toplumun her kesimine aktarıldığı savunulmaktadır (Bank, 2012, s. 6-13).

Çatışmacı görüşü savunan Samuel Bowles ile Herbert Gintis'e göre eğitim kurumları, başarının yeteneğe bağlı olduğunu vurgulayarak sınıfsal yapıyı ve eşitsizliği meşrulaştırmaktadır. Ayrıca bireylerin, kapitalist ekonomi için gerekli becerilerle donatılmış birer işgücü olarak yetiştirildiğini belirtmektedir. Öğrenciler, okulda otoriteye uyma ve güçsüzlüğü kabullenme gibi davranışları öğrenmektedir. Bu kuramcılara göre zorunlu eğitim, bir toplumsal denetim aracı olarak kullanılmaktadır; çünkü kapitalist sistemin ihtiyaç duyduğu itaatkâr işgücünün zorunlu eğitim ile yetiştirildiği savunulmaktadır (Tezcan, 1993, s. 22).

Gruplar arasındaki güç mücadelelerinin sürekliliği, toplumsal değişikliklere neden olmaktadır. Bu değişikliklerin başında da eğitim politikalarında yapılan değişikliklerin olduğu görülmektedir. Mücadele sonucu gücü elinde bulunduran grup, kendi dünya görüşüne uygun toplumsal düzenin oluşması için eğitim politikalarında çeşitli değişiklikler yapmaktadır; bu değişiklikler kimi zaman yaptırımlara bağlanmaktadır.

Çatışmacı görüşü savunan Randall Collins'e göre toplumdaki çatışmaların nedeni, ekonomik etkenler değildir aksine kültürel etkenlerdir. Ayrıca toplumda diploma savaşının yaşandığını belirtmektedir. Diplomalar, üst makamlara eleman yetiştirmeyi sınırlandırmaktadır; bu üst makamlar, diplomaya sahip olanlar için tutulmaktadır (Tan, 1981, s. 568-569). Collins'e göre insanların çoğunun, az sayıdaki bu makamlara geçebilmek için yıllarca eğitim alması ve bunu diplomayla sonuçlandırması akıl dışıdır. Bazı meslekler dışında, birçok mesleğin işbaşında öğrenildiğini savunmaktadır. Böylece eğitimin meslek bilgisini aktarmada rol oynamadığını dile getirmektedir. Bu nedenle eğitim ile ekonomi arasındaki bağın kesin olmadığına vurgu yapmaktadır (Tezcan, 1993, s. 24).

Eğitimci Paulo Freire ve Pierre Bourdieu da çatışmacı görüşü savunmuşlardır. Freire'ye göre geleneksel eğitimde öğrenci, öğrenme süreci içindeki bir özne değil aksine bilginin yerleştirildiği bir nesnedir. Bu eğitimin amacı, ezilenlerin daha itaatkâr olmasını sağlamak ve bireyleri yabancı hedeflere göre değiştirmektir. Freire'nin amacı, ezilenleri egemen sınıfın etkisinden kurtarmak ve kendilerini anlamalarını sağlamaktır (Spring, 1991, s. 53). Bourdieu'ya göre ise eğitim sisteminin amacı, egemen sınıf kültürünün yeniden üretimini sağlamaktır; böylece egemen sınıfın kültürü işçi sınıfına aktarılmaktadır. Sonuçta toplumsal eşitsizlik ve hiyerarşi, eğitim sisteminde yeniden üretilir ve bu durum meşrulaştırılır (Tezcan, 1993, s. 29-30).

Eğitilmiş insan, siyasal iktidarın eğitim sisteminden beklediği amaçlara göre yetiştirilmiştir. Zira eğitim tanımlarının çoğunda, eğitimin çevreye uyum sağlama işlevine değinilmektedir; dolayısıyla sorgulanmayan ve dayatılan bir egemenlik anlayışına uyum sağlamanın en etkili yollarından birinin eğitimden geçtiği belirtilmektedir (Freire, 2016). Eğitim, iktidarın ideolojisi çerçevesinde kişilerin davranışlarında istendik davranış değişikliği meydana getirmektedir; bu davranış değişiklikleri iktidar tarafından önceden belirlenen bir programın amaçları ölçüsünde yapılandırılmaktadır. Bu yapılanmayı sağlamak için eğitim sisteminin her bir noktası, iktidar tarafından kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır. Ders kitaplarının hazırlanmasından öğretmen yetiştirmeye kadar tüm hususlar iktidarın koyduğu kurallar çerçevesinde belirlenmektedir (Akın ve Arslan, 2014, s. 85-86).

Siyasal iktidarlar, varlığının devamı için varoluşlarını meşrulaştırma çabası göstermektedir. Bunun için bilgi üretip doğruluğunu kitlelere benimsetmeye çalışabilmektedir. Doğruluk

söylemleri ile iktidarlar hem kendini koruma hem de varlıklarını sürdürme çabasına girebilmektedir (Foucault, 2015, s. 244). Böylece iktidarın ideolojisi bağlamında oluşturulan gerçeklik ve doğruluk, toplum tarafından benimsenerek siyasal iktidarın devamlılığına zemin hazırlayabilmektedir.

İdeolojik aktarmanın kaynağını sadece siyasal iktidarlar olarak düşünmemiz yanlış olacaktır. Bütünsel olarak düşünürsek, çok farklı kaynaklar da eğitim sistemini etkileyebilmektedir. Küresel boyutta eğitim sistemlerine, Uluslararası Para Fonu (IMF), Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) gibi büyük egemenlerin ideolojileri de etki edebilmektedir (Akın ve Arslan, 2014, s. 88-89). Bu küresel güçler, gelişmemiş ülkelere ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan birçok ülkeye yaptıkları yardımlarla eğitim sistemleri üzerinde hegemonya kurabilmektedir. Örneğin, 2011 yılında başlayan Suriye'deki savaş dolayısıyla Türkiye'ye göç eden mülteci çocukların eğitimi, küresel güçlerden yapılan ekonomik yardımlarla Türkiye tarafından yürütülmektedir. Bu mülteci çocuklara geçen zaman zarfında eğitimler verilmekte ve aynı anda Türkçe de öğretilmektedir. Bu adımların sonucunda mülteci çocuklar, kademeli olarak Türkiye'de mevcut olan zorunlu eğitim sisteminin içine kanalize edilmeye çalışılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2014 yılında yayımladığı "Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" konulu genelgeyle, mülteci çocukların devlet okullarına kayıt olabilmeye imkânı verilmiştir. Nitekim Türkiye ile Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında yapılan anlaşmaya göre, Avrupa'ya mülteci göçünü engellemek için Türkiye'ye ekonomik yardımların yapılacağı ve siyasi imtiyazların verileceği hususunda anlaşılmıştır.

Eğitim, ekonomik kalkınmanın temel aracı olarak görülmektedir; Türkiye'nin yapmış olduğu kalkınma planlarına bakıldığında eğitimin bir hak olmasından ziyade ekonomik kaygılarla verilen bir hizmet olduğu göze çarpmaktadır (Yılmaz, 2014, s. 4). Benzer istendik davranışları sergileyen bireyler yetiştiren eğitim kurumları, toplumsal devamlılığı sağlayacak ara elemanları yetiştirerek geleceği şekillendirmektedir. Bu ara elemanlar, ekonomik sisteme kattıkları ölçüsünde değer kazanırlar. Foucault (2013, s. 209-210) da aynı husus üzerinde durmuştur. Ona göre iktidarlar, üretim yapan bireyleri beden olarak görmektedir. Beden üzerinde denetim kurularak insanlar normalleştirilmekte ve topluma uygun bireyler olarak yetiştirilmektedir. Bu denetim, kurumsal yapılarla sağlanmaktadır; okullar, hapishaneler, akıl hastaneleri ve fabrikalar gibi kurumlar, siyasal iktidarın istediği normlara uygun bireyler yetiştirilmesinde disiplin öğeleri olarak ön plana çıkmaktadır.

İktidarın ürettiği bilgi, bu kurumlar aracılığıyla bireylere aktarılmakta ve kamusal düzen korunmaktadır. Böylece bireylerin ıslah edilerek üretim sürecinin temel faktörü olduğu savunulmaktadır. Çatışmacı yaklaşıma göre tüm bu ideolojik çabaların amacı, hem bedeni hem de zihinleri uysallaştırarak iktidara güç kazandırmaktır. Bu gücü elde etmek için de toplumun sürekli gözetim altında tutulması gerekmektedir. Gözetimin en iyi yapıldığı kurumlardan biri olan okulların, bu temelde iktidarın güç harcamadan kontrol mekanizması oluşturduğu yapılar haline geldiği savunulmaktadır. Aynı hususa değinen Çetin (2001, s. 201)'e göre de kontrol altında tutulan bireyler sayesinde ülke genelinde birlik ve beraberliğin sağlandığına ve bu sayede siyasal iktidarın güç alanının genişlediğine vurgu yapılmaktadır.

Marksist düşünürlerden Gramsci'ye göre işçi sınıfının sömürülmeye başkaldıramamasının nedeni, maskeleye tekniğinde yatmaktadır. Kapitalizm, egemen sınıfların ideolojisini "fark edilemez" hale getirmektedir. Bu yöntemle farkındalık maskelenmektedir; ezilen sınıfların hegemonya altına alınarak aldatıldığı belirtilmektedir. Toplum, egemen sınıfın ideolojisine inandırılmıştır; bu inanış düzenin korunması için gerekli görülmektedir. Bu nedenle egemen sınıfın çıkarlarına karşı başkaldırılmadığı savunulmaktadır (Sim ve Loon, 2012, s. 35) Bu hususta eğitim kurumları, ideolojik yapı olma özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Eğitim sistemine dâhil olan bireyler, egemen sınıfın ideolojileri doğrultusunda rıza yoluyla istedik davranışları benimsemiş bireyler olarak inşa edilmektedir. Bu yaklaşımda önemli bir yere sahip olan eğitim sisteminin bir ögesi olan zorunlu eğitim, egemen sınıfın ideolojisini yansıtacağı politik bir manevra alanı olarak görülmektedir. Bu nedenle zorunlu eğitim alanında yapılan politik değişikliklerin analiz edilmesi, asıl amacın ne olduğunu kavratmaya yardımcı olabilecektir.

2.2.3. Etkileşimci Kuram Açısından Zorunlu Eğitim

Etkileşimci kurama göre, ortak kültüre sahip olan bireyler, benzer durumlarda birbirine benzer davranışlar göstermektedir. Ortak kültüre sahip olduğu için benzer yorumlama yapılmaktadır. Fakat yine bu kurama göre bireysel farklılıkların olduğu da göz ardı edilmemektedir (Türkkahraman ve Keskin, 2013, s. 43-44).

Etkileşimci kuramı savunanlar, hem bireyler arasında hem de birey ile toplum arasında karşılıklı bir ilişki ve etkileşim mevcut olduğunu belirtmektedir. Eğitimde öğrenci-öğrenci ile öğrenci-öğretmen arasında etkileşim ön plana çıkmaktadır (Tezcan, 2013, s. 24). Eğitim faaliyetlerinde yaşanan her türlü ilişki bu kuramın varsayımlarına göre yorumlanmaktadır. Örneğin; eğitimdeki cinsiyet ile başarı ilişkisi, öğrenci-öğretmen beklentileri, öğrenciye atfedilen etiketleme, eğitimin sonunda öğrencinin başarısı gibi konular bu kuramın kapsamına girmektedir. Etkileşimci kuramcılar; düşünme, etkinlik, anlam ve sembolleri öğrenme, eylem, tercih, ödül, ceza, duygu ve benlik gibi kavramlara vurgu yapmaktadır (Kızılcılık, 1994, s. 21).

İnsanların düşünce yapısının, toplumsal etkileşime göre şekillendiğini savunan etkileşimci kuramcılar, bireyin ve toplumun birbirinden ayrı düşünülmeceğini belirtmektedir. Bu nedenle okullarda eğitilen öğrencilerden, toplumsal etkileşimin çıktısı olarak ortak normlara uygun davranışlar sergilemesi beklenmektedir. Bu öğrenciler, hem kendi davranışlarını hem de başkalarının sözlerini ve eylemlerini yorumlama becerisi kazanmaktadır (Özalp, 2014, s. 228-229).

Etkileşimci kurama göre bireyler doğduktan sonra insanlarla etkileşerek zihin yapılarını geliştirmektedir. Zihin yapılarının gelişiminde etkisi yadsınamayacak olan önemli hususlardan biri de eğitimidir. Eğitim, etkileşim süreçlerinden biridir. Bu süreç sonucunda oluşan benlik ile dış dünya yorumlanmakta ve anlamlandırılmaktadır. Bu durum insanın düşünce kapasitesine sahip olduğunu vurgulamaktadır. Zorunlu eğitim kapsamında eğitilen bireyler, öğrendikleri anlamların sembolik dünyasında yaşamaktadır. Semboller de toplumsal etkileşim sürecinde oluşmaktadır (Mutluer, 1998, s. 218). Bu nedenle zorunlu eğitim, toplumsal etkileşimin daha sağlıklı olabilmesini sağlamaktadır.

Eğitimi farklı bakış açılarıyla ele alan işlevselci, çatışmacı ve etkileşimci yaklaşımlar sayesinde olguların nedenlerinin anlaşılması kolaylaşmaktadır. Günümüze kadar yapılmış çalışmaların birikimi olan bu kuramları geliştirmek için araştırma ve çalışmalara devam edilmelidir. Bu nedenle bu tez çalışmasında alanyazında oluşan bilimsel birikimden faydalanılarak Türkiye'deki zorunlu eğitim politikaları irdelenmeye çalışılmaktadır.

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ZORUNLU EĞİTİM POLİTİKALARI

Bu bölümde diğer ülkelerde uygulanan zorunlu eğitim sistemlerine, zorunlu eğitim ile ilgili uluslararası belgelere, cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası Türkiye topraklarında uygulanan zorunlu eğitim sürecine yer verilmektedir.

3.1. Dünyada Zorunlu Eğitim Politikaları

Dünyada zorunlu eğitim, 18. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa ülkelerinde uygulanmaya başlamıştır. Bu dönemde eğitim, dinin etkisinden çıkarak devlet eliyle verilen laik bir kurum haline gelmiştir. Böylece akıl ve bilim esas alınarak aydınlanma çağına girilmiştir. Sanayileşmenin gelişmesiyle üretim ilişkileri farklı bir yapıya dönüşmüştür. Üretimi gerçekleştirecek ve makineleri kullanabilecek insan gücü ihtiyacının büyümesiyle eğitimin daha geniş kitlelere yayılması düşüncesi doğmuştur. Böylece devlet tarafından halkın tabanına uygulanacak zorunlu eğitim hızla yayılmıştır (Özbey, 2014, s. 33-48). Bu yayılmanın etkisiyle 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde de zorunlu eğitim uygulanmaya konulmuştur.

Her ülke kendi belirlediği amaçlar doğrultusunda bu amaçları benimsemiş benzer birey tipini yetiştirmek için uygulamaya soktuğu zorunlu eğitimin, bireysel faydasından ziyade siyasi ve toplumsal faydası da yadsınamayacak kadar fazladır. Bu yüzden eğitim almak istemeyen bireyler, devlet tarafından belirlenmiş yaptırımlara tabi tutularak eğitim sistemine dâhil edilmektedir. Örneğin Türkiye'de 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na göre, okul idaresince okula gönderilmeyen çocukların bilgisi muhtarlığa ve mülkî idarelere verilir; muhtar ve mülkî idarenin tebliğine rağmen çocuğunu okula göndermeyenlere mahallî mülkî amir tarafından idari para cezası verilir. Bu yaptırımlarla karşı karşıya gelen bireyler, zorunlu eğitime dâhil olmakta ve çıktı sürecinde birbirine benzeyen bireyler olarak toplumsal düzende kendine uyumlaştırılmış bir rol edinmektedir. Böylelikle zorunlu eğitim uygulamasıyla istenilen genel eğitim amaçlarına ulaşıldığı söylenebilir.

Zorunlu eğitimin amaçları zamanla değişikliğe uğrayabileceği gibi zorunlu eğitim sisteminin yapısında da bir takım değişiklikler olabilir. Dünya genelinde zorunlu eğitim

alanında bir takım değişiklikler yaşanmaktadır; bunlar ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekle birlikte bazı ülkelerde bölgesel farklılıklar dahi görülebilmektedir. Bu değişimlerden bazıları; zorunlu eğitime yüklenen anlam, zorunlu eğitimin süresi, zorunlu eğitimin kademelendirilmesi ve zorunlu eğitimin kalitesidir. Ayrıca tarihsel süreçte eğitimin evrimleşmesinde anahtar rolü oynayan zorunlu eğitim, teknolojik gelişmelere paralel olarak kendini sürekli yenilemek zorunda kalmaktadır. İktidarlar, varlıklarını devam ettirebilmek için bir yandan statükolarını korumaya özen gösterirken bir yandan da değişimlere ön ayak olarak kendi ideolojisine uygun politikalar belirleyip bu değişimleri topluma benimsetebilmektedir. Böylelikle değişimin kaçınılmazlığı karşısında belirlenen politik tavır, iktidarın egemenliği kapsamında şekil almaktadır. Bundan dolayı eğitimin kurumsallaşmış yapısı gereği siyasi kararlarla şekillenen zorunlu eğitimin hem çağdaş hem de değişime açık olması kaçınılmazdır. Durum böyle iken, diğer ülkelerin zorunlu eğitim sistemlerini incelemek ve Türkiye’de uygulanan zorunlu eğitim sistemiyle karşılaştırmak küresel bağlamda benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkaracaktır.

Bütün dünya ülkelerinin zorunlu eğitim sistemini incelemek yerine dünya ekonomisinin %85’ini ve dünya nüfusunun üçte ikisini oluşturan G-20 olarak isimlendirilen dünyanın en büyük ekonomilerine sahip 19 ülkeyi analiz etmek bu araştırma için yeterli görülmektedir. Çünkü zorunlu eğitimin temel amaçlarından biri olan ekonomik kalkınmayı sağlamak için, gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin eğitim sistemini incelemek gereklidir. Dolayısıyla Türkiye’de sürekli tartışılan okula başlama yaşı, zorunlu eğitim süresi ve eğitim sistemlerinin kademelendirilmesi hususlarının diğer ülkelerdeki uygulanışını analiz etmek faydalı olacaktır. Çünkü bu hususlar Türkiye’de siyasal iktidarların sürekli değiştirmek istediği ve kendi politik tutumlarının yansıması olan göstergelerdir.

3.1.1. Dünyada Zorunlu Eğitime Başlama Yaşı

Okula başlama yaşı ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Türkiye’de de 2012 yılında kabul edilen 4+4+4 eğitim sistemiyle birlikte çokça tartışılan okula başlama yaşı hususunun analiz edilmesi önemlidir. G-20 ülkelerinin okula başlama yaşları incelendiğinde çizelge 3.1. ortaya çıkmaktadır:

ÜLKELER	ZAMAN																		
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ABD	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	-	-	-
Almanya	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	-	-	-
Arjantin	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5
Avustralya	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	-	-	-
Brezilya	7	7	7	7	7	7	7	7	6	6	6	4	4	4	4	4	4	4	4
Çin	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	-	-	-
Endonezya	-	-	-	-	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	-	-
Fransa	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	-	-
Güney Afrika	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	-	-
Güney Kore	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	-	-	-
Hindistan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	6	6	6	6	6	-	-
İngiltere	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	-	-
İtalya	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	-	-
Japonya	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	-	-
Kanada	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	-	-
Meksika	6	6	6	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Rusya	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
Suudi Arabistan	-	-	-	-	-	-	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	-	-
Türkiye	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5

Kaynak: (UNESCO, 2016, Eğitim İstatistikleri)

Çizelge 3.1. G-20 ülkelerinde okula başlama yaşı (yıl)

Çizelgede yer alan ülkelerde, zorunlu eğitime başlama yaşı farklılıklar göstermektedir. 2014 yılı itibariyle zorunlu eğitime başlama yaşı, en az 4 ve en fazla 7'dir. Ülkelerin çoğunda zorunlu eğitime başlama yaşı 6 olarak kabul edilmiştir. 1998 yılından 2016 yılına doğru tarihsel olarak zorunlu eğitime başlama yaşları incelendiğinde, bazı ülkelerde düşüş yaşanmıştır. Düşüş eğiliminde olan ülkeler; Brezilya, Meksika ve Türkiye'dir. Bu ülkelerde zorunlu eğitimin toplam süresi artırıldığı için okula başlama yaşı daha erkene çekilmiştir. Örneğin Brezilya'da 2006 yılında zorunlu eğitim süresi 8 yıldan 9 yıla çıkarılmıştır; bununla birlikte okula başlama yaşı 7'den 6'ya düşürülmüştür. Yine Brezilya'da 2009 yılında zorunlu eğitim süresi 9 yıldan 14 yıla çıkarılmıştır; bununla birlikte okula başlama yaşı 6'dan 4'e düşürülmüştür. Meksika'da 2001 yılında zorunlu eğitim süresi 9 yıldan 11 yıla çıkarılmıştır; bunun paralelinde okula başlama yaşı 6'dan 4'e düşürülmüştür. Türkiye'de de durum böyledir. Türkiye'de 2012 yılında kabul edilen 4+4+4 eğitim sistemi ile zorunlu eğitim süresi 8 yıldan 12 yıla çıkarılmıştır; yaşanan bu artışla birlikte okula başlama yaşı 6'dan 5.5'e düşürülmüştür. Bu nedenle denilebilir ki, okula başlama yaşının daha erkene çekilmesi zorunlu eğitim süresinin artırılmasına vesile olabilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından 1983 yılına kadar 72 ayı dolduran çocuklar zorunlu eğitime tâbi tutulmuştur. 1983-1984 eğitim ve öğretim yılında ise okula başlama çağı 60 aya düşürülmüştür. Fakat uygulamadaki sıkıntılardan dolayı okula başlama çağı kısa sürede tekrar 72 aya çıkarılmıştır. 2012 yılında 4+4+4 sistemiyle Türkiye'de zorunlu eğitime başlama çağı 66 aya düşürülmüştür. Eylül ayının sonu itibariyle 66 ayını dolduran her çocuk, ilkokul 1. sınıfa zorunlu olarak kayıt edilmektedir. Ayrıca zorunlu olmamakla birlikte dilekçeyle okula başvuran velilere 60-66 aylık arası çocuklarını ilkokul 1. sınıfa kayıt etme imkânı sağlanmıştır. Böylece Türkiye'de zorunlu eğitime başlama yaşı, veli isteğiyle 5,5 yaşından 5 yaşına düşebilmektedir. Akşam gazetesinin okula başlama yaşıyla ilgili 3 Eylül 2012 tarihli "66 aya PKK Karşı" başlıklı haberinde, Milli Eğitim Bakanı'nın sözlerine yer verilmiştir. Okula başlama yaşının indirilmesiyle ilgili konuşan Bakan, "Normal vatandaş destekliyor. Eleştirilerin bir kısmı PKK kaynaklı. Bir de laikçi kesim bu reformdan rahatsız." sözleriyle okula başlama yaşının indirilmesini savunmaktadır. Oysa "4+4+4 Eğitim Sisteminin Okul Paydaşlarına Olumlu ve Olumsuz Etkilerinin Yönetici Görüşlerine Göre İncelenmesi" adlı araştırmada ilkokula başlama yaşının 60 aya indirilmesi ve birinci sınıflarda farklı yaş grubundan öğrencilerin olması olumsuz bir özellik olarak belirtilmiştir (Doğan, Uğurlu ve Demir, 2014, s. 121-134). Ayrıca demokratik bir ülkede eğitim sistemini değiştirecek bir yasanın toplumun bazı kesimleri tarafından benimsenmemesi olağan olmasına rağmen eleştirilerin sert olması toplumsal huzurun bozulmasına neden olabilmektedir. Aynı konuyla ilgili Cumhuriyet gazetesinin 1 Mart 2012 tarihli "Eğitime Ergen Ayarı" başlıklı haberinde ise, zorunlu eğitime başlama yaşının düşürülmesinde kız çocuklarının ergenliğe giriş yaşı dikkate alındığı vurgulanmaktadır. Haberin ardalanında kızların okul okumasının engelleneceği iması yatmaktadır.

3.1.2. Dünyada Zorunlu Eğitim Süresi

G-20 ülkeleri, dünyanın en gelişmiş ekonomileri olmaları açısından benzerlik göstermesine rağmen zorunlu eğitim süreleri bakımından farklılıklar gösterebilmektedir. Çizelge 3.2.'de bu farklılıklar görülmektedir:

ÜLKELER	ZAMAN																		
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ABD	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	-	-
Almanya	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	-	-
Arjantin	10	10	10	10	10	10	10	10	13	13	13	13	13	13	13	14	13	13	13
Avustralya	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	-	-
Brezilya	8	8	8	8	8	8	8	8	9	9	9	14	14	14	14	14	14	14	14
Çin	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	-	-
Endonezya	-	-	-	-	6	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	-	-
Fransa	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	-	-
Güney Afrika	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	-	-
Güney Kore	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	9	9	9	9	9	9	9	-	-
Hindistan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	8	8	8	8	8	-	-
İngiltere	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	-	-
İtalya	8	8	8	8	8	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	-	-
Japonya	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	-	-
Kanada	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	-	-
Meksika	9	9	9	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	14	14	14	14	14
Rusya	8	8	8	8	8	8	9	9	9	9	9	9	9	9	9	11	11	11	11
Suudi Arabistan	-	-	-	-	-	-	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	-	-
Türkiye	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	12	12	12	12	12

Kaynak: (UNESCO, 2016, Eğitim İstatistikleri)

Çizelge 3.2. G-20 ülkelerinde zorunlu eğitim süreleri (yıl)

Çizelgede yer alan ülkelerde uygulanan zorunlu eğitim süresi farklılıklar göstermektedir. Ülkeleri karşılaştırdığımızda 2014 yılı itibariyle zorunlu eğitim süresi, en az 8 yıl ve en fazla 14 yıldır. 2014 yılında zorunlu eğitim süresinin en uzun olduğu ülkeler 14 yıl ile Brezilya ve Meksika'dır. Bu ülkeleri 13 yıl ile Arjantin, 12 yıl ile Almanya, İtalya, ABD ve Türkiye takip etmektedir. 2014 yılında zorunlu eğitim süresinin en az olduğu ülke ise 8 yıl olan Hindistan'dır. Bu ülkeyi 9 yıl ile Çin, Endonezya, Japonya, Güney Kore, Güney Afrika ve Suudi Arabistan takip etmektedir. 1998 yılından 2016 yılına doğru tarihsel olarak zorunlu eğitim süresi incelediğinde ülkelerin genelinde bir artış söz konusu olup hiç düşüş olmamıştır.

Arjantin 1998-2005 yılları arasında 10 yıl olan zorunlu eğitim süresini 2006 yılından itibaren 13 yıla çıkarmıştır. Brezilya 1998-2005 yılları arasında 8 yıl olan zorunlu eğitim süresini 2006-2008 yılları arasında 9 yıla çıkarmıştır; daha sonra 2009 yılından itibaren 14 yıla çıkarmıştır. İtalya 1998-2002 yılları arasında 8 yıl olan zorunlu eğitim süresini 2003 yılından itibaren 12 yıla çıkarmıştır. Meksika 1998-2000 yılları arasında 9 yıl olan zorunlu

eğitim süresini 2001-2011 yılları arasında 11 yıla çıkararak uygulamıştır; 2012 yılından itibaren ise 14 yıla çıkarmıştır. Güney Kore 1998-2007 yılları arasında 6 yıl olan zorunlu eğitim süresini 2008 yılından itibaren 9 yıla çıkarmıştır. Rusya 1998-2003 yılları arasında 8 yıl olan zorunlu eğitim süresini 2004-2012 yılları arasında 9 yıla çıkarmıştır; 2013 yılı itibariyle de 11 yıla çıkarmıştır. Türkiye’de de zorunlu eğitim süresi artış eğilimi göstermektedir. 1973 yılından 1997 yılına kadar Türkiye’de zorunlu eğitim süresi 5 yıldır. 1997 yılında yapılan değişiklikle 8 yıla çıkarılmıştır; 2012 yılında kabul edilen 4+4+4 eğitim sistemi ile zorunlu eğitim süresi 12 yıla çıkarılmıştır. Bu tablodan yola çıkarak ekonomisi güçlü olan devletlerin eğitim süresinin artırılmasına önem verdiği yorumu yapılabilir. Değişen şartlara uyum sağlamada zorunlu eğitimin toplam süresi az görölmektedir; toplumun tümüne aynı standartta ve sürede eğitim verilebilmesi için zorunlu eğitim süresi sürekli bir artış eğilimi göstermektedir. Böylece toplumsal ve global değişmeleri takip edecek ve gelişen teknolojiyi özümseyecek bireyler yetiştirmenin önemli yöntemlerin biri, zorunlu eğitimin toplam süresinin artışıyla sağlandığı söylenebilir.

G-20 ülkelerinde durum böyle iken, dünya genelinde de zorunlu eğitim süresinde farklılıklar göze çarpmaktadır. Dünya genelindeki ülkelerin zorunlu eğitim süresi dağılımı aşağıda verilmiştir:

Zorunlu Eğitim Süresi (Yıl)	Yıllara Göre Ülke Sayısı		
	1998	2006	2014
16	-	1	-
15	-	-	4
14	-	1	8
13	2	3	10
12	13	17	18
11	14	18	22
10	28	28	27
9	43	51	38
8	17	10	6
7	5	6	4
6	27	16	16
5	7	5	4
4	1	1	-
TOPLAM	157	157	157

Kaynak: (UNESCO, 2016, Eğitim İstatistikleri)

Çizelge 3.3. Dünya ülkelerinde zorunlu eğitim süresi dağılımı

Yukarıdaki çizelgeye göre, dünya genelindeki 157 ülkenin zorunlu eğitim süresi en fazla 16 yıl ve en az 4 yıl sürmektedir. Zorunlu eğitim süresi 11 yıl ve daha fazla olan ülke sayısı; 1998 yılında 29, 2006 yılında 40, 2014 yılında ise 62’dir. 157 ülkenin ortalama

zorunlu eğitim süresi 1998’de 8,76 yıl, 2006’da 9,28 yıl ve 2014’te 9,96 yıldır. Bu nedenle dünya genelinde 157 ülkenin zorunlu eğitim süresine bakıldığında, 1998 yılından 2014 yılına doğru ülkelerin zorunlu eğitim süresini artırma eğiliminde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Türkiye 1997 yılında zorunlu eğitim süresini 5 yıldan 8 yıla, 2012 yılında 8 yıldan 12 yıla çıkarmıştır. Fakat Cumhuriyet gazetesinin 23 Şubat 2012 tarihli “4+4+4’e Direniş” başlıklı haberinde, hükümetin zorunlu eğitimi 12 yıla çıkarmasındaki amacın imam-hatip okullarının açılmasını sağlamak olduğu vurgusu yapılmıştır; bu nedenle zorunlu eğitim süresinin artırılması ideolojik bir boyut kazanmıştır. Laik ile muhafazakâr kesim arasında imam-hatip ortaokullarının yeniden açılması tekrardan tartışmaların odağına oturmuştur. Bu alanda yapılan “Öğretmenlerin 4+4+4 Zorunlu Eğitim Sistemine İlişkin Görüşleri” adlı çalışmada da benzer bulgular tespit edilmiştir (Karadeniz, 2012, s. 34-53); ankete katılanların %66,9’u 4+4+4 eğitim sisteminin siyasal iktidarın tercihiyle uygulandığını ve %58,1’i de bu sistemle dindar-muhafazakâr nesil yetiştirilmesinin amaçlandığını düşünmektedir. %69’u 4+4+4 eğitim sistemini kabul eden yasanın asıl amacının imam-hatip ortaokullarını açmak olduğu kanaatindedir. Bu çıkarımı destekleyecek Yeni Akit gazetesinin 14 Mart 2012 tarihli “Korkuları Dindar Nesil” başlıklı haberinde, başbakanın “zorunlu 12 yıllık eğitime gösterilen itirazın ‘dindar nesil’ korkusundan kaynaklandığı” sözlerine yer verilmiştir. Bu söylemle zorunlu eğitim süresini 12 yıla çıkaracak düzenlemenin, eğitimin dinselleştirilmesine hizmet edeceği aşikârdır.

3.1.3. Dünyada Zorunlu Eğitim Sisteminin Kademelenmesi

Zorunlu eğitim süresi artma eğilimi gösterirken bir başka problem ortaya çıkmıştır. Bu problem, zorunlu eğitimin nasıl kademelenmesi gerektiğidir. Okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaokul, ortaöğretim, yükseköğretim gibi isimlerle kademelenmeler yapılmaktadır. Fakat her ülke zorunlu eğitim kapsamında farklı kademeleri vatandaşlarına zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle diğer ülkelerdeki eğitim kademelerinin incelenmesinde fayda bulunmaktadır. Çizelge 3.4. incelendiğinde G-20 ülkelerinin eğitim sistemini nasıl kademelendirdiği görülmektedir:

ÜLKELER	1998	2007	2016
ABD	6+3+3	6+3+3	6+3+3
	8+4	8+4	8+4
	6+2+4	6+2+4	6+2+4
	6+6	6+6	6+6
	4+4+4	4+4+4	4+4+4
Almanya	4+6+3	4+6+3	4+6+3
Arjantin	6+3+3	6+3+3	6+3+3
Avustralya	7+4+2	7+4+2	7+4+2
Brezilya	4+4+3	4+4+3	5+4+4
Çin	5+3+3	6+3+3	6+3+3
Endonezya	6+3+3	6+3+3	6+3+3
Fransa	5+4+3	5+4+3	5+4+3
Güney Afrika	7+3+3	7+3+3	7+3+3
Güney Kore	6+3+3	6+3+3	6+3+3
Hindistan	5+3+2+2	5+3+2+2	5+3+2+2
İngiltere	2+4+3+2	2+4+3+2	2+4+3+2
İtalya	5+3+5	5+3+5	5+3+5
Japonya	6+3+3	6+3+3	6+3+3
Kanada	6+3+3	6+2+4	6+2+4
Meksika	6+3+3	6+3+3	6+3+3
Rusya	3+5+2	4+5+2	4+5+2
Suudi Arabistan	6+3+3	6+3+3	6+3+3
Türkiye	8+3	8+3	4+4+4

Kaynak: (UNESCO, 2016, Eğitim İstatistikleri)

Çizelge 3.4. G-20 ülkelerinde eğitim sisteminin kademelendirilmesi

Yukarıdaki çizelgede görüldüğü gibi Amerika Birleşik Devletleri'nde tek bir eğitim sistemi kademelendirilmesi mevcut değildir. Her bir eyalet kendi yönetimince farklı eğitim politikaları yürütebilmektedir. Bu yüzden farklı eyaletlerde 6+3+3, 8+4, 6+2+4, 6+6 ve 4+4+4 gibi farklı kademelendirme modelleri görülebilmektedir. Ayrıca Yılmaz (2014, s. 39)'ın da belirttiği gibi ABD genelinde mesleki eğitim, ortaöğretimden sonra 2 yıl yüksek okul kapsamında verilmektedir. Buna ek olarak ortaöğretimin son iki yılında mesleki ve teknik program uygulayan okullar da mevcuttur. Bu durum bağlamında ABD ile Türkiye kıyaslandığında Türkiye'de daha erken mesleki eğitim verildiği ve bu mesleki eğitim kurumlarının da ABD'dekinin aksine zorunlu eğitim kapsamında olduğu söylenebilir.

Diğer ülkeler incelendiğinde, genellikle üç kademeli (ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim) eğitim sistemini uyguladıkları görülmektedir. Türkiye'de de 1997 yılından önce ilkök, ortaokul ve ortaöğretim olmak üzere üç kademeli eğitim sistemi uygulanmıştır. Fakat 1997 - 2012 yılları arasında uygulanan 8 yıllık kesintisiz eğitim nedeniyle eğitim sistemi ilköğretim ve ortaöğretim olmak üzere iki kademeli olarak yapılandırılmıştır. 2012 yılında 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sistemi ile eğitim sistemi tekrardan ilkök, ortaokul ve

ortaöğretim olarak üç kademeye ayrılmıştır. Bu konuyla ilgili Cumhuriyet gazetesinin 15 Mart 2012 tarihli “*İktidarın Dört Dörtlük Eğitim Tuzağı*” başlıklı haberinin spotunda, 4+4+4 eğitim yasanının asıl amacının eğitim süresini uzatmak olmadığı vurgulanmıştır. Ana muhalefet partisinin sözleriyle özdeşleşen haberde, bu yasanın asıl amacının 8 yıllık zorunlu ilköğretimi kesintili olarak ikiye bölmek olduğu belirtilmiştir. Bu bölümlenme, ilkokul ve ortaokul kademelerini ayrı ayrı yapılandırarak bu kademeleri bağımsızlaştırmaktadır. Yine Milliyet gazetesinin 7 Mart 2012 tarihli “*Ak Parti’den 4’üncü Sınıfta Diploma Teklifi*” başlıklı haberinin ardağında, kademeli-kesintili eğitimin olumsuz olduğu algısı yaratılmaktadır. Bu algı zorunlu eğitimin “ilkokul” ve “ortaokul” olarak iki ayrı kuruma ayrılması hazırlığının yapılmasıyla oluşturulmuştur. Bu iki gazete haberine göre ilköğretimin kesintili olarak ilkokul ve ortaokul adıyla ikiye ayrılması, imam-hatip ortaokullarının tekrardan açılmasına zemin hazırlayacağı için bazı kesimler tarafından hoş karşılanmamaktadır.

Zorunlu eğitimin süresi ile kademelendirmesi arasındaki ilişki, yanlış bir kaniya neden olmaktadır. Zorunlu eğitim sadece ilkokul, ortaokul veya ortaöğretim kademesi sonunda bitecek diye bir kaide yoktur. Yani ilkokul, ortaokul veya ortaöğretim kademesi bitmeden ara sınıflarda da zorunlu eğitim tamamlanabilmektedir. Bu nedenle bazı ülkelerde olduğu gibi zorunlu eğitim süreleri eğitim kademelerinin bitiş yıllarına denk gelmesi gerekmemektedir. Fakat Türkiye’de uygulanan 5 yıllık zorunlu eğitim ilkokul kademesi, 8 yıllık zorunlu eğitim ilköğretim kademesi ve 12 yıllık zorunlu eğitim ortaöğretim kademesi sonunda tamamlanmaktadır.

3.1.4. Dünyada Zorunlu Eğitim Politikalarına Yön Veren Uluslararası Metinler

Diğer ülkelerin zorunlu eğitim modellerine değindikten sonra, bu alandaki uluslararası resmi metinleri incelemekte fayda bulunmaktadır. Eğitim ile ilgili uluslararası belgelere bakıldığında, eğitim sürecinin belli bir bölümünün parasız ve zorunlu olması gerektiği hususunda ortak bir kabul alanı olarak görülmektedir. Uluslararası çoğu belgede eğitimin zorunlu olan bölümü, ilköğretim olarak belirtilmiştir. İlköğretimi kapsayan zorunlu eğitimin de parasız olması gerektiği hükmü hemen hemen bütün belgelerde yer almaktadır. İlköğretimden sonraki kademeler için bir zorunluluk hükmü bulunmamaktadır. Dolayısıyla ortaöğretim kademesinin zorunluluğu ülkelerin kendi isteğine bırakılmıştır. Ama zorunlu

eğitimden sonraki eğitim kademelerine de fırsat eğitliği ölçüsünde herkesin ulaşabilme imkânının sağlanması devletlerin yükümlülüklerinden biri olarak belirtilmektedir.

Zorunlu eğitim hakkında hüküm bildiren uluslararası belgelerden biri olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarihinde kabul ettiği otuz maddelik bir bildirdir. Türkiye tarafından 6 Nisan 1949 tarihinde kabul edilen bildirinin 26. maddesinde herkesin eğitim hakkına sahip olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu bildiride ilköğretimin zorunlu ve parasız olması gerektiği belirtilmektedir (İnsan Hakları Evrensel Beyanname, 1949, madde 26). Aynı şekilde Avrupa Konseyi üye ülkeleri tarafından 20 Mart 1950 tarihinde Roma'da kabul edilen ve 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de kimsenin eğitim hakkından mahrum edilemeyeceğine vurgu yapmaktadır (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1954, Ek Protokol madde 2). Türkiye'nin de kabul ettiği hem İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde çocuklara verilecek eğitimin türünü belirlemede öncelikle söz sahibi olacak kişiler, anne ve baba olarak belirtilmektedir. Bu nedenle devletin uyguladığı zorunlu eğitimin içeriği de anne ve babanın dini ve felsefi inançlarına uygun olmalıdır.

Zorunlu eğitimin kapsamı açısından önemli bir belge niteliği gösteren Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, 28 Eylül 1954 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanmış ve 6 Haziran 1960 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Mültecilerin statüsü ile ilgili hükümler içeren bu sözleşmenin 22. maddesi eğitim ile ilgilidir. Bu maddede, taraf devletlerin kendi vatandaşlarına sağladığı eğitim imkânlarının aynısını vatansız kişilere de sağlayacağı hükmü yer almaktadır (Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1960, 22. madde). Bundan dolayı bu sözleşmeye göre, vatandaş olsun veya olmasın herkese zorunlu eğitimin verilmesi gerekmektedir. Bu husus, tüm dünya devletlerinde yaşayan bireyler için en azından zorunlu eğitim kademesi açısından bir fırsat eğitliği doğurmaktadır. Yine aynı şekilde mesleki ve dini eğitim konularında da fırsat eğitliğine vurgu yapılarak eğitimin hoşgörücü ve özgürlükçü nitelikleri ön plana çıkarılmıştır.

Fırsat eğitliği bakımından önemli belgelerden biri de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na oluşturulan ve Türkiye'nin 27 Mayıs 2009 tarihinde kabul ettiği Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme'dir. Bu sözleşmenin 26. maddesinde, engelli bireylerin eğitimi ile ilgili hükümler yer almaktadır. Bu maddede, engellilerin eğitimden soyutlanmaması ve eğitlik ilkesi doğrultusunda diğer bireyler gibi eğitim alması kararlaştırılmıştır. Tüm engellilerin

zorunlu eğitim alması ve zorunlu eğitim sistemi dışına çıkarılmaması hususunda hüküm içermektedir (Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme, 2009, madde 26). Doğal olarak devletlerin engel çeşidine göre hem araç hem de ortam bakımından gerekli önlemleri almaları gerekmektedir. Tüm bireylerin engel çeşidine göre uygun kurumlarda eğitim alması, zorunlu eğitimin bütünsel olarak uygulanmasına katkı sağlayacaktır.

Zorunlu eğitim ile ilgili bir diğer önemli belge de Çocuk Hakları Bildirgesi'dir. Bu bildiri, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1959 tarihinde kabul edilmiştir. Bu bildirinin 7. ilkesinde, her çocuğun en azından ilköğretim seviyesinde parasız ve zorunlu bir eğitim alması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu maddeye göre, çocuğun yeteneklerini geliştiren ve sosyal sorumluluk duygusunu kazandıran bir eğitim verilmesi sağlanmalıdır; ayrıca tüm eğitim faaliyetlerinde çocuğun çıkarı ön planda tutulmalıdır (1959 Beyannamesi, 1998, s. 621-622). Yine aynı şekilde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 28. maddesinde de eğitimin hak olarak ele alınması, ilköğretimin herkes için zorunlu ve parasız olması, okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alınması ve ortaöğretimde genel eğitimin yanında mesleki eğitimin de verilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1995, madde 28). Bu iki önemli belge de daha önce kabul edilen uluslararası belgeler gibi parasız ve zorunlu ilköğretimi vurgulamaktadır; böylece çocukların temel haklarından birinin eğitim olduğu ve bu kapsamda verilen zorunlu ilköğretim eğitiminin bir hak olduğu ön plana çıkarılmaktadır.

Devletlerin bireylere bir hak olarak sunduğu zorunlu eğitim ile ilgili diğer önemli belge ise, 14 Aralık 1960 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kabul edilen Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme'dir. Bu sözleşme, fırsat eşitliğine dayalı eğitim sisteminin kurulması gerektiğini taraf devletler adına teminat altına almaktadır. Bu sözleşmenin 4. maddesinde, taraf devletlerin ilköğretimi parasız ve zorunlu olarak uygulaması kararı alınmıştır. Ayrıca herkesin zorunlu eğitim alabilmesi için uygun koşulların oluşturulması görevi, taraf devletlerin yükümlülüğüne alınmıştır (Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme, 1960, madde 4).

Daha önce kabul edilen uluslararası belgelere rağmen tüm vatandaşlarını zorunlu eğitim kapsamına alamayan devletler için, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin kararıyla 4-15 Eylül 1995 tarihleri arasında Pekin'de düzenlenen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı sonucunda Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu kabul edilmiştir. Pekin

Deklarasyonu'nda temel eğitime evrensel düzeyde ulaşılabilirliği sağlamak için 2000 yılına kadar, ilkokul çağındaki çocukların en az %80'inin ilköğretimi tamamlaması gerektiği bildirilmiştir. 2005 yılına kadar ilk ve ortaöğretimdeki cinsler arası farkın kapatılması ve 2015 yılından önce evrensel ilköğretimin bütün ülkelerde gerçekleştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır (Pekin Deklarasyonu, 1995, madde 80 (b)). Katılan ülkelerin çeşitli konularda taahhüt verdiği bu konferansta, Türkiye de eğitimle ilgili iki sorunu 2000 yılına kadar çözüme taahhüdü vermiştir. Bunlardan birincisi zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması, ikincisi de tüm kadınlara okuma-yazma öğretilmesidir (TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 1995, s. 2). Bu taahhütlerden birincisini 1997 yılında kabul ettiği 8 yıllık zorunlu eğitim ile gerçekleştiren Türkiye, ikinci soruna çözüm için okuma-yazma kursları açarak kadınların okuma-yazma oranını yükseltme girişiminde bulunmuştur.

Birleşmiş Milletler, 2000 yılında New York'ta yaptığı zirvede Binyıl Kalkınma Hedefleri kapsamında sekiz hedef belirlemiş ve bu hedeflerin 2015 yılına kadar üye ülkelerce yapılmasını kararlaştırmıştır. Bu kalkınma hedefleri içinde yer alan hedeflerden biri de eğitim ile alakalıdır. Bu hedef "evrensel ilköğretimin gerçekleştirilmesi"dir. Bunun için 2015 yılına kadar kız ve erkek bütün çocuklar ilköğretimlerini eksiksiz tamamlamalıdır (Birleşmiş Milletler, 2000). Bu hükümler kapsamında yapılan çalışmaların olumlu netice vermesiyle, Birleşmiş Milletler yeni hedefler belirlemiştir. 25-27 Eylül 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilen Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi sonucu, üye ülkelere 2030 yılına kadar yapılması planlanan on yedi kalkınma hedefi belirlenmiştir. Bu hedeflerden biri eğitim alanında yapılması planlanan "yaşam boyu öğrenmenin gerçekleştirilmesi"dir. Bu hedef için, 2030 yılına kadar tüm çocukların hem okul öncesini hem ilköğretimi hem de ortaöğretimi bitirmeleri sağlanacaktır. Ayrıca teknik eğitime, mesleki eğitime ve yükseköğretime herkesin eşitlik düzeyinde erişimi sağlanacaktır (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye, 2015). Bu zirve sonucu, 2030 yılına dek zorunlu eğitimin kapsamına ortaöğretimin de eklenerek zorunlu eğitim süresinin uzatılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda dünya genelinde zorunlu eğitimin toplam süresinin ilerleyen yıllarda uzama eğiliminde olacağı ön görülmektedir. Bu durumun en tipik örneği de 8 yıl olan zorunlu eğitim süresini 12 yıla çıkararak Türkiye'dir. Bu nedenle uluslararası resmi metinlerde vurgu yapılan parasız ve zorunlu eğitimin Türkiye'deki uygulamasına tarihsel olarak göz atılması konunun bütünlüğü açısından önem taşımaktadır.

3.2. Türkiye’de Zorunlu Eğitim Politikaları

Bu araştırmada, Türkiye topraklarında uygulanan zorunlu eğitim sisteminin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için tarihsel bölümlendirme yapılarak konu analiz edilmektedir. Bu nedenle zorunlu eğitim uygulamaları, konu bütünlüğü dikkate alınarak cumhuriyet öncesi ve cumhuriyet sonrası olmak üzere iki bölümde incelenmektedir.

3.2.1. Cumhuriyet Öncesi Zorunlu Eğitim Politikaları

Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde devletin görevi olarak görülmeyen eğitim, vakıflar ve özel kişiler tarafından icra edilmiştir. Devlet sadece yönetici ve askerleri eğitime görevini üstlenmiştir. Bu dönemde, sıbyan mektepleri ve medreseler önemli yer tutmuştur. Genel medreseler, dini ağırlıklı dersler üzerine yoğunlaşmıştır. İhtisas medreseleri ise edebiyat, hukuk, tıp, matematik, ilahiyat ve tabiat bilimleri gibi belli bir alanda eğitim vermiştir. Bunun dışında camiler, tekkeler, zaviyeler, kütüphaneler ve ahi birlikleri yaygın eğitim olarak halka hizmet vermiştir (Doğan, 2010, s. 135-137).

Yükseliş dönemine giren Osmanlı Devleti, sıbyan mektepleri ve medreseler dışında Şehzâdegân ve Enderûn Mektebi açarak eğitime katkı sağlamıştır. Şehzâdegân Mektebi, I.Ahmed (1603-1617) döneminde 7-13 yaş arasındaki şehzâdelerin bilgi, görgü ve yönetim alanında yetiştirilmesi için sarayda kurulmuştur. Bu mektep, halk çocuklarının eğitim gördüğü sıbyan mektepleri ile aynı kademe görevi görmüştür. Kızlarla erkeklerin bir arada eğitim gördüğü bu mekteplere halk çocukları alınmamaktadır (Ergin, 1977, s. 6). Enderûn Mektebi ise II. Murat tarafından kurulmuş ama asıl kimliğine 1455 yılında Fatih Sultan Mehmet zamanında geçmiştir. Bu kurum, yönetici ve şehzâdeleri yetiştiren ve sadece İstanbul’da bulunan bir eğitim kurumudur. Bu mektebe genellikle devşirme yöntemiyle Müslüman olmayan ailelerin zeki ve yetenekli çocukları alınmaktadır. Mülki, idari ve diplomatik yöneticilerin yetiştirildiği bu mektep “kamu yönetimi okulu” niteliği taşımaktadır. Yaklaşık 15 yıl Enderûn’da eğitimden geçirilen öğrenciler, daha sonra devletin üst düzey yönetici kadrolarında çalıştırılmaktadır. Enderûn’a 8-18 yaş arasındaki bekâr erkek çocukları alınmaktadır. Öğrenci sayısı ihtiyaca göre belirlenmektedir. Genellikle mahalledeki kırk evden bir erkek çocuk alınarak eğitilmektedir. Modern

okulların çoğalması, devşirme usulüne aykırı öğrenci alımı ve çağın gereklerine ayak uyduramaması gibi birçok nedenden dolayı 1909 yılında Enderûn Mektebi kapatılmıştır (Doğan, 2010, s. 162-172).

1800'lü yıllardan sonra eğitim kurumları, yavaş yavaş kamu hizmeti anlayışı çerçevesinde devlet denetiminde eğitim vermeye başlamıştır. Uyanık (2009, s. 68)'in da belirttiği gibi, Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldaki modernleşme hareketleriyle eğitimde büyük değişimler yaşanmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki eğitim sistemi, düşünceleri şekillendirilmiş yeni tip yurttaş kazandırma gayesi doğrultusunda şekillenmiştir.

III. Selim'in 1804 yılında yayımladığı ferman, eğitim alanındaki gelişmelerin başlangıcı sayılabilir. Fermanda, Müslüman çocukları için okulların açılması ve çocukların eğitilmesi buyrulmaktadır (Akyüz, 1983, s. 146). Fermanlar padişah hükümleri olduğu için yapılması zorunludur. Bundan dolayı Müslüman çocuklarının eğitilmesi bir nevi zorunlu kılınmıştır. Fakat fermanda eğitimle ilgili başka bir açıklama olmadığı için "zorunlu eğitim bu fermanla başlamıştır" çıkarımında bulunmak yanlış olur.

II. Mahmut'un 1824 yılında çıkardığı ferman ilköğretimi zorunlu hale getirmiştir. Bu ferman, ülke genelinin aksine sadece İstanbul'un üç semti için ilköğretimi zorunlu hale getirmiştir (Binbaşıoğlu, 1995, s. 34). Böylelikle sıbyan mektepleri İstanbul'un üç semti için çocukların erinlik çağına kadar zorunlu olmuştur. Bu ferman, Osmanlı Devleti'nde zorunlu eğitimle ilgili yayımlanan ilk resmi belge olarak kabul edilmesinden dolayı önemlidir.

Osmanlı Devleti, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile Batılı olmanın yolunda büyük atılım yapmıştır. Tanzimat Fermanı'nda eğitimle ilgili hiçbir madde bulunmamasına rağmen diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde de birçok önemli yenilikler yapılmıştır. Bu yeniliklerin amacı, halkın Batı'nın değerleriyle tanışmasını ve onu benimsemesini sağlamaktır.

Tanzimat aydınları, sıbyan mekteplerini ve medreseleri çağın gerisinde eğitim veren merkezler olarak değerlendirmiştir. Bu yüzden bazı aydınlar bu eğitim kurumlarının ıslah edilmesini savunurken bazıları ise Batı tarzı modern eğitim kurumlarının kurulması gerekliliğini savunmuştur (Doğan, 2010, s. 217). Bu dönemde ortaya çıkan zorunlu eğitim, eğitim kademeleri ve süresi, kızların eğitimi ve mesleki eğitim gibi sorunlar günümüze kadar devam etmektedir.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemiyle birlikte laikleşmenin etkileri görülmüştür. Medreselerin ve sıbyan mekteplerinin yanı sıra “maarif mektepleri” denilen okullar açılmıştır. Bu okullarda hem din dersleri hem de günlük yaşamda gerekli olan eğitimler verilmiştir (Binbaşıoğlu, 1999, s. 13-14). Böylece eğitim sisteminde bir ikilik oluşmuştur. Bu ikilik 1924 tarihli Tevhidi Tedrisat Kanunu'na kadar devam etmiştir.

1838 yılında Meclis-i Umur-u Nafia adında bir meclis kurulmuştur. Bu meclis özellikle bayındırlık ve eğitim alanında çalışmalar yürütmüştür. Bu mecliste alınan kararlardan biri de sıbyan mekteplerinin yetersiz kalması üzerine daha üst kademede bir okul kurulmasıdır. II. Mahmut'a bir tavsiye olarak verilen bu karar ile rüştiyeler 1839 yılında resmen açılmıştır (Binbaşıoğlu, 2009, s. 104). Çocukların rüştiye yaşı olan 14 yaşına kadar bu okullara devam etmesi gerektiği için II. Mahmut tarafından bu okullara rüştiye adı verilmiştir (Akyüz, 1989, s. 163-170). Bu okullar şimdiki ortaokul basamağına denk gelmektedir; yani ilköğretimin ikinci kademesidir. Bu rüştiyelere, sıbyan mekteplerinden mezun olanlar alınmıştır. Rüştiyeler; 1839-1850 yılları arasında 4 yıl, 1850-1863 yılları arasında 6 yıl, 1863-1869 arası 5 yıl, 1869-1892 yılları arasında 4 yıl ve 1892 yılından sonra 3 yıl olarak yapılandırılmıştır (Unat, 1964, s. 44).

1846 tarihinde kurulan Meclis-i Daim-i Maarif-i Umumiye, altı yaşındaki özü olmayan her çocuğun eğitim görmesini zorunlu kılmıştır. Fakat bu kural 1869 yılında yayımlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'yle kızlar için 6-10, erkekler için 7-11 yaş aralığı olarak belirlenmiştir. Ayrıca bu nizamname ile ilköğretime devam etmeyenlere yaptırım getirilmiştir (Doğan, 2010, s. 232; Mert, 1999, s. 7).

Eğitimde yenileşmenin önemli adımlarından biri de sıbyan mekteplerinin ıslah edilmesi girişimidir. Bunun için 8 Nisan 1847 tarihli talimatla ilkokul programı ve yönetmeliği yayımlanmıştır (Doğan, 2010, s. 303). Bu talimatta sıbyan mekteplerinin ortalama süresinin 4 yıl olduğu dile getirilmiştir. Bu süre sonunda öğrencinin rüştiye mekteplerine gidebilmesi için bir sınavdan geçmesi gerekmektedir. Bu sınavı geçemeyenler, en fazla 3 yıl daha sıbyan mekteplerinde eğitim alarak her yıl sınava girmek zorundadır. Sınavı kazananlar 2 yıl rüştiye mektebi okumak zorundadır. 6 yaşını bitirdikleri anda sıbyan mekteplerine başlaması zorunlu olan çocuklar, okula başlatılmamışsa tazir cezası almaktadır. İsteyen veliler, çocuklarını 4 ve 5 yaşında da sıbyan mekteplerine yollayabilmektedir. Mektebe gönderilmeyen çocukların tespiti için imam, muhtar ve ayrı memurlar görevlendirilmiştir (Akyüz, 1994, s. 4-18). Dini eğitimleriyle ön plana çıkan

sıbyan mektepleri, öğrencilerin okula başlama yaşı itibariyle hem anaokul hem de ilkokul işlevi görmüştür. Ayrıca hem sıbyan mekteplerinin hem de rüştiye mekteplerinin zorunlu olması ile herkesin (talimatın uygulanabilirliği ölçüsünde) en az 6 yıl eğitim görmesi amaçlanmıştır. Ama rüştiyelerin zorunlu olması kuralı pek uygulanamamıştır.

1869 yılında yayımlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre, Osmanlı Devleti'nde bulunan okullar ikiye ayrılmıştır. Bunlar; yönetimi devlete ait olan genel okullar ile yönetimi kişilere ve cemaate bağlı olan özel okullardır. Bu her iki okul türünün denetiminin de devlet tarafından yapılması kararı verilmiştir. Öğretim kademeleri üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm sıbyan ve rüştiye; ikinci bölüm idadiye ve sultaniye; üçüncü bölüm ise yüksekokullardır. Sıbyan mektepleri ile rüştiyelerin bir bölüm olarak ele alınması, ilköğretim kavramının temelini oluşturmaktadır. Her mahalle ve köyde bir sıbyan mektebinin açılması gerektiği belirtilmiştir. Böylece eğitimin tüm yurttan yaygınlaşmasının önü açılmıştır. Sıbyan mekteplerinin öğretim süresi dört yıl olup dini derslerin yanında hesap, kısa Osmanlı tarihi, kısa coğrafya gibi dersler de verilmesi planlanmıştır. Müslüman olmayan çocuklar, dini dersleri kendi dini usullerine göre öğrenecektir. Sıbyan okuluna gidecek öğrenim çağındaki çocukların tespiti için mahallenin veya köyün ihtiyar meclisi tarafından defter tutulması ve bu defterin de okula teslim edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Okula gelmeyenler olursa mahalle muhtarı aracılığıyla velisine uyarıda bulunulacaktır. Üç uyarıya rağmen çocuğunu okula göndermeyen veliye para cezası verilmesi öngörülmektedir. Para cezasına rağmen çocuğunu okula göndermeyenlerin çocukları mahalli idare tarafından zorla okula götürülecektir. Kızlar ve erkekler aynı sıbyan okulunda eğitim görebilmektedir; ama aynı sınıfta karma eğitim görememektedir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre, rüştiye okullarının öğretim süreleri dört yıldır. Ama rüştiye okullarına gitme zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu yönüyle sıbyan mekteplerindeki devam zorunluluğu rüştiyeler için geçerli olmadığı görülmektedir. Rüştiye okullarını bitirenler diplomaları ile sınavsız olarak idadilere kabul olunmaktadır. Aynı şekilde idadi okullarına devam zorunluluğu bulunmamaktadır. İdadiler hem Müslüman hem de gayrimüslim çocuklarına karma olarak eğitim vermektedir. Bu yönüyle sıbyan ve rüştiyelerden farklılık göstermektedir. Sıbyan ve rüştiyelerde Müslüman ve gayrimüslim çocukların eğitimleri farklı okullarda verilmektedir. İdadilerin öğrenim süresi üç yıldır. İdadilerde dini eğitim derslerinin bulunmaması göze çarpmaktadır. Bu yönüyle idadiler, ağırlıklı din eğitimi veren sıbyan mekteplerinden ve din dersinin olduğu rüştiyelerden ayrılmaktadır; idadilerde daha çok pozitif bilimler verildiği göze çarpmaktadır. İdadileri

bitirenler eğitim ücreti ödeyerek sultanilere kabul edilmektedir ve 3 yıl eğitim görmektedir. Rüştîyelerden diploma alanlar da sultanilerin alt sınıflarına kabul edilerek 6 yıl eğitim görmektedir. Sultanilerde her dinden öğrenci karma olarak eğitim alabilmektedir. Ayrıca sultanilerde din derslerinin olmadığı görülmektedir (Özalp ve Ataünel, 1977, s. 549-565).

İlköğretim zorunluluğu, 1876 tarihli Kanuni Esasi'nin maddeleri arasında da yer almıştır. Kanuni Esasi'nin 114. maddesinde; “Osmanlı [fertlerinin tümü için eğitimin] birinci [kademesi] mecburi olacak” ifadesi geçmektedir (Gözler, 1999, s. 59). Böylece zorunlu eğitim, anayasaya da girmiştir. Kanun-ı Esasi'nin 15. ve 16. maddesinde, öğretimin herkesçe serbest bir şekilde yapılabileceği fakat denetimin sadece devlet tarafından yapılacağı yinelenmiştir (Gözübüyük ve Kili, 1982, s. 28-42).

1877-1884 yılları arasında Maarif Nazırı olan Mehmet Tahir Münif Paşa “Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan” adlı makalesinde, çocuklara sadece dini ve ahlaki eğitim bilgisi verilmesinin yeterli görülmesini eleştirmiş ve küçük yaşta evlendirilmelerin sakıncalı olduğunu belirtmiştir. Ülkenin çocukluk algısının içler acısı olduğu tespitinde bulunmuştur (Doğan, 2010, s. 222). Bu nedenle zorunlu eğitimin yurdun tüm bölgelerine yayılması ve eğitimin bilimsel temellere dayandırılması önem arz etmektedir.

1878 - 1908 yılları arasını kapsayan Mutlakiyet Dönemi'nde ilkokullar iki başlı olarak eğitimlerine devam etmiştir. Bir yandan Maarif Nezareti'ne bağlı olan yeni okullar diğer yandan Evkaf Nezareti'ne bağlı olan eski tip okullar, farklı tarzda eğitim vermektedir. Maarif Nezareti'ne bağlı olan yeni ilkokullara; mekatib-i itidaiye, iptidai mektepler ve usül-i cedide mektepleri denilmiştir. Evkaf Nezareti'ne bağlı olan eski tip okullara ise; sıbyan mektepleri veya usül-i atika mektepleri denilmiştir. Bu sıbyan mektepleri yeni gelişmelere karşı gelerek eski tarzda eğitimlerine devam etmiştir (Tazebay, 2000, s. 19). Cumhuriyet dönemine kadar eğitimdeki bu ikiliği önlemek için bazı adımlar atılsa da yetersiz kalındığı görülmektedir.

1892 yılında yayımlanan talimatla birlikte Maarif Nezareti'ne bağlı yeni tarzda eğitim veren ilkokullardan İstanbul ve kasabalarda olanların eğitim süresi 3 yıla indirilmiş, köylerde olanların eğitim süresi ise 4 yıl olarak kalmıştır (Mert, 1999, s. 7).

Zorunlu eğitim alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak ilkokullarda okuyan öğrenci sayısında artış sağlanmıştır. Fakat yine de okullaşma oranı çok düşüktür. Çizelge 3.5.'de okul ile öğrenci sayıları birlikte verilmiştir.

OKULLAR	Okul Sayısı	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci	Toplam
İlkokul (Mekâtib-i İbtidaiyye)	28.594	606.104	248.737	854.841
Ortaokul (Mekâtib-i Rüşdiyye)	412	27.207	4.262	31.469
Lise (Mekâtib-i İdadiyye)	55	4.892	-	5419*

Kaynak: (DİE, Osmanlı Devleti'nin İlk İstatistik Yıllığı 1897)

*527 Gayrimüslim öğrenci dâhildir.

Çizelge 3.5. Osmanlı Devleti'nde devlet okullarının ve öğrencilerin sayısı (1897 yılı)

1897 yılı istatistiklerine göre, okuma-yazma bilenlerin nüfusa oranı %10'un altındadır. Yukarıdaki çizelgeye göre, öğrencilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında ilkokulda cinsiyet oranı (kız/erkek) 0,41 iken bu oranın ortaokulda 0,16'ya düştüğü görülmektedir. İlkokulu bitirip ortaokula başlayanların oranı %3,68'dir. Bu oran çok düşüktür. Bu durum ortaokulun zorunlu eğitim kapsamında olmamasının olağan bir sonucudur. Zorunlu eğitim kapsamındaki yeni tip okullar tüm yurttan yaygınlaştırılmaktadır; Bursa, Aydın, Kastamonu, Konya, Trabzon, Edirne ve Sivas zorunlu eğitim kapsamında en fazla öğrencinin eğitim aldığı yerler olarak ön plana çıkmaktadır. Uyanık (2009, s. 69)'ın da belirttiği gibi, II. Abdülhamit halkın devlet hakkındaki görüşlerine olumlu etki etmek ve toplumsal kalkınmayı sağlamak için her yerde modern okullar açmıştır. Yukarıdaki çizelgede de bu durum görülmektedir. Ayrıca bu dönemde ideolojik aktarmanın müfredatlar ve ders kitaplarıyla sağlandığı belirtilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını engellemek ve modernleşmeyi sağlamak isteyen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1911 yılında yayımlanan siyasi programının 42. maddesinde; özel ve cemaat okullarının gözetim ve denetimde olacağı, devlete tabi olan ulusların ana dili ile dinine müdahale edilmeyeceği, ilköğretimin zorunlu ve genel okullarda parasız olacağı, ilköğretimde Türkçe dersi zorunlu ders olmakla birlikte her yörenin ana dilinin de öğretileceği, ilköğretim programlarının modern devletlerde olduğu gibi ortaokulu da kapsayacağı belirtilmiştir (Doğan, 2010, s. 342).

1913 yılında yayımlanan "Tedrisat-ı İptidaiye Kanununun Muvakkatı" ile iptidai ve rüştiyeler birleştirilerek mekatib-i iptidaiye-i umumiyeler oluşturulmuştur. Böylece ilköğretim uygulamasına geçilmiştir. İlk ve orta kademedeki okulların birleştirilmesi ile oluşan bu ilköğretimlerin eğitim süresi 6 yıldır (Akyüz 1989, s. 294). Bu hükmün doğurduğu bir diğer önemli husus ise kesintisiz eğitim uygulamasının ilk defa ülkemizde uygulanmasıdır. Fakat bu uygulama 1924 yılında zorunlu eğitimin 5 yıla indirilmesiyle son bulmuştur; tekrardan ilkokullar ve ortaokullar ayrılmıştır.

Cumhuriyet öncesi dönemi genel olarak değerlendirdiğimizde nüfusun tümünü eğitmek Osmanlı Devleti'nin görevleri arasında değildir. Zorunlu eğitim ile ilgili yapılan düzenlemeler de genellikle varlıklı ailelerin çocuklarını kapsamaktadır. Bu yüzden okullaşma oranı çok düşüktür. Avrupa'daki modernleşme sürecinden etkilenen Osmanlı Devleti de ilk olarak askeri okullarda yenilikler yapmıştır. Bunun nedeni ise devlete hâkim olan askeri geleneğin hala sürdürülebilir kılınma çabasıdır. Askeri okullardan sonra zamanla sivil okullarda da değişim kaçınılmaz olmuştur. Devletin, askeri okulların yetersizliği karşısında toplumu disipline etme işlevini üstlenecek kurumlara ihtiyaç duyması sivil okullara olan rağbeti imkânlar ölçüsünde arttırmıştır. Fakat medreseler dış dünya ile bağ kuramayan katı yapısından dolayı bilimsel gelişmenin önünde engel olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde değişen hayat tarzına rağmen egemen anlayış olan dini eğitim uygulamasına cumhuriyet dönemine dek devam edilmiştir. Dini eğitim ile modern eğitimin sentezlendiği yeni tip okullar açılmasına rağmen eski tip okullar varlığını sürdürmüştür. Bu durum eğitimin sistemsel bütünlüğüne olumsuz etki etmiştir.

3.2.2. Cumhuriyet Dönemi Zorunlu Eğitim Politikaları

Cumhuriyet dönemiyle birlikte zorunlu eğitim üzerinde çok durulmuştur. Çünkü modernitenin etkisiyle yapılan inkılapların toplum tarafından benimsenmesini sağlayacak en iyi yöntem, zorunlu eğitimden geçmektedir. Ama buna rağmen ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum göz önüne alındığında modern eğitime geçiş, sancılı bir doğumun başlangıcı olmuştur. Din temelli eğitimden laik ve milliyetçilik temelli eğitime geçiş günümüze dek tartışılan hassas konulardan biri olmuştur.

Cumhuriyet dönemi zorunlu eğitim sistemini iki başlık altında incelemek bu araştırma için daha uygundur. 1923 yılından Milli Eğitim Temel Kanunu'nun kabul yılı olan 1973 yılına kadar geçen süre aktarıldıktan sonra, araştırmanın asıl konusu olan 1973 ile 2016 yılları arasındaki uygulamalara yer verilmektedir.

3.2.2.1. 1923-1973 yılları arasında zorunlu eğitim politikaları

Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk ilke ve inkılapları ışığında eğitim reformları yapılmıştır. Eğitimin toplumsal dönüşüm için ne derece etkili olduğu bilindiği için gerçekleştirilen eğitim politikaları, arzulanan toplumun oluşmasına zemin oluşturmuştur. Cumhuriyet rejiminin istikbali için, sisteme ve değerlere inanan bireyleri yetiştirecek bir eğitim sistemi kurulmaya çalışılmıştır (Doğan, 2010, s. 402-403). Bundan dolayı ülkenin askeri ve siyasi başarılarını destekleyebilmek için eğitime ayrıca bir önem verilmiştir.

1921 Anayasası, Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar nedeniyle öz hazırlanmış bir anayasadır. Bu nedenle eğitim ile ilgili hiçbir hüküm içermemektedir. Fakat ülkenin içinde bulunduğu geçiş dönemine rağmen inkılapların kalıcılığını sağlamak için eğitim çok önemsenmiştir. 1922 yılında Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmasını yapan Atatürk eğitimin amacını, "Yetiyecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun, [her şeyden önce] Türkiye'nin istikbaline, kendi benliğine, milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir." şeklinde açıklamıştır (TÜSİAD, 1990, s. 8). Bu açıklamadan anlaşıldığı gibi eğitimin amacının belirlenmesinde, devletin bireyler üzerindeki idealleri ön plana çıkarılmıştır.

Cumhuriyetle birlikte zorunlu eğitimde okullaşma oranının artırılması için 1923 yılında ilk defa düzenlenen Heyet-i İlmiye toplantısında 8 yıllık zorunlu eğitim önerilmiştir. Bu 8 yıllık zorunlu eğitimde, 6 yıllık ilköğretimin üzerine 2 yıllık tamamlayıcı eğitim verilmesi planlanmıştır (Cicioğlu, 1985, s. 93). Fakat bu öneri dönemin şartlarından dolayı uygulanabilirliği çok düşüktür.

Cumhuriyet tarihinin ilk nüfus sayımına göre, 1927 yılında Türkiye'nin nüfusu 13.648.270'tir. O yıl ülkede 6.043 ilkokul ve 461.985 ilkokul öğrencisi vardır. Diğer kademelerdeki okullarla beraber düşünüldüğünde, okur-yazarlık oranı yalnızca %10 seviyelerindedir. 1935 yılına gelindiğinde ise erkeklerin %70,62'si, kadınların %90,2'si okuma-yazma bilmemektedir (TÜİK, 2012, s. 5). Bu göstergeler doğal olarak ülkenin içinden çıkmış olduğu peş peşe savaşlardan sonraki halidir. Gerçekleştirilen inkılapların tüm yurda yayılması için bu oranlar oldukça düşüktür.

Cumhuriyet döneminde ilkokullarda okuyan öğrenci sayıları çizelge 3.6.'da verilmiştir:

Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı		
		Erkek	Kız	TOPLAM
1923-1924	4.894	237.107	62.954	341.941
1930-1931	6.598	315.072	174.227	489.299
1940-1941	10.596	661.279	294.468	955.747
1950-1951	17.428	1.016.915	599.711	1.616.626
1960-1961	24.398	1.800.026	1.066.457	2.866.501
1970-1971	38.234	2.892.654	2.120.754	5.013.408
1980-1981	45.507	3.086.135	2.566.934	5.653.069
1983-1984	47.355	3.474.841	3.041.996	6.516.837
1988-1989	50.747	3.735.636	3.323.472	7.059.108
1997-1998	47.365	5.000.886	4.083.749	9.084.635
2011-2012	32.108	5.622.661	5.356.640	10.979.301

Kaynak: (TÜİK, 2012, s. 64-65)

Çizelge 3.6. Cumhuriyet döneminde ilkokullarda okuyan öğrenci sayısı

Çizelge 3.6.'ya göre, cumhuriyet döneminin başında çok düşük olan okullaşma oranı, zorunlu eğitim politikalarında yapılan değişikliklerle zaman içinde artış göstermektedir. Fakat bu artışa rağmen toplumun tümünü zorunlu eğitime tabi tutmak epey zaman almıştır. Ayrıca çizelgeye bakıldığında kız ve erkek öğrenciler arasındaki okullaşma farkı oranının da ilerleyen yıllarda azaldığı görülmektedir.

Yapılan eğitim reformları; yeni devlet, yeni vatan ve yeni toplum hedefleriyle şekillenmiştir. Askeri başarılarla devlet ve vatan yeniden dizayn edilmişken, toplumu bu yeni düzene alıştırmak için uygulanacak proje “eğitim” ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu eğitim politikalarının asıl amacı; yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ni eğitim yoluyla kalıcı ve sağlam temellere oturtmak ve çağa uygun olarak uluslararası entegrasyonu sağlamaktır (Doğan, 2010, s. 405-407). Böylece devletin bekası için eğitimin toplumsal yönü büyük önem taşımıştır. Bu kapsamda yapılan bazı çalışmalar yapılmıştır; Eğitim, laik ve milli unsurlara göre düzenlenmiştir. Din dersleri kaldırılmış ve bütün eğitim kurumlarının denetimi devlet tarafından yapılmıştır. Yasal zeminde zorunluluk haline getirilen ücretsiz ilkokul ile okullaşma oranı arttırılmıştır. Karma eğitim uygulamasına geçilerek eğitimde cinsiyet ayrımcılığı önlenmiştir. Batı tarzı eğitim anlayışı benimsenmiştir. Kırsal alandaki vatandaşlar için farklı eğitim kurumları açılmış ve bu bölgelerdeki çocuklar da zorunlu eğitime tabi tutulmuştur.

Ulusal eğitimi benimseyen eğitim politikaları sonucunda; 1926 tarihli İlkokul Programı’nda ulusal gün ve haftalara ayrıca önem verilmiş, tarih kitapları bu yönde

hazırlanmış, köy halkının eğitimine önem verilmiş ve Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu kurulmuştur (Binbaşoğlu, 1999, s. 4-5). Böylece modern ve milli bir gelecek için topyekûn bir atılım hamlesi yapılmıştır.

1924 yılında kabul edilen 491 sayılı Anayasa'nın 87. maddesinde geçen, "İptidai tahsil bütün Türkler için mecburi ve Devlet mekteplerinde [parasızdır]." ifadesine göre cinsiyet farkı olmadan herkesin zorunlu eğitim olan ilkokula tabi olduğu ve Devlet okullarında parasız olduğu belirtilmiştir (1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanûnu, 1924, madde 87). Ama anayasanın bu maddesi, ülkenin içinde bulunduğu zor şartlardan dolayı tam olarak uygulanamamış; tüm vatandaşların zorunlu eğitim kapsamına alınması yıllar boyunca sağlanamamıştır.

1924 Anayasası'nın 80. maddesinde, "Hükûmetin gözetimi ve denetlemesi altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretim serbesttir." ifadesi geçmektedir (1924 Teşkilât-ı Esasiye Kanûnu, 1924, madde 80). Bu madde ile özel eğitim kurumlarının da devlet denetiminde olduğu yinelenmiştir. Ama 1931 yılından sonra ilköğretimin sadece Türk okullarında yapılabileceğine hükmedilmiştir (Mert, 1999, s. 9). Bu durum milli değerleri yeni nesillere aktarma hususunda önemli bir adım olarak görülebilir. Çünkü azınlık okullarında yapılacak bir eğitim kültürel ve dinsel olarak farklı bireylerin yetişmesine neden olabilecektir.

İlk toplantısını 15 Temmuz 1923 tarihinde yapan Heyeti İlmiye, ikinci toplantısında zorunlu eğitimin 6 yıldan 5 yıla indirilmesi, ortaöğretimin 7 yıldan 6 yıla (3 yıl ortaokul-3 yıl lise) indirilmesi ve ilkokul programlarının geliştirilmesi kararı almıştır (TTKB, 2012, 4). Bu toplantıda alınan kararlar 1924 yılı itibariyle uygulanmıştır; ilkokul 5 yıl, ortaokul 3 yıl ve lise 3 yıl olmuştur (Başgöz, 1995, 78). Böylece 1913 yılında yayımlanan Tedrisat-ı İptidaiye Kanununun Muvakkatı'nda geçen ilköğretimin 6 yıl olması kararı geçerliliğini yitirmiştir.

1924 yılına gelindiğinde eğitim tarihinde çokça tartışılan bir adım atılmıştır. Bu adım, eski okullar ile yeni okulların ideolojik çatışmasının sonucu olarak görülebilir. Cumhuriyet öncesi uygulamalarda eski geleneksel okullar (sıbyan mektepleri ve medreseler) Evkaf ve Şer'iyeye Vekâleti'ne, yeni tip okullar (Rüştiye, Sultani ve İdadiler) ise Maarif-i Umûmiye Nezareti'ne bağlanmıştır. Bu iki ayrı yapılanma, iki farklı eğitim algısı ve dünya görüşü oluşturmuştur. Çünkü bu eğitim ortamları, ayrı içerik ve amaçlara sahip olmakla birlikte öğretim yöntemlerinde de farklılık taşımaktadır. Bunun sonucunda bu kurumlarda eğitim

görenler, toplumun iki farklı insan tipini oluşturmuştur. Cumhuriyetin ilkeleriyle bağdaşmadığı için bu durum 3 Mart 1924 tarihinde yayımlanan “Tevhidi Tedrisat Kanunu” ile düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu kanun ile öğretim birliğinin kurulması amaçlanmıştır. Bu yüzden farklı alandaki tüm eğitim kurumları Maarif Vekâleti’ne bağlanmıştır. Böylece eğitim kurumlarının idari farklılığına dayalı ikili sistem son bulmuştur (Doğan, 2010, s. 388-389).

Tevhidi Tedrisat Kanunu’nun maddeleri şunlardır (Resmi Gazete, 1924):

1. “Türkiye dâhilindeki bütün [ilim ve öğretim kurumları] Maarif Vekâleti’ne [bağlıdır].
2. Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’ne [bağlı özel veya] vakıflar tarafından idare olunan [bütün] medrese ve mektepler Maarif Vekâleti’ne [devredilecektir].
3. Şer’iye ve Evkaf Vekâleti bütçesinden [mektepler ve medreseler için ayrılmış ödenekler] Maarif bütçesine nakledilecektir.
4. Maarif Vekâleti yüksek [din uzmanları] yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi [kuracak] ve [imam ve hatiplik] gibi [din hizmetleri görecek] memurların yetişmesi için de ayrı [okullar açacaktır].
5. Bu kanunun [yayımlı] tarihinden itibaren [eğitim ve öğretimle] meşgul olup şimdiye kadar [Milli Savunma Bakanlığı’na bağlı olan okullar ile Sağlık Bakanlığı’na bağlı yetim yurtları], bütçeleri ve [öğretim elemanları] ile beraber Maarif Vekâleti’ne [bağlanmıştır].”

Tevhidi Tedrisat Kanunu ile sıbyan mektepleri ve medreseler kapatılmış, dini ve mesleki bütün eğitim kurumları Maarif Vekâleti’ne devredilmiştir. Medreselerde okuyan öğrenciler yeni okullara aktarılmıştır. 1924 yılında İstanbul Üniversitesi’nde İlahiyat Fakültesi kurulmuştur. Ama açıldığı yıl 224 öğrencisi olan bu fakültenin, 1934 yılında öğrenci sayısı 20’ye düştüğü için kapatılmıştır. 1934 yılında bu fakülte İslam İncelemeleri Enstitüsü’ne dönüştürülmüştür. Tüm yurttan imam ve hatip yetiştirmek için 26 adet imam-hatip okulu açılmıştır. Ama 1928 yılında anayasadan çıkarılan “Devletin dini İslam’dır” hükmü ve Latin harflerinin kabulü nedeniyle imam-hatip okulları devletten gördükleri maddi desteği bulamamıştır. Bu yüzden imam-hatip okulları 1930-1931 eğitim-öğretim yılında tamamen kapanmıştır. Böylece Türkiye’de eğitimin laikleştirilmesi için uygulanan politikalar nedeniyle devlet tarafından desteklenen dini eğitim kurumları kalmamıştır.

Hem dünyada hem de Türkiye’de laik eğitime geçiş, en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Çocuğun doğasına uygun bilimsel yöntemlerle eğitim verilmesi gerekliliğini savunan laik eğitim, 13. yüzyılda Avrupa’da dinsel kurumlara bağlı olmayan okulların açılmasıyla başlamıştır. Laik eğitim kurumları, din derslerinin olmadığı ve dünyevi ihtiyaçlardan doğan derslerin okutulduğu kurumlar olarak dini eğitim kurumlarına alternatif olarak doğmuştur. Bir süre sonra, geleneksel okullar ile laik okullar arasında bir çatışma başlamıştır. Bu çatışma sonucu laik okulların bir kısmı ya kapatılmış ya da diğer okullarla birleştirilmiştir. 15. yüzyılda laik eğitimin tekrar gündeme gelmesiyle dünyevi

derslerin yanında din dersleri de öğretilmiştir. Böylece uzlaştırma yöntemiyle bu çatışma yatıştırılmıştır. 1789 tarihli Fransız Devrimi ile din derslerinin olmadığı okulların yaygınlaştığı görülmektedir. Bu tarihsel süreçte eğitim sisteminin laikleştirilmesi uzun mücadelelerle kendini göstermiştir (Binbaşıoğlu, 1999, s. 12-13). Türkiye’de de Tevhidi Tedrisat Kanunu ile laikleşme yolunda önemli ve tartışmalı bir adım atıldığı aşikârdır.

22 Mart 1926 tarihli ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun’un 6. maddesinde, ilköğretimin parasız ve mecburi olduğu tekrarlanmıştır. Ayrıca bu kanunla ilkokullar, 4 farklı tipte yapılanmıştır. Bunlar; şehir ve kasaba gündüz mektepleri, şehir ve kasaba yatılı mektepleri, köy gündüz mektepleri ve köy yatılı mektepleri olarak sıralanmıştır (Mert, 1999, s. 11). Ayrıca Maarif Teşkilatına Dair Kanun, ilkokulların beş yıl ve köy okullarının en az 3 yıl olmasını hükme bağlamıştır (Tok, 2013, s. 9). Bu kanunla 5 yıl ilkokul, 3 yıl ortaokul ve 3 yıl lise olarak eğitim kademelendirilmesine devam edilmiştir.

Cumhuriyet döneminin zorunlu eğitim kademesine denk gelen eğitim politikalarının pratikteki karşılığı, ilkokul programlarında vücut bulmuştur. Bu programlardan biri olan 1926 tarihli İlk Mekteplerin Müfredat Programı’nda ilkokulun başlıca amacı “Genç neslin, çevreye etkin bir biçimde uyumunu sağlamak suretiyle iyi yurttaşlar yetiştirmek” olarak belirtilmiştir. Bu dönemde ilkokullar 5 yıl olarak uygulanmıştır. Bu 5 yıl iki devreye ayrılmaktadır; I. Devre 1.-3. sınıflar arasını ve II. devre 4.-5. sınıflar arasını kapsamaktadır. 1936 tarihli ilkokul programında ise dönemin hem siyasal iktidarı hem de tek partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin “Altı Ok” diye tabir edilen Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, Laiklik, Devletçilik ve İnkılapçılık ilkeleri doğrultusunda bir insan yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Binbaşıoğlu, 1999, s. 133-135). Bu programda, milli tarih ve Türk diline daha fazla önem verilmiştir (Gelen ve Beyazıt, 2007, s. 462). Bir önceki ilkokul programında olduğu gibi 1936 tarihli ilkokul programında da ilkokul 5 yıl olarak uygulanmış ve iki devre uygulamasına devam edilmiştir. 1939 yılında I. Milli Eğitim Şurası kararına göre 3 yıl süreli olan köy okulları da 5 yıla çıkarılarak köy ile kent arasındaki farklılık ortadan kaldırılmıştır (I. Milli Eğitim Şurası, 1939). 1948 tarihli ilkokul programında ise ilk defa “Milli Eğitimin Amaçları” ayrıntılı ve bütünsel bir yapıda verilmiştir. Bu amaçlar; toplumsal, kişisel, insanlık ilişkileri ve ekonomik yaşam olmak üzere dört grupta toplanmıştır (Binbaşıoğlu, 1999, s. 6) Bu programın önemli bir özelliği de 1936 programında yer almayan ve 1927 yılından itibaren kaldırılan Din Bilgisi dersinin 4. ve 5. sınıf programında haftada 1’er saat olmasıdır. Fakat bu ders, bağımsız bir ders olmayıp Türkçe dersinin 1 saati olarak planlanmıştır (Fer, 2005, s. 8). Bu durum 1946

yılında çok partili hayata girmenin yansıması olarak görülebilir. Çünkü çok partili düzende alternatif partilerin birbirlerine karşı sürdürdüğü iktidar mücadelelerinde “din” ögesi halka yakınlaşmayı sağlayacak bir unsur olarak ön plana çıkabilmektedir.

Dönemin iktidarı olan Cumhuriyet Halk Partisi, 1927 yılında düzenlediği kurultaydan sonra bildiri yayımlamıştır. Bu bildiriye, laik eğitime vurgu yapılmıştır. Ayrıca ilköğretimin zorunlu ve parasız olması esasını fiilen gerçekleştireceklerini bildiriye belirtmişlerdir (CHP, 1927). 1937 yılında anayasaya da giren laiklik ilkesi doğrultusunda eğitimin laikleştirilmesi için daha kararlı adımlar atılmıştır. Fakat 1930-1948 yılları arasında devlet imkânlarıyla din adamı yetiştirilmediği için bazı sıkıntılar oluşmuştur. Halk, tarikatların ve çıkarıcı grupların verdiği dini eğitime yönelmiştir. Bu durumu engellemek ve köylüyü kalkındırmak için açılan Köy Enstitüleri bu boşluğu dolduramamıştır (TÜSİAD, 1990, s. 9). 1947 yılında Cumhuriyet Halk Partisi dinsel ve manevi eğitime ihtiyaç duyulduğunu bir bildiriyle dile getirmiştir. Bu yüzden 1948 yılında imam-hatip okulları kurs niteliğinde tekrar açılmıştır. 1949 tarihinde toplanan IV. Milli Eğitim Şurası'nda din eğitimi konusu ele alınmıştır; önce isteğe bağlı, sonra da zorunlu olarak ilkokul 4. ve 5. sınıflara din dersi konulmuştur. Sonra da 1967 tarihinde ortaokul ve liselerin 1. ve 2. sınıflarına din dersi konulmuştur. 1974 yılında ise “Din ve Ahlak” adını alan bu ders, 1975 yılında ortaokul ve lise kademelerinin tüm sınıflarında okutulmuştur. Son olarak 1982 Anayasası ile ilkokul, ortaokul ve lise kademelerinde “Din Kültürü ve Ahlak Öğretimi” dersi zorunlu hale getirilmiştir (Binbaşıoğlu, 1999, s. 14).

Hem ekonomik hem de kültürel gelişmenin sağlanabilmesi için eğitimin köylere de yayılması kararı alınmıştır. 1940 yılında çıkarılan 3803 sayılı kanun ile “Köy Enstitüleri” kurulmuştur. Kanununun 1. maddesine göre; “köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek” amacıyla köylerde kurulan Köy Enstitüleri, beş veya üç yıllık okul üzerine yedi yıl eğitim vermektedir.

19 Haziran 1942 tarihinde kabul edilen Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu ile köy okulları ile şehir okulları birbirinden ayrılmıştır. Köylerde zorunlu ve parasız olan eğitim kurumları şu şekilde sıralanmıştır (4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu, 1942, madde 1); eğitimli köy okulları, öğretmenli köy okulları (3 yıl süreli), öğretmenli ve eğitimli köy okulları (5 yıl süreli), pansiyonlu ve pansiyonsuz bölge köy okulları (5 yıl süreli), akşam okulları, köy ve bölge meslek kursları.

Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nun 13. maddesine göre, köylerde altı yaşını bitirenler zorunlu ilkokula başlamak zorundadır. İlkokulu bitirdikten sonra, üst kademelere devam etmeyenler için meslek kurslarına devam etmeleri zorunlu olduğu hükmü yer almıştır (4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu, 1942, madde 13).

Köylerde zorunlu eğitime tabi tutulan çocuklar, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda yetiştirilmiştir. Bu yüzden hem Cumhuriyet Halk Partisi içindeki muhafazakâr kesim hem toprak sahipleri hem de daha sonra kurulan Demokrat Parti tarafından bu Köy Enstitüleri'ne karşı cephe alınmış ve bu durum tehlikeli olarak nitelendirilmiştir. Bu eğitim kurumları sosyalizm ve kominizm gibi farklı ideolojilerin yuvaları olduğu gerekçesiyle 1954 yılında kapatılmıştır (Ahmad, 2015, s. 103-104).

1949 yılında düzenlenen IV. Milli Eğitim Şurası'nda, ilkokullar ile ortaokulların bütüncül bir yapıya dönüştürülmesi için gerekli önlemlerin alınmasına karar verilmiştir. Böylece iki farklı kurum olan ilkokullar ve ortaokullar, fiziki ayrılığa rağmen eğitim-öğretimin uygulanışı açısından paralellik gösterecektir. Ayrıca bu şurada lise ders konularının dört yıllık sisteme göre planlanması kararlaştırılmıştır (IV. Milli Eğitim Şurası, 1949). Fakat tüm bu kararlara rağmen ilkokullar ile ortaokulların bütünlüğü sağlanamamıştır.

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimle iktidara gelen Menderes Hükümeti, milli ve dini değerler ölçüsünde bir nesil yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, 4. ve 5. sınıflara zorunlu din dersi konulmuş; Millet Mektepleri, Halkevleri ve Köy Enstitüleri kapatılmıştır. Bu durum tek partili dönemin eğitim politikalarıyla çelişmektedir. Oy kaygısından dolayı ve bazı çevrelerin desteğini almak için eğitimde dini değerlerin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu bağlamda 1951 yılında 4 yıllık imam-hatip ortaokulları ve 3 yıllık imam-hatip liseleri açılmıştır. Ayrıca 1952 yılında 3 yıllık olan lise kademesi 4 yıla çıkarılmış; fakat 1954 yılında 4 yıl süreli liseler zaman kaybına neden olması gerekçesiyle tekrardan 3 yıla indirilmiştir.

27 Mayıs 1960 tarihinde yaşanan askeri müdahale sonucu eğitim politikalarında da bir takım yenilikler yaşanmıştır. 1961 yılında 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu kabul edilmiştir. Ayrıca tek partili dönemin sonlarında başlayan din eğitimi bu dönemde de devam etmiştir. 1961 Anayasası'yla Atatürk ilkeleri doğrultusunda hareket edileceğine vurgu yapılmış; hukuk devleti ve sosyal adalet gibi ögelere ayrıca yer verilmiştir.

1961 yılında kabul edilen anayasada eğitim kapsamına giren üç madde bulunmaktadır. Bu maddelerden biri olan 50. maddede eğitim şöyle ele alınmıştır (1961 Anayasası, 1961, madde 50);

“Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama Devletin başta gelen ödevlerindedir. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburidir ve Devlet okullarında parasızdır. Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yükseköğretim derecelerine kadar çıkmalarını sağlama amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.”

1961 Anayasası'nın 21. maddesinde Devletin eğitim alanındaki gözetim ve denetimi şu şekilde ele alınmıştır (1961 Anayasası, 1961, madde 21);

“Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Eğitim ve öğretim, Devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir. Özel okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenir. Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.”

Yukarıdaki karar ile özel okulların açılmasını kısıtlayan daha önceki hükümlerin aksine açılması yönünde anayasal bir kural ortaya konulmuştur.

1961 Anayasası'nın din ve vicdan hürriyetini düzenleyen 19. maddesinde ise, “... Din eğitim ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlıdır.” ifadesine yer verilmiştir. Böylece daha önceki anayasalarda düzenlenmeyen din eğitimi anayasal bir düzeyde ilk defa düzenlemiştir (1961 Anayasası, 1961, madde 19).

1961 yılında kabul edilen ve günümüze dek birçok maddesi değişen 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, ilk haliyle zorunlu eğitim çağını 7-14 yaş olarak hükme bağlamıştır. Ama ilköğretimin sadece ilkokul kısmı zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır. İlkokul üzerine 3 yıl tamamlayıcı kurs ve sınıflarda eğitim verilerek 8 yıllık temel eğitim alınmasına karar verilmiştir (222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961). Fakat 8 yıllık temel eğitim uygulamada kendine yer edinememiştir. 1983 yılında bu kanunda yapılan değişiklikle zorunlu eğitime başlama yaşı 6'ya indirilmiştir. Ama bir yıl sonra bu uygulamadan vazgeçilerek zorunlu eğitim yaşı tekrardan 7 olarak kabul edilmiştir.

1962 yılında düzenlenen VII. Milli Eğitim Şurası'nda, imam-hatip okullarıyla ilgili tartışmalı bir karar alınmıştır. Koordinasyon Grubu tarafından imam-hatip okullarının ilkokula dayalı bir kurum halinde yapılması tasvir edilirken, şurada imam-hatip okullarının ortaokullara dayalı olması kararı alınmıştır (VII. Milli Eğitim Şurası, 1962). Böylece bu kararlar birlikte, Türkiye'de eğitim politikalarını günümüze dek etkileyen bir problem ortaya çıkmıştır. İmam-hatip okullarının ortaokul kademesinin kurulup

kurulmaması üzerine farklı çevreler iki zıt görüş etrafında birleşmiştir. Doğal olarak bu kurumların var olup olmaması, iktidarın ideolojisi lehinde bir yapılanma göstermiştir. Bazı iktidarlara kapatılan bu okullar, akabinde farklı ideolojiye sahip iktidarın egemenliğinde tekrar kurulmuştur.

1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, istenilen bir yaşam düzenine ulaşabilmek için en önemli aracın eğitim olduğu belirtilmiştir. Ayrıca eğitim aracılığıyla nitelikli işgücü yetiştirilmesine vurgu yapılmıştır. Bu yüzden ilkököl kademesinde okullaşma oranının %100 olması hedeflenmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1963, s. 441). Fakat bu hedefe kalkınma planı döneminde ulaşılamamıştır.

1962 yılında oluşturulmuş olan İlkööl Programı, beş yıl boyunca 250 okulda pilot uygulamayla denenmiş ve 1968 yılında ülkenin her yerinde uygulanmıştır (Gelen ve Beyazıt, 2007, s. 462). Bu programda, 4. ve 5. sınıf öğrencilerine haftada 1'er saat Din Bilgisi dersinin bağımsız olarak verilmesi kararı yer almıştır. İlkööl Programı incelendiğinde programda 8 yıllık zorunlu eğitimin pek tesir etmediği görülmektedir. Böylece zorunlu eğitim, 1970'li yıllara dek sadece ilkököl kademesini kapsamıştır. 1970'li yıllarda tekrar 8 yıllık zorunlu eğitime ilişkin karar alınmış ve çalışmalar yapılmıştır.

3.2.2.2. 1973-2016 yılları arasında zorunlu eğitim politikaları

Türkiye Cumhuriyeti 1973-2016 yılları arasında 31 hükümet değişikliği yaşamıştır. Bu dönem zarfında 8 adet Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanarak planlı-programlı bir ülke geleceği inşa edilmeye çalışılmıştır. Fakat iktidara gelen hükümetler, kendisinden önceki hükümetten devraldığı kamu kurum ve kuruluşlarını kendi ideolojisinin kalıplarıyla şekillendirerek sistemsal yapının sürekli değiştirilmesinde başat rol üstlenmiştir. Bu yüzden eğitim politikaları, iktidarın ömrü ile sınırlı kalmakta ve sürekli değişken bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu da uzun dönemli eğitim politikalarının oluşmasını engellemektedir. Bu husustan dolayı eğitimin siyasetle olan doğrudan ilişkisi sorgulanmalı ve gerekirse ilişkinin minimal düzeye çekilmesi önerilmektedir.

1971 yılında Nihat Erim Hükümeti, 8 yıllık ilköğretimlerin denenmesi için hazırlıklara başlanacağını hükümet programında dile getirmiştir (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013, s. 3273).

Bu söylemle birlikte, ilk defa bir başbakan 8 yıllık ilköğretimin eğitim sistemimizde uygulanacağını belirtmektedir.

Nihat Erim Hükümeti, 12 Mart 1971 askerî müdahalesinin sonucunda ortaya çıkmış teknokrat bir hükümettir. TBMM genel kurul görüşmelerinde 1971 askerî müdahalesinin, Atatürk ilkeleri doğrultusunda cumhuriyeti koruma ve demokratik meclis sistemini savunma gayesiyle yapıldığı açıklanmıştır (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013, s. 3733). Cumhuriyetin temel ilkelerini sürdürülebilir kılma söylemiyle iktidara gelen Nihat Erim Hükümeti, bu gayeye zemin hazırlayacak 8 yıllık zorunlu eğitimi uygulamak için deneme okulları açma hazırlıkları yapmıştır.

1971 yılında Nihat Erim Hükümeti'nin program görüşmelerinde söz hakkı alan Cumhuriyet Senatosu üyesi Zerrin Tüzün, Kur'an kurslarının artık ilkokulların alternatifi haline gelmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Bu kursların, şeriata ve irticaya zemin hazırladığını ve Atatürk inkılaplarına karşı zıt eylemlerde bulduklarını söyleyerek hükümetten kapatılmasını istemiştir. Nihat Erim Hükümeti, imam-hatip okullarını eğitim sistemine uyacak şekilde ıslah edeceklerini ve Atatürk'ün eğitim birliği ilkesine ters düşen uygulamaları bitirerek eğitim reformunu gerçekleştireceklerini söylemektedir. Bizzat Nihat Erim tarafından imam-hatip okullarının sadece din görevlileri yetiştirecek nitelikte ve sayıda ıslah edileceği açıklanmıştır (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013, s. 3272-3434). Bu söylemler doğrultusunda 1971 yılında kuruluş tarihi 1951 yılına dayanan imam-hatip ortaokulları kapatılmıştır. Aynı zamanda 3 yıllık olan imam-hatip liseleri 4 yıla çıkarılarak meslek lisesi haline getirilmiştir.

1972 yılında Ferit Melen Hükümeti programında 8 yıllık ilköğretimlerin uygulanması için gerekli çalışmaların yapılacağı belirtilmiştir. Yapılacak eğitim reformunun laik ve sosyal devlet anlayışı çerçevesinde olacağı bildirilmiştir. 8 yıllık ilköğretim ile milli unsurları benimsemiş demokratik vatandaşlar yetiştirme gayesinde olacaklarını vurgulamaktadır (Melen Hükümeti Programı, 1972).

Ferit Melen Hükümeti'nin 1972 yılındaki program görüşmelerinde söz hakkı alan Mardin Milletvekili Abdülkadir Özmen, dini eğitim verilmesinin nasıl siyasal iktidar ideolojisini desteklediğini ispatlar nitelikte cümleler kullanmıştır. Özmen, anarşizmin nedenini dini eğitimin yetersizliğine bağlamaktadır. Ona göre, çocukların küçük yaşlarda dini eğitim alması onların yoldan çıkmasına engel olacaktır; aksi halde verilen eğitim çocukların kafasını karıştırmasına neden olacaktır (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013, s. 3720). Bu nedenle

dini eğitimin verilme amacı, iktidarın istediği insan modelini oluşturmak olduğu söylenebilir.

Ferit Melen Hükümeti zamanında hazırlanmış Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)'nda, eğitim sistemimizin amaçlarını gerçekleştirebilmek için 8 yıllık ilköğretimin uygun olacağı, bu okulların sadece ilk beş yılının zorunlu olacağı belirtilmiştir. 1973-1974 eğitim-öğretim yılında uygun yapıdaki okullarda bu uygulamanın başlanacağı belirtilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1972, s. 741-743). Bu kalkınma planında ortaokullar, ilkokulun ikinci kademesi olarak düşünülmüştür. Daha önce yapılan düzenlemelerde ise ortaokullar, ortaöğretimin ilk kademesi olarak ele alınmıştır. Böylelikle ilkokul ve ortaokulları bütünleştirme çalışmalarının temeli de atılmıştır. Fakat bu bütünleştirme bir türlü uygulanamamıştır.

1973 yılında Naim Talu Hükümeti'nin programında eğitim ile ilgili çok az açıklama yapılmıştır. Hükümet programında, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hedeflerine göre insan gücü yetiştirileceği belirtilmiştir. Ayrıca Atatürk ilkelerini benimseyen yurttaş yetiştirilmesine vurgu yapılmıştır (Talu Hükümeti Programı, 1973). Bu hükümet döneminde yürürlüğe konulan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, Atatürk ilkelerine uygun insan modeli yetiştirmeyi amaç edinmiştir.

1973 yılında Türkiye'nin eğitim sistemini düzenleyen en önemli yasalardan biri olan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun, eğitimin genel ve özel amaçlarını belirtmesinden dolayı önemlidir. Türk Milli Eğitiminin genel amacı; milli, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne uygun yurttaşlar yetiştirmek olarak belirtilmiştir (1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, madde 2). Ayrıca bu amaçlarda; iyi yurttaş, özgür düşünceli insan, meslek sahibi insan ve milli kültürünü benimseyen insan vurguları ön plana çıkmaktadır. Bu kanunda laik eğitimin esas olduğu ve eğitim kurumlarında Türk Milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik faaliyetler yapılamayacağı belirtilmiştir. Bu kanun, Milli Eğitimin Temel İlkelerini de kapsamaktadır. Bu ilkeler; “genellik ve eşitlik, ferdin ve toplumun ihtiyaçları, yöneltme, eğitim hakkı, fırsat ve imkân eşitliği, süreklilik, Atatürk İlke ve İnkılapları ve Atatürk Milliyetçiliği, demokrasi eğitimi, laiklik, bilimsellik, planlılık, karma eğitim, okul ve ailenin işbirliği ve her yerde eğitim” şeklinde sıralanmaktadır.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, zorunlu eğitim süresini 8 yıl olarak planlamasına rağmen 1997 yılına dek uygulanmamıştır. Bu kanunun yayımlanmasıyla 8 yıllık

ilköğretimlerin deneme olarak uygulanması arasında sekiz yıl gibi uzun bir zaman aralığı vardır. Bu zaman aralığına rağmen uygulamaya geçen ve sayısı çok az olan bu deneme okulları bile ilköğretim diploması vermemiştir. 8 yıllık ilköğretim uygulamasının ilk denemesi 1981-1982 eğitim-öğretim yılında başlatılmıştır. Bu uygulamanın 1983-1984 eğitim-öğretim yılında 200 okulda yapılacağı duyurulmuştur. 1984-1985 eğitim-öğretim yılına gelindiğinde ise 794 okulda 8 yıllık ilköğretim uygulanmıştır (Akyüz, 1989, s. 386). Bu kanundan sonra aradan 11 yıl geçmesine rağmen, ülke genelinde bulunan 47.855 ilkokuldan sadece 794 okulun 8 yıllık zorunlu eğitime geçmesi ve yine bu okulların da ilköğretim diploması vermemesi dönemin siyasi konjonktürü ile yakından ilişkilidir.

1997 yılına dek mevzuatta ilköğretim kurumları kapsamında belirtilen ortaokulların sadece bağımsız olanları İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Mesleki ve teknik liseler kapsamında kurulan ortaokullar ise diğer genel müdürlüklere bağlı olduğu için ortaokullarda yönetsel bütünlük sağlanamamıştır (Akyüz, 1989, s. 390).

Milli Eğitim Temel Kanunu, ilköğretimi zorunlu ve parasız kılmaktadır. Ayrıca ilköğretim çağını 7-14 yaş aralığı olarak belirtmektedir (1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, madde 22). 1983 ile 2016 yılları arasında 17 kez değişen bu kanun, hâlâ yürürlükte olmakla birlikte milli eğitimin ana kanunlarından biri konumundadır.

Cumhuriyet döneminin başından 1973 yılına kadar ortaöğretim, üç yıllık ortaokul ve üç yıllık liseyi kapsayan toplam altı yıllık bir eğitimidir. Fakat 1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre ortaöğretim, ilköğretime dayalı en az üç yıllık genel, mesleki ve teknik öğretim kurumları olarak tanımlanmaktadır (Binbaşıoğlu, 1999, s. 141). Bu değişiklik ortaokulların ilkokullarla bütünleştirilip “ilköğretim kurumları” adı altında birleşmesini sağlamak ve zorunlu eğitim süresini 5 yıldan 8 yıla çıkarmak için yapılmıştır. Fakat Türkiye’de çok fazla değişen siyasal iktidarlar yüzünden bu kanun maddesinin uygulanabilirliği egemen gücün ideolojisine göre değişim göstermiştir. Nitekim aynı kanunda 2012 yılında yapılan değişiklikle, “Ortaöğretim, ilköğretime dayalı, dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar.” ifadesi yer almıştır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973, madde 87).

1974 yılında iktidara gelen Bülent Ecevit Hükümeti, Cumhuriyet Halk Partisi ile Milli Selamet Partisi koalisyonu olarak kurulmuştur. Bu koalisyon programında, meslek ve sanat eğitiminin ortaokuldan itibaren başlanacağı, ortaokuldan sonra alanını değiştirmek isteyenlere çeşitli imkânlar tanınacağı ve tüm kademelerde zorunlu ahlak dersleri

konulacağı belirtilmektedir. Ayrıca kapatılan bütün mesleki ve imam-hatip ortaokullarının tekrar açılacağı belirtilmektedir (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013, s. 3980). Hükümet programında geçen bu ifadeler, 8 yıllık ilköğretimin uygulanmasına engel teşkil etmektedir. Uygulamada eskiye dönmüş ve kademelendirme biçimi olarak 5 yıl ilkokul, 3 yıl ortaokul ve 3 yıl lise eğitimi bu hükümetçe uygun görülmüştür. Böylece 1971-1974 yılları arasında hükümetlerce açılması desteklenen 8 yıllık ilköğretimler, 1974 yılında Bülent Ecevit Hükümeti ile sekteye uğramıştır. Bunun altında yatan neden ise, sol görüşlü siyasi parti olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin Milli Görüşçü ve muhafazakâr Milli Selamet Partisi ile koalisyon kurması ve Atatürk ilkelerinden taviz vermesidir. Milli Selamet Partisi, kendi ideolojisine ters düşen 8 yıllık ilköğretimler yerine imam-hatip ortaokullarının açılmasını ve yayılmasını arzu etmektedir. Böylece eğitimin siyasilendirilerek iktidara hizmet eden kurumsal bir yapı olduğu bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Nitekim bu dönemde imam-hatip ortaokulları tekrar açılmıştır. Ayrıca imam-hatip liselerinden mezun olanlara ilk defa üniversitenin farklı bölümlerine giriş hakkı verilmiştir. 1976 yılına doğru kızların da imam-hatip okullarında eğitim görmesi sağlanarak öğrenci kontenjanları arttırılmıştır.

Bülent Ecevit, 1974 yılındaki TBMM genel kurul görüşmelerinde kapatılan mesleki ve teknik ortaokullarını tekrar açacaklarını, Türkiye şartlarında 8 yıllık zorunlu eğitimin bir lüks olacağını sözlerine eklemiştir (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013, s. 4335). Fakat 1974 yılında yapılan IX. Milli Eğitim Şurası'nda 8 yıllık ilköğretim uygulaması için hazırlıkların devam edileceği kararı alınmış ve bu uygulamanın temeli için yatılı bölge okulları pilot okullar seçilmiştir (IX. Milli Eğitim Şurası, 1974).

1977 yılında kurulan Süleyman Demirel Hükümeti; Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin koalisyonuyla kurulmuştur. Hükümet programında ilkokullara dayalı imam-hatip okullarının kurulacağını ve hem sayı hem de kontenjan bakımından kapasitelerini arttıracaklarını belirtmektedir (Demirel Hükümeti Programı, 1977). Bu söylemle, 8 yıllık ilköğretim sisteminin tekrardan rafa kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Koalisyon protokolüyle üç siyasi partinin ortak amacı olarak kabul edilen bu söylem, eğitim sistemimizin iktidara gelen siyasi partiye göre her defasında değişim gösterdiğinin açık bir kanıtıdır. Bu değişim, imam-hatip okulları ile 8 yıllık zorunlu eğitim çatışması ekseninde kendini göstermektedir.

Dördüncü Beş Yıl Kalkınma Planı (1979-1983)'na baktığımızda, ilköğretimi “temel eğitim” kavramıyla ilkokul ve ortaokul olarak iki kademede ele almıştır. Ama planda bu iki eğitim kademesinin sürelerinin ve amaçlarının yeniden inceleneceğinin ve özellikle ortaokul kademesinde farklı okul türlerinin ekonomik açıdan varlığı tekrar sorgulanarak gerekli görülürse yapısal değişikliklere gidilebileceğinin sinyali verilmiştir (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 1979, s. 457).

12 Eylül 1980 askeri müdahale sonucu hükümeti kurma görevini alan Bülend Ulusu, hükümet programında eğitimin amacını “Atatürk Milliyetçiliğini ve İlkelerini benimseyen bireyler yetiştirmek” olarak belirtmiştir. Gençlerin, yabancı ideolojilerle yetişip anarşist olmalarına engel olacaklarını sözlerine eklemiştir (Ulus Hükümeti Programı, 1980). Zorunlu eğitim süresi hakkındaki tartışmalar bu dönemde azalmıştır. Bu dönemin eğitim politikalarında göze çarpan en önemli özelliklerden biri, din eğitimi yapan kurumların sayısında artışın meydana gelmesidir (Enginer, 2004, s. 54). Bunun nedeni, 1980 yılında yaşanan askeri müdahale sonrasında benimsenen Türk-İslam sentezi ideolojisidir. Bu ideolojiyle İslami unsurları benimsemiş Türk Milliyetçiliği ön plana çıkmaktadır. Bundan dolayı milli muhafazakâr bireylerin yetiştirilmesi amacına yönelik çabalar doğrultusunda din eğitimi artmış ve bu durum 1982 Anayasası'na da yansımıştır. Bu anayasanın 24. maddesiyle, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi ilköğretim ve ortaöğretimde zorunlu ders olmuştur. Fakat benimsenen Türk-İslam sentezi, toplumda bazı kesimlerin gruplaşmasına neden olmuştur. Bu grupların cemaat ve tarikat halini alması, devlet tarafından tehdit unsuru olarak görülmüştür. Siyasal iktidarın benimsediği ideolojik zeminde yaygınlaşan bu yapılar, 1997 yılına dek tartışma konusu olmuştur. Çıkan tartışmalarda irticai faaliyetlerin arttığı yönündeki eleştiriler yüzünden siyasi güç tarafından bu yapılar dinginleştirilmeye çalışılmıştır.

1981 yılında yapılan X. Milli Eğitim Şurası'nda ilkokula başlama yaşının 7'den 6'ya düşürülmesi ve 5 yıllık zorunlu eğitimin uzatılarak 8 yıl olması kararı alınmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı, 1981). Bu kararlar doğrultusunda, 6 yaşındaki çocuklar zorunlu eğitime alınmıştır. Ama uygulamada yaşanan altyapı yetersizlikleri ve 8 yıllık zorunlu eğitim düşüncesinden vazgeçiş gibi nedenlerden dolayı bu karardan bir yıl sonra vazgeçilerek tekrar zorunlu eğitime başlama yaşı 7'ye çıkarılmıştır. Ayrıca 8 yıllık zorunlu eğitim kararı alınmasına rağmen bu karar çok az okulda denenmiş ve uygulama yaygınlaştırılamamıştır.

YILLAR	Toplam İlkokul Öğrenci Sayısı	Hedeflenen Okullaşma Oranı (%)	Gerçekleşen Okullaşma Oranı (%)
1980-1981	5.961.000	91,2	87,3
1981-1982	5.860.000	93,6	87,6
1982-1983	6.038.000	96,0	88,3

Kaynak: (<http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.kalkinma.gov.tr>)

Çizelge 3.7. Türkiye’de ilkokul istatistikleri (1980-1983 yılları arası)

Yukarıdaki çizelge incelendiğinde 1980-1983 yılları arasında ilkokul kademesinde okullaşma oranında yıllara göre artış görülmektedir. Ama buna rağmen kalkınma planlarında hedeflenen okullaşma oranına ulaşamadığı görülmektedir.

YILLAR	Toplam Ortaokul Öğrenci Sayısı	Hedeflenen Okullaşma Oranı (%)	Gerçekleşen Okullaşma Oranı (%)
1980-1981	1.147.000	47,1	38,3
1981-1982	1.239.000	51,4	41,2
1982-1983	1.332.000	55,5	43,9

Kaynak: (<http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.kalkinma.gov.tr>)

Çizelge 3.8. Türkiye’de ortaokul istatistikleri (1980-1983 yılları arası)

Yukarıdaki çizelge incelendiğinde 1980-1983 yılları arasında ortaokullarda (6.-8.sınıf arası) öğrenci sayısı yıllara göre artış göstermektedir. Ama buna rağmen kalkınma planlarında hedeflenen okullaşma oranına ortaokul kademesinde de ulaşamadığı görülmektedir. Bu nedenle 1980-1983 yılları arasında iktidar olan Bülend Ulusu Hükümeti, hem ilkokul hem de ortaokul kademesinde istenen okullaşma oranını yakalayamamıştır. Ayrıca ilkokul kademesinden mezun olup ortaokul kademesine geçenlerin oranı oldukça düşüktür.

Hedeflenen okullaşma oranının yakalanılamadığı bir dönem olan 1982 yılında çıkarılan anayasa ile eğitim hakkında düzenlemeye gidilmiştir. 1982 Anayasası, daha önceki anayasaların eğitim ile ilgili maddelerinin içeriğine göre daha ayrıntılı düzenlenmiştir.

1982 Anayasası’nın 42. maddesi şu şekildedir (1982 Anayasası, 1982, madde 42);

“Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır. Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.”

“Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır. Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez. Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası anlaşma hükümleri saklıdır.”

1961 Anayasası'nın 'isteğe bağlı olan din eğitimi' kararına ek olarak 1982 Anayasası'nın 24. maddesiyle, ilköğretim ve ortaöğretimlerde Din Kültürü ve Ahlak Öğretimi dersi zorunlu ders olarak getirilmiştir. 1982 Anayasası din eğitimi şü şekilde düzenlemiştir (1982 Anayasası, 1982, madde 24);

“Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.”

1961 Anayasası'nın 50. maddesi, sosyal devlet anlayışı kapsamında halkın eğitilmesini devletin başta gelen ödevlerinden saymıştır. 1982 Anayasası'nda ise bu ödevi devletin üstlendiğine dair bir hüküm yoktur.

1982 Anayasası'na başka bir perspektiften bakacak olursak, Türkiye'de genel anlamda eğitim politikalarının ve daha özele indirgenirse zorunlu eğitim politikalarının ana belirleyicisi Milli Eğitim Bakanlığı'dır. Anayasanın 109. maddesine göre, Milli Eğitim Bakanlığı'na başbakan tarafından seçilen ve cumhurbaşkanı tarafından onaylanan kişi bakan olarak atanır. Yine Anayasanın 112. maddesine göre bütün bakanlar, başbakana karşı kendi yetki çerçevesinde sorumludur. Teşkilat yapısının bu şekilde bağlanmasından dolayı, eğitim politikaları iktidara gelen her hükümetçe kendi ideolojisine uygun şekilde kolayca değiştirilmesinin önü açıktır. Bu nedenle iktidara gelen her siyasi yapı, istedikleri vatandaş modelini oluşturabilmek için eğitim sistemini araç olarak kullanabilmektedir. Bu araçsal ilişkinin öznesi olan birey, hayatının belirli bir süresini zorunlu olarak okul okumakla geçirerek nesne konumuna gelebilmektedir. Siyasal iktidarın belirlediği okul kademelerinde ve türlerinde belirli süre boyunca zorunlu eğitim kapsamında eğitilen bireyler, iktidarın ideolojine meşruluk kazandırmanın temel taşları olabilmektedir.

1973 tarihli 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda 1983 yılında yapılan değişiklikle “temel eğitim” yerine “ilköğretim” kavramı kullanılmış; tekrardan 8 yıllık zorunlu ilköğretim kabul edilmiştir. Fakat bu karar, konulan geçici madde yüzünden uygulanamamıştır. Geçici maddede, ortaokulların yurt genelinde yaygınlaştırılmasından sonra ve ayrı bir kanun maddesinin kabulüne kadar ilköğretimin sadece ilkokul kısmının

zorunlu olduğu belirtilmiştir (Altunya, 1997, s. 201). Bu geçici madde yüzünden 1997 yılına kadar 8 yıllık zorunlu ilköğretime geçilememiş; ilkokul ve ortaokul ayrı ayrı iki eğitim kademesi olarak Türk eğitim sisteminde yer almıştır.

1983 tarihinde Milli Eğitim Temel Kanunu'nda önemli bir değişiklik daha yapılmıştır. Bu değişiklikte laiklik ilkesiyle ilgili madde tekrardan düzenlenmiştir. Kanununun 12. maddesinde geçen “Türk milli eğitimde laiklik esastır.” cümlesine ek olarak “Din Kültürü ve Ahlâk Öğretimi ilkokul ve ortaokullar ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.” cümlesi eklenmiştir (Resmi Gazete, 1983, s. 4-8). Bu değişiklikle, 1982 Anayasası'na konan zorunlu din dersi hükmü tekrarlanmıştır. Daha önce seçmeli olan din dersinin, Türk-İslam sentezi etkisiyle zorunlu hale getirilmesi, eğitim ideolojisinde yaşanan değişimi gözler önüne sermektedir. Bu değişim, Türk-İslam sentezinin benimsenmesiyle Türkçülük ile İslamiyet'i birbirine yakınlaştıran ve harmanlayan kültürel bir yapının oluşmasına neden olmuştur.

Aralık 1983 tarihinde iktidara geçen Turgut Özal Hükümeti, “yüksek ahlak sahibi bireyler yetiştirmek” amacıyla hem ilköğretimde hem de ortaöğretimde dini eğitim verilmesi için gerekli önlemlerin alınacağını belirtmiştir (Özal Hükümeti Programı, 1980). Yine aynı partinin dördüncü dönem iktidarlığının sürdüğü 1991 yılındaki Mesut Yılmaz Hükümeti, zorunlu eğitim süresinin 2000 yılına kadar 8 yıla çıkarılacağını söylemektedir. 2000 yılından sonraki hedef ise 10 yıl süreli zorunlu eğitimin yasalaşmasıdır (Yılmaz Hükümeti Programı, 1991).

YILLAR	Toplam İlkokul Öğrenci Sayısı	Hedeflenen Okullaşma Oranı (%)	Gerçekleşen Okullaşma Oranı (%)
1983-1984	5.511.000	107,2	88,7
1984-1985	5.600.673	100	90,5
1985-1986	5.735.583	100	92,5
1986-1987	5.792.155	100	91,5
1987-1988	6.880.304	100	100,7
1988-1989	7.059.108	100	105,6

Kaynak: (<http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.kalkinma.gov.tr>)

Çizelge 3.9. Türkiye’de ilkokul istatistikleri (1983-1989 yılları arası)

Yukarıdaki çizelge incelendiğinde, 1983-1989 yılları arasında ilkokulda (1.-5. sınıf arası) okullaşma oranı %100 olarak hedeflenmiştir. Okullaşma oranı, ülkedeki okul çağındaki nüfusun okula giden çocuk sayına oranıdır. 1983-1987 yılları arasında hedeflenen okullaşma oranına ulaşamamıştır. 1987-1988 eğitim yılı itibariyle ilkokul kademesinde

hedeflenen okullaşma oranına ulaşıldığı görülmektedir. Böylelikle denebilir ki Turgut Özal Hükümeti'nin eğitim alanında yaptığı önemli atılımlardan biri, tüm ilkokul çağındaki çocukları (7-11 yaş) zorunlu eğitim kapsamına almasıdır. Fakat burada göz ardı edilmemesi gereken önemli husus, okullaşma oranlarının brüt olarak hesaplanmış olmasıdır. Bu tarihten sonra ilkokullarda okullaşma sorunu bazı yıllar haricinde kalmadığı yorumu yapılabilir. Bu yüzden toplumun eğitim düzeyinin arttırılması için zorunlu eğitim süresinin 5 yıldan 8 yıla çıkarılması kaçınılmazdır.

YILLAR	Toplam Ortaokul Öğrenci Sayısı	Hedeflenen Okullaşma Oranı (%)	Gerçekleşen Okullaşma Oranı (%)
1983-1984	1.450.024	41,4	46,7
1984-1985	1.586.581	43,8	47,0
1985-1986	1.673.723	46,8	49,3
1986-1987	1.761.794	49,2	51,5
1987-1988	1.852.851	52	53,9
1988-1989	1.933.665	55	49,6

Kaynak: (<http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.kalkinma.gov.tr>)

Çizelge 3.10. Türkiye’de ortaokul istatistikleri (1983-1989 yılları arası)

Yukarıdaki çizelge incelendiğinde, 1983-1989 yılları arasında ortaokul (6.-8.sınıf arası) çağındaki nüfusun okullaşma oranında pek bir artış görülmemektedir. Her ne kadar kalkınma planlarında hedeflenen okullaşma oranı bazı yıllar yakalanmış olsa da ilkokullarla kıyaslandığında okullaşma oranı oldukça düşüktür. Bu tarihten sonra okullaşma oranında yapılacak çalışmalar, ilkokulda okullaşma sorunu giderildiği için daha çok ortaokulu kapsamaması gerekmektedir. Bu nedenle zorunlu eğitimin kapsamı genişletilerek ortaokulları da içine alması, ortaokulda yaşanan okullaşma sorununa çözüm olabilecektir.

1985 yılındaki verilere bakıldığında çizelge 3.11.’deki bulgulara ulaşılmaktadır:

	TOPLAM	KADIN	ERKEK
6 ve daha yukarı yaştaki nüfus	43.112.337	21.311.483	21.800.854
Okuma-yazma bilmeyenler	9.703.662	6.770.698	2.932.964
Okuma yazma-bilenler toplamı	33.321.762	14.497.065	18.824.697
İlkokul olmayan okur-yazar	7.929.774	3.833.866	4.095.908
Bir okul bitirenler toplam	25.365.982	10.651.347	14.714.635
İlkokul mezunu	18.775.003	8.399.305	10.375.698
Ortaokul mezunu	2.788.230	951.753	1.836.477
Ortaokul dengi meslek okulu	13.128	4.797	8.331
Lise mezunu	1.926.648	739.128	1.187.520
Lise dengi meslek okulu	908.001	315.285	592.716
Yüksekokul – Fakülte	952.634	240.292	712.342
Öğrenim kurumu bilinmeyen ama okul bitiren	2.338	787	1.551
Mezun olup olmadığı bilinmeyen okur-yazar	26.006	11.852	14.154
Okuma yazma bilip bilmediği bilinmeyen	86.913	43.720	43.193

Kaynak: (DİE. 1985 GNS Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri)

Çizelge 3.11. 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun eğitim istatistikleri (1985 nüfus sayımı)

Yukarıdaki çizelgeye göre, 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun 18.775.003'ü ilkököl ve 2.801.358'i de ortaokul mezunudur. Yani nüfusun %43,55'i ilkököl, %6,5'i ortaokul mezunudur. Toplam ortaöğretim mezunu ise %6,58'lik oranla 2.834.649 kişidir. 43.112.337 kişinin %22,21'i okuma-yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır. Nüfusun %18,39'u da ilkököl mezunu olmayan okur-yazarlardan oluşmaktadır. Hem ilkököl ile ortaokul mezunu arasında bu kadar farkın olması hem de üst kademelerden mezun olanların oranının çok düşük olması, zorunlu eğitim politikalarında değişiklik yapılmasını mecburi kılmaktadır.

1988 yılında düzenlenen XII. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararla, ilkököl ve ortaokulların tamamının birleştirilerek ortak bir programla 8 yıllık ilköğretimler haline getirilmesi kararı tekrarlanmıştır (XII. Milli Eğitim Şurası, 1988). Fakat bu karar da uygulanamamıştır.

Kasım 1991 tarihinde tekrardan iktidara gelen Süleyman Demirel Hükümeti, zorunlu eğitim süresinin en az 8 yıl olacağını ve herkesin eğitimden parasız olarak faydalanacağını dillendirmiştir. Eğitim sistemine laiklik ve cumhuriyetçilik ilkelerinin hâkim olacağını belirtmektedir. Ayrıca ortaöğretimin karmaşık yapısının birlik sağlanarak sadeleştirileceğini hükümet programında açıklamıştır (Demirel Hükümeti Programı, 1991). Fakat 1980'li yıllardan beri dinin siyasi alanda fazla etkin olması nedeniyle hâkim olan ideolojik yapı kırılamamıştır; bu nedenle 8 yıllık zorunlu eğitim uygulanamamıştır.

YILLAR	Toplam Ortaokul Öğrenci Sayısı	Hedeflenen Okullaşma Oranı (%)	Okullaşma Oranı (%)
1989-1990	2.038.653	65	52,8
1990-1991	2.108.579	69	51
1991-1992	2.116.625	73	52,4
1992-1993	2.556.339	77	65,8
1993-1994	2.929.981	80	75,5

Kaynak: (<http://www.tuik.gov.tr>, <http://www.kalkinma.gov.tr>)

Çizelge 3.12. Türkiye’de ortaokul istatistikleri (1989-1994 yılları arası)

Yukarıdaki çizelge incelendiğinde, ilkokuldan mezun olup ortaokula geçenlerin okullaşma oranının düşük olduğu görülmektedir. 1989-1992 yılları arasında ortaokul (6.-8. sınıf arası) çağ nüfusunun neredeyse yarısı ortaokula gitmemektedir. 1993-1994 eğitim yılında ortaokula gitmeyenlerin oranı düşerek %75,5’lik okullaşma oranı sağlanmıştır. Fakat daha önce kalkınma planlarıyla hedeflenen okullaşma oranlarına ulaşamamıştır.

1995 yılında Türkiye’nin 51. Hükümeti olarak iktidara gelen Tansu Çiller Hükümeti, 8 yıllık zorunlu ilköğretimlerin uygulanabilmesi için gerekli hukuki adımların acilen tamamlanacağı sözünü vermektedir. Ayrıca zorunlu eğitimde toplumsal yararın ağır basması nedeniyle parasız olacağını sözlerine eklemiştir (Çiller Hükümeti Programı, 1995). Ama Çiller Hükümeti, TBMM’den güvenoyu alamayınca bu hükümet programının uygulanabilirliği de ortadan kalkmıştır. Daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi ile kurduğu koalisyon hükümetinin programında eğitim ile ilgili hiçbir söylemin bulunmaması dikkat çekmektedir.

8 yıllık zorunlu eğitimin kabul edildiği 1997 yılını kapsayan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı önemli ayrıntılar içermektedir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)’nda, Avrupa Birliği ülkelerinde zorunlu eğitim süresinin 9 ile 12 yıl arasında olduğu belirtilmiştir. Türkiye’nin de ekonomik gelişimi göz önüne alındığında bu plan döneminde zorunlu eğitim süresinin 5 yıldan 8 yıla çıkarılması planlanmıştır. Yasal zeminin hazırlanabilmesi için, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda gerekli düzenlemeler yapılması için karar alınmıştır. Bu planın bir özelliği de eğitimin paralı verilen bir hizmet olmasının önünü açmasıdır. Yani 8 yıllık zorunlu ilköğretim dışındaki kademelerde ve özellikle de yükseköğretimde okuyan kişiler hizmetin bedelini ödemesi gerekmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı 1995, s. 33-200). Böylelikle bir yandan devletin koyduğu yaptırımlarla yurttaşların eğitim seviyesi minimum 8 yıla çıkarılmaya çalışılırken bir yandan da eğitimin üst kademelerinin paralı hale

getirilmesi toplumsal çıkar bağlamında tezatlık taşımaktadır. Zorunlu olarak her bireyin 8 yıl eğitim görmesi, “toplumsal yararın ön planda tutulduğu” söylemi ile meşrulaştırılmıştır. Oysaki devletin küçük yaşlardaki çocukların eğitimini parasız üstlenmesi kendi ideolojini benimseyecek nesillerin yetişmesine zemin hazırlamaktadır. Nitekim Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)’nda ülkenin rekabet gücünün arttırılabilmesi için iyi yetişmiş genç nüfusa ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Bu hususlar bağlamında; ulusal kültürü benimsemiş, laik ve çoğulcu demokrasi düzenini devam ettirecek insan gücü yetiştirmek için zorunlu eğitim süresinin 8 yıla çıkarılması kâfi görülmektedir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik hedefi bağlamında küreselleşmeyi avantaj olarak değerlendirmektedir. Bu yüzden eğitim altyapısında köklü değişiklikler yapılması gerekliliği vurgulanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 1995, s. 2). Bu altyapı çalışmalarıyla Türkiye’de uygulanan 5 yıllık zorunlu eğitimin ilk aşamada 8 yıla çıkarılması amaçlanmaktadır. Böylece gelişmiş ülkelerin zorunlu eğitim politikalarına uyum sağlanacaktır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)’nda mesleki ve teknik eğitimin amaçlanan hedefleri karşılayamadığı, ekonomik pazarın ihtiyaç duyduğu işgücünü yetiştiremediği belirtilmiştir. Ayrıca mesleki yönlendirmenin sağlıklı bir şekilde yapılmadığı da aktarılmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 1995, s. 25).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), eğitimin amacını “demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde, özgür ve özgüveni olan bilgi çağı insanını yetiştirmek” olarak belirtmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1995, s. 26). Bu amaçla; laik ve çoğulcu demokrasiyi özümsemiş insan gücünün yetiştirilmesi özellikle önemsenmiştir. Bu amaca ulaşabilmek için Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) döneminde, 8 yıllık zorunlu eğitime geçilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca farklı türdeki okullara yönlendirmenin ortaöğretimden itibaren yapılacağı belirtilmiştir; yani öğrenciler ortaöğretim kademesinden önce mesleki ve teknik eğitim alamayacaktır. Bunun diğer bir anlamı da ortaokulların tek tip olacaktır. Bundan dolayı 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nda değişiklikler yapılması öngörülmektedir. Bu plan sonunda okullaşma oranının okul öncesinde %16, ilköğretimde %100, ortaöğretimde %75 ve yükseköğretimde de %31’e çıkarılması hedeflenmiştir. Planla birlikte mesleki ve teknik eğitimin ortaöğretim ve yükseköğretim kademelerini kapsayacağına değinilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 1995,

s. 28-32). Böylece daha önce ortaokul kademesinde başlanan mesleki ve teknik eğitim artık ortaöğretim kademesinden itibaren başlanacak; yani mesleki ve teknik ortaokulların hepsi ilköğretime dönüştürülecektir. Mesleki ve teknik eğitimi geliştirmek için farklı önlemlerin alınacağı belirtilmektedir.

Türkiye'nin 53. Hükümeti olan ve Mart 1996 tarihinden itibaren üç ay iktidarda kalan Mesut Yılmaz-Tansu Çiller Hükümeti, zorunlu eğitimin minimum 8 yıla çıkarılacağını ve yasal altyapının 1996 yılı içerisinde tamamlanacağını beyan etmiştir. Mesleki okullara yönlendirmenin ise ilköğretimin ikinci kademesinden itibaren başlanacağını açıklamıştır (Yılmaz Hükümeti Programı, 1996). Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere, ilköğretim kesintili olarak planlanmış ve iki kademeye yapay olarak ayrılmıştır. Ama hükümetin görev süresi 3 ay kadar kısa bir süre olduğu için eğitim sistemi üzerinde pek bir etkinlik gösterilememiştir.

Haziran 1996 tarihinde 54. Hükümet olarak kurulan ve ayrıca bir koalisyon hükümeti olan Necmettin Erbakan Hükümeti, programında 8 yıllık zorunlu eğitim uygulamasına geçileceğini ve öğrencilerin farklı okul türlerine yönlendirilmesinin ilköğretimin ikinci kademesinden itibaren başlanacağını dile getirmiştir (Erbakan Hükümeti Programı, 1996). Erbakan hükümeti, 8 yıllık zorunlu ilköğretimi 5+3 modeliyle kesintili olarak uygulamaya koymak istemiştir. Ayrıca mesleki okullara yönlendirmenin ilköğretimin ikinci kademesinden itibaren yapılacak olması, imam-hatip ortaokullarının eğitime devam etmesi anlamına gelmektedir. Fakat bu durum farklı çevreler tarafından eleştiriye neden olmuştur. Bu hükümet zamanında da 8 yıllık zorunlu eğitim uygulamasına geçilememiştir.

1996 yılında düzenlenen XV. Milli Eğitim Şurası'nın ana hedefi, 8 yıllık zorunlu eğitimin uygulanması ve ekonomik istikrar için ara eleman ihtiyacının karşılanmasıdır. Şurada "temel eğitim" kavramı yerine "ilköğretim" kavramının kullanılmasına, ilköğretimin 8 yıllık kesintisiz ve zorunlu olarak uygulanmasına, 8 yıllık ilköğretimleri bitirenlere tek tip olan "ilköğretim diploması" verilmesine, mesleki eğitime yönlendirme yılının 9. sınıf olmasına, ilkokullarda 6., 7., 8. sınıfların ve ortaokullarda ise 1., 2., 3., 4., 5. sınıfların açılması sağlanarak zorunlu 8 yıllık ilköğretime geçişin sağlanmasına, eğitimin siyasetten arındırılarak uzun vadeli eğitim politikası oluşturulmasına, 2+8+1 zorunlu eğitim modelinin (2 yıl okul öncesi, 8 yıl ilköğretim ve 1 yıl ortaöğretim) oluşturulmasına karar verilmiştir (XV. Milli Eğitim Şurası, 1996, s. 3-7).

28 Şubat 1997 tarihinde düzenlenen Milli Güvenlik Kurulu'nda irticai faaliyetlere karşı kararlar yanında eğitim sistemini ilgilendiren kararlar da alınmıştır. Bu kararlardan biri de 8 yıllık kesintisiz ilköğretimin ülkenin her yerinde uygulanmasıdır. Ayrıca laiklik, Atatürkçülük ve Kuran kursları ile ilgili kararlar da Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararlar arasındadır. Milli Güvenlik Kurulu kararları tavsiye niteliği taşımaktadır. Ama o dönemin koşulları göz önüne alındığında askeri kanadın bu kararlar üzerinde baskın rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu kararların etkisiyle kesintisiz eğitim 1997 yılından 2012 yılına kadar uygulanmıştır. 2012 yılında 4+4+4 eğitim yasasıyla kabul edilen kesintili eğitim ile kesintisiz eğitim uygulaması son bulmuştur. Dini ve muhafazakâr eğilimiyle tanınan Yeni Akit gazetesinin 16 Mart 2012 tarihinde yayımladığı bir haberde de kesintili eğitimin kabul edilecek olması memnuniyetle anılmıştır. Gazete, dönemin başbakanına ait *“Zorbalığı Demokrasi ile Kaldırıyoruz”* sözünü başlık olarak kullanmış; 8 yıllık kesintisiz eğitim *“28 Şubat cuntasının dayatması”* olarak görülmüştür. Gazetede başbakanın *“Topla tankla gelen uygulamayı, biz millet iradesiyle Meclis'te düzeltiyoruz.”* söylemine de yer verilmiştir. Aynı gazetenin 21 Mart 2012 tarihli *“İhanete Çanak Tutmayın”* başlıklı haberinde de, kesintisiz eğitimin 28 Şubat sürecinde *“bazı general bozuntuları”* tarafından dayatıldığı dillendirilmiştir. 4+4+4 eğitim sistemine karşı olan muhalefete *“darbecilerin borazanlığı”* tabiri kullanılarak yüklenilmiştir. Ayrıca haberin yanında verilen karikatürde ana muhalefet ve muhalefet partileri, 28 Şubat sürecinin aktörleri ile birlikte olduğu tasvir edilmiştir. Bu gazetenin ideolojisi ekseninde düşünüldüğünde, kesintili eğitim ile tekrardan ortaokul kademesinde dini eğitim veren kurumların açılacak olması olumlu ve gerekli bir adım olduğu fikri öne çıkmaktadır.

Star gazetesinin 31 Mart 2012 tarihli *“Meclis 28 Şubat'ın Son İzini de Sildi”* başlıklı haberinde, dönemin başbakanının *“Kara leke 28 Şubat'ın son izi 15 yıl sonra silindi.”* sözüne vurgu yapılmıştır. Bu söylemden anlaşıldığı üzere 4+4+4 eğitim modelinin arka planında iktidarın 28 Şubat dönemiyle yüzleşmesi yatmaktadır. 1 Nisan 2012 tarihli *“Zihinlerdeki Prangayı Kırdık”* başlıklı haberde de aynı hususa değinilmiştir. Başbakanın *“TBMM bir kez daha tarih yazdı. Dayatma değil demokrasi galip geldi.”* sözlerine yer verilmiştir. Kabul edilen 4+4+4 yasasına atfedilen milli irade ve demokrasi vurgusu aslında yasanın meşruluğunu toplumun tümüne yayma çabasının bir örneğidir. Ayrıca haberde 8 yıllık zorunlu eğitim *“dayatmacı eğitim sistemi”* olarak nitelendirilmektedir; 4+4+4 eğitim sistemi ise, kesintili olmasından dolayı daha demokratik olduğu vurgulanmaktadır. Aynı husus üzerine Sabah gazetesinin 29 Şubat 2012 tarihli *“28 Şubat*

Kara Lekedir” başlıklı haberinde, siyasal iktidar liderinin “*Biz 28 Şubat’ın mağduru olarak bugün gururla ayaktayız, buradayız.*” sözüne dikkat çekilmektedir. Bu haber diğer gazetelerin haberleriyle ilişkilendirildiğinde, iktidarın 8 yıllık zorunlu eğitime neden karşı olduğu ortaya çıkmaktadır. “*28 Şubat’ın mağduru*” olarak kendini niteleyen bir iktidarın, 28 Şubat sürecinin dayatması olarak belirttiği 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime karşı çıkması olağandır. Bu yüzden eğitim politikalarında yapılacak bir düzenlemenin ilk amaçlarından biri, kesintisiz eğitim uygulamasının kaldırılmasına yönelik olacağı öngörülebilmektedir.

1997 yılındaki Milli Güvenlik Kurulu’nun kararlarının da etkisiyle dönemin koalisyon hükümetini oluşturan Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi, siyasi krizin içinde kalmıştır. Bunun neticesinde dönemin başbakanı Necmettin Erbakan 18 Haziran 1997 tarihinde istifa etmiştir. Böylece yeni hükümet kurma görevini cumhurbaşkanından alan Mesut Yılmaz, üç partili bir koalisyon hükümeti kurmuştur.

Haziran 1997 tarihinde tekrar iktidara gelen ve üç siyasi partili (Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Demokrat Türkiye Partisi) bir koalisyon hükümeti olan Mesut Yılmaz Hükümeti, 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretimin uygulanacağını hükümet programında açıklamıştır. Bu hükümet eğitimin amacını, “tüm eğitim kademelerinde Atatürk İlke ve İnkılapları çerçevesinde çağdaş ve kültürel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek” olarak tanımlamıştır. Ayrıca ilk ve ortaöğretimde zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin devam edeceği, bunun dışındaki dini eğitimlerin kişilerin isteğinde ve çocukların ise vasilerinde olacağı belirtilmiştir. Bütün dini eğitimlerin devletin denetiminde verileceği vurgulanmıştır (Yılmaz Hükümeti Programı, 1997). Yılmaz Hükümeti, 1970’li yıllardan beri teorik olarak birçok hükümetçe desteklenen ama bir türlü uygulamaya konulamayan 8 yıllık zorunlu ilköğretim kademesini “kesintisiz” ve bütüncül bir yapıyla kurulacağını belirten ilk hükümet olma özelliğini taşımaktadır. 13 Mart 2012 tarihli haberinde bu konuya atıfta bulunan Yeni Akit gazetesi, kesintisiz eğitimi savunanlar için “*Kesintisiz Zorbalar*” tabirini kullanmıştır. Bu haberde, 8 yıllık kesintisiz eğitimin Kur’an kurslarına, imam-hatiplere ve başörtüsüne darbe vurduğuna değinilmiştir. Yani eğitimin dini boyutuna engel olunduğuna vurgu yapılmıştır. Bu nedenle kesintisiz eğitimin kaldırılması ile dini boyutta yaşanan engellerin biteceği öngörülmektedir. Çünkü 1997 yılında kesintisiz eğitim ile birlikte mesleki eğitimin ortaöğretim kademesinden başlatılması kararı alınmıştır. Bu kararın sonucunda dini ağırlıklı eğitim veren imam-hatip ortaokulları kapatılmış ve bu okulların kapatılması siyasi ve ideolojik tartışmalara yeni bir

boyut kazandırmıştır. 2012 yılında kesintisiz eğitimin kaldırılması ile bu tartışmalara katılan Cumhuriyet gazetesi 1 Nisan 2012 tarihli “*Hedef Kamuda Türban*” ve 4 Nisan 2012 tarihli “*ve İmam Derste*” başlıklı haberlerde eğitimin kesintili eğitim uygulaması ile dinselleştirildiğine değinilmektedir. Kesintili eğitim ile laik eğitimin sonlandırıldığı yinelenmiştir. Başbakanın “*Bunlar imam hatipleri kapatmanın ne olduğunu çok iyi bilirler ama çocuğunu istediği okula, kursa gönderemeyen, din eğitimi verdiremeyen annenin, babanın acısını bilmezler.*” sözlerinden dolayı 4+4+4 eğitim modelinin amacının dini eğitim veren “*imam-hatiplerin açılması*” olarak belirtilebilir. Bu varsayıma, Habertürk gazetesinin 28 Mart 2012 tarihli “*8 Bölü 2 Mitingi*” ve 26 Nisan 2012 tarihli “*İmam Hatip Gözbebeği*” başlıklı haberleriyle de ulaşılabilmektedir. 28 Mart 2012 tarihli “*8 Bölü 2 Mitingi*” başlıklı haberde, ana muhalefet partisi liderinin “*Bu 8 bölü 2’dir, çünkü toplumu bölüyor.*” sözlerine vurgu yapılmıştır. İlköğretimin iki ayrı kuruma ayrılması sonucunda iktidar ideolojisinin eğitimle bireylere aktarılmasının önü açılacağı iddiasında bulunmaktadır. Bu durumun toplumu ikiye böleceğine işaret edilmektedir. 26 Nisan 2012 tarihli “*İmam Hatip Gözbebeği*” başlıklı haberde de başbakanın “*İmam-hatiplerin orta kısmını yeniden açtık. Rabbime şükrediyorum. İmam-hatipler bu ülkenin gözbebeği olacak.*” sözleri, 4+4+4 yasaının imam-hatip ortaokullarını açmak için kabul edildiği varsayımını doğrulamaktadır. Bu haberlerde kesintili eğitim ile eğitimin dinselleştirildiğine ve laik eğitimin sonlandırıldığına değinilmektedir. Böylece eğitimde yaşanan sistemsel değişikliklerin siyasi partilerin ideolojisi ekseninde uygulandığı açıkça görülmektedir.

18 Ağustos 1997 tarihli ve 23084 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ve eğitim ile ilgili birçok kanunu değiştiren 4306 sayılı kanun ile ilköğretimin kesintisiz sekiz yıl olarak uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca 1997-1998 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanacak olan 8 yıllık zorunlu eğitimi bitirenlere daha önce hiç verilmeyen “ilköğretim diploması” verilmesi karara bağlanmıştır. Bu kanun ile ilkokul ve ortaokul isimleri kaldırılarak yerine “ilköğretim okulu” kullanılmıştır (Resmi Gazete, 1997, s. 2-3). Ama bu sistemin bir eleştirisi niteliğinde olan Habertürk gazetesinin 29 Şubat 2012 tarihli “*Formda Döndü*” başlıklı haberinde, başbakanın “*4+4+4 şeklindeki 3 kademeli eğitim, Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu sağlıklı ve en modern sistemdir.*” sözü alıntı yapılmıştır. Haberde neden en modern sistem olduğu hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Ayrıca başbakanın 4+4+4 eğitim sistemini eleştiren TÜSİAD’a karşı “*TÜSİAD önce 28 Şubat’taki rolünü sorgulasın. 8 yıllık eğitimle ekonomiye vurduğun darbenin özeleştirisini yap.*” sözleri, ardalanda 28 Şubat dönemiyle bir rövanş içinde olduğunu göstermektedir. Böylece 8 yıllık kesintisiz

eğitim, mesleki okulların önünü kestiği ve dolayısıyla ekonomiyi kötü etkilediği gerekçeleriyle eleştirilmiştir.

1997 yılında Yılmaz Hükümeti ile Dünya Bankası ortaklı “Temel Eğitim Projesi” imzalanmıştır. Bu proje 3 faz şeklinde aşamalı olarak planlanmıştır. Bu projenin ilk fazının amacı, 8 yıllık zorunlu eğitimin yaygınlaşmasını sağlamaktır. Bu kapsamda Dünya Bankası tarafından Türkiye’ye 300 milyon dolar kredi verilmiştir (MEB, 2008, s. 2). Böylelikle 8 yıllık zorunlu eğitimin uygulanabilmesi için gerekli olan altyapı çalışmalarına küresel güçlerden kaynak bulunmuştur.

8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin uygulanmasıyla aşağıda görüldüğü gibi okullaşma oranında hızlı bir artış sağlanmıştır.

YILLAR	ERKEK (%)	KADIN(%)	TOPLAM
1990**	80,63	68,60	74,75
1991**	81,15	69,36	75,40
1992**	80,92	69,43	75,32
1993**	80,39	71,03	75,83
1994**	80,18	71,11	75,75
1995**	79,79	70,64	75,33
1996**	79,96	70,83	75,50
1997	86,28	75,61	81,08
1998	91,00	75,78	83,59
1999	95,15	85,53	90,45
2000	93,62	87,78	90,80
2001	92,37	287,04	89,79
2002*	92,46	88,40	90,50
2003*	93,57	90,21	91,95
2004*	94,83	92,16	93,55

Kaynak: (DPT, 2005, s. 20)

(*) 2002, 2003 ve 2004 istatistikleri geçicidir.

(**) 1990-1996 yıllar arasındaki veriler 8 yıllık zorunlu temel eğitime göre (ilkokul ve ortaokul birlikte) hesaplanmıştır.

Çizelge 3.13. İlköğretimde net okullaşma oranları (1990-2014 yılları arası)

Yukarıdaki çizelgeye göre 1990-1996 yılları arası ile 1997-2001 yılları arası kıyaslandığında, hem erkeklerde ve hem de kızlarda okullaşma oranları 1997-2001 yılları arasında daha fazla artış göstermiştir. Bunun nedeni 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim sisteminin 1997 yılında kabul edilmesiyle ortaokulun ilköğretim kapsamına alınıp zorunlu olmasıdır. Bu nedenle çok tartışılan 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin incelenmesi önem arz etmektedir.

4. YÖNTEM VE BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın yöntemine ve örneklemeden elde edilen verilerin toplanması sonucu çıkarılan bulgulara yer verilmektedir. Zorunlu eğitim sisteminin süresinin belirlenmesinde ve kademelendirilmesinde nasıl bir metot izlendiğini ve bu metodu etkileyen faktörlerin nasıl ele alındığını siyasal iktidarın ideolojisi bağlamında değerlendirebilmek için, gazetelere yansıyan söylemler bu araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Ayrıca mevzuat ve daha önce yapılmış araştırmalara da değinilerek konu bütünlüğü sağlanmaktadır.

4.1. Araştırmanın Konusu

Zorunlu eğitim, tüm dünya ülkelerinde uygulanan ve toplumsal dönüşümü sağlayan bir eğitim modelidir. Bu nedenle siyasal iktidarlar, bireyleri küçük yaşlardan itibaren zorunlu eğitime alarak yetiştirmektedir. Farklı alanlarda birçok faydasının olduğuna inanılan zorunlu eğitimin uygulanış biçimi ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılıkların başında; eğitim sisteminin kesintisiz veya kesintili olması, okula başlama yaşı ve zorunlu eğitimin kapsadığı eğitim kademeleri gibi farklılıklar bulunmaktadır. Siyasi, sosyal ve ekonomik amaçlar doğrultusunda farklı politikalar geliştirilip uygulanmaktadır. Bu amaçlar, eğitim politikalarının temel kaynağı olan siyasal iktidarlar tarafından belirlenmektedir. İktidarlar da kendi ideolojisi ekseninde istedikleri amaçlara ulaşabilmek için, zorunlu eğitim sisteminde “reform” olarak adlandırdıkları bir takım değişiklikler yapabilmektedir.

Türkiye’de zorunlu eğitim uygulaması yaklaşık iki yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Cumhuriyet öncesinde başlatılan bu uygulama, etkin bir şekilde uygulanamamıştır. Cumhuriyet dönemiyle birlikte yaşanan siyasi ve sosyal dönüşüm, zorunlu eğitim politikalarını da etkilemiştir. Türkiye’de iktidara gelen siyasal güçler, farklı politikalar ve amaçlarla istekleri doğrultusunda eğitim sisteminde değişiklikler yapmıştır. Bu araştırmada 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun kabul edildiği yıl olan 1973 yılı ile 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sisteminin ilk mezunlarının verildiği 2016 yılı arasında yapılan politika değişikliği, siyasal iktidarın ideolojisi bağlamında analiz edilmektedir. Türkiye’de

zorunlu eğitim sisteminde yapılan değişikliklerin ideolojik olduğu genel savından hareketle 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sisteminin ideolojik çözümlemesi yapılmaktadır. Zorunlu eğitimde yaşanan asıl sorunun, toplam eğitim süresi olmadığı, sistemin kesintili veya kesintisiz olmasından kaynaklandığı savı yöneltilmektedir; toplam zorunlu eğitim süresinin 5 yıl, 8 yıl veya 12 yıl olarak tartışılması yerine eğitim kademelerinin (ilkokul, ortaokul, lise) nasıl yapılandırılacağı önem kazanmaktadır. Bunun sonucunda eğitim sisteminin çıktısı olan bireylerin, siyasal iktidarın değişmesi ile arzu edilen yeni vatandaş modeline göre yetiştirildiği savunulmaktadır. Bu nedenle uzun dönemli bilimsel eğitimin amaçlarına göre yetiştirilmesi gereken bireylerin, siyasal iktidarın amaçlarına göre yönlendirildiği sonucuna ulaşılması hedeflenmektedir.

4.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de 1973-2016 yılları arasında zorunlu eğitim sisteminin, dönemin siyasal iktidarlarının politikaları bağlamında nasıl revize edildiğini tespit etmektir. Bu kapsam doğrultusunda bu çalışmada, zorunlu eğitimin tarihsel süreçte hangi eğitim kademelerini etkilediği ve hangi ideolojiden yola çıkılarak bu kademeleri kapsadığı sorgulanmaktadır. Böylece eğitim sisteminin yapısını değiştirme yetkisine sahip olan siyasal iktidarların, ideolojik farklılıklarının analizi yapılarak çıkarımlarda bulunmaktadır. 1973 – 2016 yılları arasında eğitim sisteminde önemli iki değişiklik olan 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim ile 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim kabul edilmiştir. Bu iki politika değişikliğinin gerekçeleri, olumlu ve olumsuz yönleri, ideolojik ekseninde değerlendirilmesi yapılmaktadır. Ayrıca okula başlama yaşı, eğitim kademelerinin kesintisiz veya kesintili olması gibi yapılan önemli değişikliklerin nedenleri irdelenmektedir.

Bu genel amaç çerçevesinde yanıtı aranan alt amaçlar şunlardır:

- 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim sisteminin gerekçeleri, olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?
- 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sisteminin gerekçeleri, olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?
- 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim ile 4+4+4 kesintili zorunlu eğitimin iktidar ideolojisi bağlamında farkı nedir?

- Okula başlama yaşı, zorunlu eğitim süresi ve kademelendirme hangi amaçla değiştirilmektedir?

4.3. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmada, alanyazın taraması ile elde edilen bilgiler doğru ve geçerli kabul edilmektedir. Örnekleme yer alan gazetelerin sahiplik ve savunduğu görüş açısından farklı olması nedeniyle evreni temsil eder nitelikte olduğu varsayılmıştır. Ayrıca şahıslara ve kurumlara ait söylemler, farklı gazetelerin karşılaştırılması sonucu gazete haberlerinde doğru aktarıldığı görülmektedir. Bu araştırmada eğitime farklı bir bakış açısı getiren çatışmacı kuramın savunduğu ilkelerden yararlanılarak atıflarda bulunmaktadır.

4.4. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evreni olarak Türkiye’de basılan tüm ulusal gazeteler seçilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu’na göre, 4+4+4 eğitim sisteminin kabul edildiği yıl olan 2012 yılında 185 farklı ulusal gazete çıkarılmıştır. Bu yüzden araştırmanın süresi bakımından bu kadar fazla gazetenin analiz edilmesi güçtür. Bu yüzden örnekleme yöntemiyle çizelge 4.1.’de yer alan gazeteler araştırma kapsamına alınmıştır:

Sıra No	GAZETELER	KURULUŞ YILI	SAHİBİ*	GÖRÜŞÜ*	BASKI SAYISI**
1	Akşam Gazetesi	1918	Çukurova Holding (M. Emin Karamehmet)	Merkez Sağ	103.014
2	Cumhuriyet Gazetesi	1924	Cumhuriyet Vakfı	Sosyal Demokrasi, Solcu, Sekülerizm	51.405
3	Habertürk Gazetesi	2009	Ciner Yayın Holding (Turgay Ciner)	Merkez Sağ	232.891
4	Hürriyet Gazetesi	1948	Doğan Medya Holding	Merkez Sol, Sekülerizm, Sosyal Liberal	421.084
5	Milli Gazete	1973	Ömer Yüksel Özek	İslamcılık, Milli Görüş	31.668
6	Milliyet Gazetesi	1926	Demirören Holding (Erdoğan Demirören)	Populist, Liberal, Merkeziyetçi	114.121
7	Sabah Gazetesi	1985	Turkuvaz Medya Grubu	Liberal Muhafazakâr, Merkez Sağ	330.159
8	Star Gazetesi	1999	Tevhit Karakaya ve Fettah Tahmince	Liberal Muhafazakârlık	162.160
9	Yeni Akit Gazetesi	1993	Ramazan Fatih Uğurlu	İslamcı, Muhafazakâr ve Köktendinci	35.037
10	Yeni Şafak Gazetesi	1994	Ahmet Albayrak	Muhafazakâr, İslamcı, Sağ	103.863

Kaynak: * (tr.wikipedia.org, 2017): Mart 2012 tarihindeki sahipleri ve görüşü temel alınmıştır.

** (medyatava.com, 2017): 26 Mart-1 Nisan 2012 tarihleri arasındaki baskı sayısı temel alınmıştır.

Çizelge 4.1. Araştırma kapsamına alınan gazeteler ve bilgileri

Bu araştırmada analiz edilecek gazeteler amaçsal örnekleme yaklaşımı kullanılarak seçilmiştir. Büyüköztürk (2012, s. 90)'ün de belirttiği gibi bu örnekleme yaklaşımı, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin içeriklerin seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına imkân tanır; toplumsal olayların ve olguların anlaşılmasına yardımcı olur. Bu nedenle hem baskı sayısı yüksek olan hem de daha fazla “eğitim” konulu haber yapan gazeteler bu araştırmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca araştırmanın amacına uygun derinlemesine araştırma imkânı verebilmesi için aykırı durum örnekleme kullanılmıştır. Bu örneklemeyle, zıt görüşlü olan gazeteler seçilerek iktidarın ideolojisi betimlenmektedir. Böylece siyasal iktidarın eğitim politikalarını nasıl şekillendirdiği farklı kaynaklar analiz edilerek çok boyutlu ve nesnel bir şekilde ele alınmaktadır. Ulusal solcu ve Kemalist olan Cumhuriyet gazetesi, liberal görüşlü olan Hürriyet ve Milliyet gazeteleri, İslami-muhafazakâr görüşlü olan Yeni Akit ve Yeni Şafak gazeteleri, liberal muhafazakâr olan Star ve Sabah gazeteleri, Milli Görüş’ü benimseyen Milli Gazete, merkez sağ görüşlü Akşam ve Habertürk gazeteleri araştırma kapsamına alınmıştır. Bu gazetelerin sahipleri araştırılarak ölçüt örnekleme ile sahiplerinin farklı olmasına özen gösterilmiştir. Bu

nedenle araştırma örnekleminde değişiklik yapılmıştır. Araştırmanın başlangıcında Takvim gazetesi ile Güneş gazetesi de örneklem grubuna alınmıştır. Ama Takvim gazetesi ile Sabah gazetesinin sahiplerinin aynı olduğu anlaşılınca, baskı sayısı daha yüksek olan Sabah gazetesi örneklem grubuna alınarak Takvim gazetesi araştırma kapsamından çıkarılmıştır. Aynı şekilde Güneş gazetesi ile Akşam gazetesinin sahipleri de aynı olduğu anlaşılınca baskı sayısı daha yüksek olan Akşam gazetesi örneklem grubuna alınarak Güneş gazetesi araştırma kapsamından çıkarılmıştır. Başlangıçta 12 gazetenin olduğu örneklem grubu, bu iki gazetenin araştırma kapsamından çıkarılmasıyla 10 gazeteye düşmüştür.

Araştırma kapsamındaki gazetelerin 2012 yılı Şubat, Mart, Nisan ve Eylül aylarına ait basımlarında yer alan 4+4+4 eğitim sistemi ve eğitim politikaları konulu haberler ve söylemler analiz edilmiştir. Eğitim konusu dışındaki farklı haberler, araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

4+4+4 eğitim sisteminin kabul edilmesi için 20 Şubat 2012 tarihinde siyasi iktidar milletvekillerince TBMM'ye kanun teklifinde bulunulmuştur. Daha sonra komisyonda görüşülen bu kanun teklifi 11 Mart 2012 tarihinde kabul edilmiştir. Komisyonda kabul edilen kanun teklifi, 30 Mart 2012 tarihinde TBMM'de görüşülüp kanunlaştırılmıştır. 11 Nisan 2012 tarihinde de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yüzden 4+4+4 eğitim yasasının Türkiye'nin gündeminde olduğu dönemi kapsayan 2012 yılının Şubat, Mart ve Nisan aylarında yayımlanan gazete haberleri araştırma kapsamına alınmıştır. Ayrıca 10 Eylül 2012 tarihinde eğitim-öğretim yılının başlaması ile 4+4+4 eğitim sistemi fiilen uygulamaya geçtiği için, 2012 yılının Eylül ayında yayımlanan gazete haberleri de araştırma kapsamına alınmıştır.

Çizelge 4.2.'de 2012 yılının Şubat, Mart, Nisan ve Eylül aylarında örneklem grubundaki gazetelerin birinci sayfalarında yer alan eğitim ile ilgili haberlerin frekansı verilmiştir.

Sıra	GAZETELER	ŞUBAT	MART	NİSAN	EYLÜL	TOPLAM
1	Akşam Gazetesi	3	10	5	3	21
2	Cumhuriyet Gazetesi	7	19	4	9	39
3	Habertürk Gazetesi	4	17	4	9	34
4	Hürriyet Gazetesi	2	16	4	5	27
5	Milli Gazete	2	12	3	2	19
6	Milliyet Gazetesi	4	15	1	7	27
7	Sabah Gazetesi	1	10	1	2	14
8	Star Gazetesi	4	13	3	4	24
9	Yeni Akit Gazetesi	1	16	5	9	31
10	Yeni Şafak Gazetesi	3	11	3	5	22
TOPLAM		31	139	33	55	258

Kaynak: Araştırmacı tarafından örneklemden sağlanan verilere dayanarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4.2. Gazetelerin 4+4+4 eğitim sistemi ile ilgili haberlerinin frekansları

Yukarıdaki çizelgeye göre örneklem içindeki gazetelerin birinci sayfalarında 2012 yılının Şubat ayında 31, Mart ayında 139, Nisan ayında 33 ve Eylül ayında 55 haber yapılmıştır; bu nedenle araştırma kapsamında toplam 258 haber analiz edilmektedir. Bu çizelgeye göre en çok Mart ayında haber yapılmıştır. Bunun nedeni 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim ile ilgili kanun teklifinin Mart ayında komisyonda kabul edilmesi ve kanunun bu ayda görüşülüp yasallaşmasıdır.

4.5. Araştırmanın Yöntemi

Siyasal iktidarlar, kendi politikalarını ve ideolojilerini topluma benimsetmek için kitle iletişim araçlarından faydalanmaktadır. Kitle iletişim araçlarında dayatılan söylemlerin toplumca kabul görmesi bağlamında düşünüldüğünde iktidar lehine hizmet edildiği savunulabilir. Bu kitle iletişim araçlarından en eski olanlardan biri de gazetelerdir.

Gazete haberleri başlı başına bir söylemdir. Çoğu durumda gazetenin ideolojisi ile siyasal iktidarın ideolojisi, gazete haberlerine yansımaktadır. Bu ikisi arasında ideolojik örtüşme olduğunda, bu durum egemen söylemin üretimine yeni alanlar açmaktadır. Aksi halde gazetede söylemler iktidarın ideolojisiyle çatışma yaşayacak; bu da iktidarın hem lehinde hem de aleyhinde kullanılabilecek toplumsal bölünmelere neden olabilmektedir.

Araştırmada elde edilen veriler, Türkiye’de yayımlanan 10 ayrı gazetenin birinci sayfa haberlerinden derlenmiştir. Gazetelerin birinci sayfaları, diğer sayfalarına göre daha dikkat

çekici haberlerin ön plana çıktığı bölümlerdir. Bir nevi gazetenin kapağını ve içindekiler bölümünü temsil etmektedir. Gündemdeki en önemli haberler okuyucuların dikkatini çekecek şekilde birinci sayfadan verilmektedir. Bu yüzden birinci sayfalarda renk, yazı ve fotoğraflar daha özenli kullanılmaktadır; oluşturulan mizanpaj okuyucularda gazetenin okunurluğunu artırıcı işlev görmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı gazetelerin birinci sayfalarındaki verilerin analizi uygun görülmektedir. Bu gazetelerde yayımlanan eğitim konulu tüm haberler analiz edilmektedir. İncelenen gazetelerin sahiplerinin ve görüşlerinin farklı olması, araştırma konusuna dair daha kapsamlı bilgiler sağlaması açısından önemlidir. Haberlerin içerik analizleri yapılarak iktidarın eğitim politikalarını hangi ideolojik tezler üzerine yapılandığı betimlenmektedir. Sosyal olaylarla ilgili daha derinlemesine bilgi sağlayan ve nitel araştırma türlerinden biri olan içerik analizi tekniği kullanılarak haberler analiz edilmektedir. Çünkü Büyüköztürk (2012, s. 250-251)'ün de belirttiği gibi içerik analizinde metinlerin içindeki belli kelimeler ve kavramlar anlam ilişkisi bakımından metindeki mesaja ilişkin çıkarımlarda bulunulmasını sağlar. Böylece insanların inançları, tutumları ve düşünceleri ortaya çıkarılmış olmaktadır. İçerik analizi yöntemiyle mesajların içeriği objektif bir biçimde ele alınmaktadır. Bu yöntemde içerik sayısal verilere dökülmektedir; haberlerde geçen konu ve kavramların, frekans ve yüzdeler dağılımları hesaplanmıştır. Frekans dağılımıyla, konu ve kavramların haberlerde kaç defa tekrarlandığı sayısal olarak gösterilmektedir. Yüzdeler dağılımı ise, frekans dağılımının daha kolay yorumlanabilmesi için yüzdeler hesabıyla gösterilmesidir.

Araştırmada olguların nasıl ve neden gerçekleştiği üzerine odaklanarak, örneklem grubuna alınan gazeteler analiz edilmektedir. Kategorik olarak elde edilen veriler, sentezlenerek tümevarımcı bir yaklaşımla genelleme yapılmaktadır. Zorunlu eğitim sisteminde yapılan değişikliklerin politik ve ideolojik anlamları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle siyasal iktidarın dışı vurduğu söylemler ve eylemler, gazetelere yansıdığı haberler ölçüsünde irdelenmektedir. Fakat içerik analizi yöntemi kesin bir ideolojik çözümleme yapmak için yeterli bir yöntem değildir. Bu nedenle bu yönteme ek olarak eleştirel söylem analizi yöntemi de kullanılarak zorunlu eğitim ile ilgili ideolojik çözümleme yapılmaktadır. Özer (2012)'in de belirtmiş olduğu gibi bu yöntemde, gösterilen ile gizlenen asıl düşüncelerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Haber başlıkları, cümleler, kelimeler, kullanılan fotoğraflar vb. ideolojik çözümlemede yararlanılabilir argümanlardır. Bu çözümlemede, metnin bir parçasından yola çıkarak asıl anlatılmak istenen anlamlar ortaya çıkarılmaktadır. Bu yöntemde, haber metni iki çözümleme alanına ayrılmaktadır.

Birincisi olan makro yapı çözümlemesinde; haber başlıkları, girişler, fotoğraflar, ana olayın sunumu ve sonuçları, araldan-bağlam bilgisi ve haber kaynakları incelenmektedir. Mikro yapı çözümlemesinde ise, sözcük seçimi ve cümleler arasında kurulan nedensellik analiz edilmektedir. Bu çalışmada söylem analizi yöntemini desteklemek için bu alandaki tarihsel süreç, mevzuat, bilimsel çalışmalar ve ilgili literatürden de bilgiler sunulmaktadır. Araştırma kapsamında zorunlu eğitim sistemi ile ilgili bilgiler içeren Kalkınma Planları, Yatırım Programları, Milli Eğitim Şuraları, Hükümet Programları (Parti Programları), MGK Kararları (1997 Kararları), Seçim Beyannameleri, Stratejik Planlar vb. resmi belgeler ile bu alanda tarihsel bilgi içeren çeşitli kaynak kitaplara ve araştırmalara da yer verilmektedir.

4.6. Araştırma Bulguları ve Yorum

Araştırma kapsamındaki gazete haberleri incelenerek içerik analizlerine ilişkin bulgular saptanmıştır. Ayrıca çeşitli kaynak kitap, mevzuat ve araştırmalardan yararlanılarak oluşturulan temelin üzerine gazete içeriklerinden elde edilen söylem analizleri yapılandırılmış olup aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

4.6.1. Türkiye’de Kesintisiz ve Kesintili Zorunlu Eğitime Yönelik İçerik Analizi Bulguları

Bu kısımda gazete haberlerinden elde edilen içerik analizleri sunulmaktadır. Haberler kategorilendirilerek frekans ve yüzdelik dağılımları oluşturulmaktadır. Böylece içerik sayısal verilere dökülmektedir. Frekans dağılımıyla konu ve kavramların haberlerdeki tekrar miktarı sayısal olarak gösterilmektedir. Yüzdelik dağılım ise frekans dağılımının daha kolay yorumlanabilmesi için oluşturulmaktadır.

2012 yılının Şubat, Mart, Nisan ve Eylül aylarında yayımlanan Akşam gazetesinin birinci sayfa haberleri analiz edilerek çizelge 4.3.’deki frekans ve yüzdelik dağılım tablosu oluşturulmuştur:

	KATEGORİLER	Frekans	%
1	Dini Eğitim (Din Eğitimi, Seçmeli Din Eğitimi, İmam-Hatip Okulları, Dindar Nesil, Laiklik)	11	27,5
2	Siyasi Tartışma ve Çatışma (28 Şubat Süreci, Demokrasi ve Milli İrade Vurgusu, İdeolojik Tartışma, Rövanş, Tartışma, Protesto, Çatışma, STK Desteği ve Tepkisi)	9	22,5
3	Okula Başlama Yaşı (Okula Başlama Yaşı, Okula Uyum, Okul Öncesi Zorunluluğu)	8	20
4	Kesintili / Kesintisiz Eğitim Vurgusu	6	15
5	Yeni Programın Katkıları ve Eksiklikleri (Alt Yapı Eksiklikleri, Dershanelerin Kapatılması, Mesleki Eğitim, Tercih Hakkı, Katsayı Farkı, Seçmeli Kürtçe Dersi, Yabancı Dil Eğitimi, Tek Diploma)	2	5
6	Kız Çocukların Okutulması (Kız Çocuklarının Okutulması, Açık Öğretim Ortaokulu, Başörtüsü, Karma Eğitim)	4	10
	TOPLAM	40	100

Kaynak: Araştırmacı tarafından örneklemden sağlanan verilere dayanarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4.3. Akşam gazetesi eğitim haberlerinin kategorilere göre dağılımı

Yukarıdaki çizelgeye göre, Akşam gazetesinin zorunlu eğitim ile ilgili yaptığı haberlerde daha çok dini eğitim (f:11, %27,5) hususuna yer verilmiştir. Bu hususta, din eğitimi ile imam-hatip okulları ile ilgili haberler ön plana çıkmaktadır. Daha sonra 4+4+4 sistemi ile ilgili yaşanan siyasi tartışma ve çatışmalara (f:9, %22,5) yer verilmiştir.

2012 yılının Şubat, Mart, Nisan ve Eylül aylarında yayımlanan Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfa haberleri analiz edilerek aşağıdaki frekans ve yüzdeler dağılım çizelgesi oluşturulmuştur:

	KATEGORİLER	Frekans	%
1	Dini Eğitim (Din Eğitimi, Seçmeli Din Eğitimi, İmam-Hatip Okulları, Dindar Nesil, Laiklik)	33	30,8
2	Siyasi Tartışma ve Çatışma (28 Şubat Süreci, Demokrasi ve Milli İrade Vurgusu, İdeolojik Tartışma, Rövanş, Tartışma, Protesto, Çatışma, STK Desteği ve Tepkisi)	22	20,5
3	Okula Başlama Yaşı (Okula Başlama Yaşı, Okula Uyum, Okul Öncesi Zorunluluğu)	9	8,4
4	Kesintili / Kesintisiz Eğitim Vurgusu	16	15
5	Yeni Programın Katkıları ve Eksiklikleri (Alt Yapı Eksiklikleri, Dershanelerin Kapatılması, Mesleki Eğitim, Tercih Hakkı, Katsayı Farkı, Seçmeli Kürtçe Dersi, Yabancı Dil Eğitimi, Tek Diploma)	11	10,3
6	Kız Çocukların Okutulması (Kız Çocuklarının Okutulması, Açık Öğretim Ortaokulu, Başörtüsü, Karma Eğitim)	16	15
	TOPLAM	107	100

Kaynak: Araştırmacı tarafından örneklemden sağlanan verilere dayanarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4.4. Cumhuriyet gazetesi eğitim haberlerinin kategorilere göre dağılımı

Yukarıdaki çizelgeye göre Cumhuriyet gazetesinin zorunlu eğitim ile ilgili yaptığı birinci sayfa haberlerinde daha çok dini eğitim uygulamasına (f:33, %30,8) yer verilmiştir. Bu

alandan imam-hatip okulları ile ilgili haberler ön plana çıkmaktadır. Daha sonra 4+4+4 sistemi ile ilgili yaşanan siyasi tartışma ve çatışmalara (f:22, %20,5) yer verilmiştir. Cumhuriyet gazetesinde yer alan eğitim haberlerinin fazla olması nedeniyle birçok hususa değinme imkânı bulunmuştur; okula başlama yaşına (f:9, %8,4) ve 4+4+4 eğitim sistemi ile ilgili altyapı eksikliklerine (f:7, %6,5) de vurgu yapılmıştır. Kız çocuklarının okutulması (f:16, %15) ile ilgili haberlerin de azımsanmayacak sayıda olduğu görülmektedir.

2012 yılının Şubat, Mart, Nisan ve Eylül aylarında yayımlanan Habertürk gazetesinin birinci sayfa haberleri analiz edilerek aşağıdaki frekans ve yüzdeler dağılım çizelgesi oluşturulmuştur:

	KATEGORİLER	Frekans	%
1	Dini Eğitim (Din Eğitimi, Seçmeli Din Eğitimi, İmam-Hatip Okulları, Dindar Nesil, Laiklik)	14	37,8
2	Siyasi Tartışma ve Çatışma (28 Şubat Süreci, Demokrasi ve Milli İrade Vurgusu, İdeolojik Tartışma, Rövanş, Tartışma, Protesto, Çatışma, STK Desteği ve Tepkisi)	9	24,3
3	Okula Başlama Yaşı (Okula Başlama Yaşı, Okula Uyum, Okul Öncesi Zorunluluğu)	5	13,5
4	Kesintili / Kesintisiz Eğitim Vurgusu	1	2,7
5	Yeni Programın Katkıları ve Eksiklikleri (Alt Yapı Eksiklikleri, Dershanelerin Kapatılması, Mesleki Eğitim, Tercih Hakkı, Katsayı Farkı, Seçmeli Kürtçe Dersi, Yabancı Dil Eğitimi, Tek Diploma)	4	10,9
6	Kız Çocukların Okutulması (Kız Çocuklarının Okutulması, Açık Öğretim Ortaokulu, Başörtüsü, Karma Eğitim)	4	10,8
	TOPLAM	37	100

Kaynak: Araştırmacı tarafından örneklemden sağlanan verilere dayanarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4.5. Habertürk gazetesi eğitim haberlerinin kategorilere göre dağılımı

Yukarıdaki çizelgeye göre Habertürk gazetesinin zorunlu eğitim ile ilgili yaptığı birinci sayfa haberlerinde daha çok dini eğitime (f:14, %37,8) yer verilmiştir. Bu kategoride imam-hatip okullarına (f:8, %21,6) özellikle vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca 4+4+4 sistemi ile ilgili yaşanan siyasi tartışma ve çatışmalara (f:9, %24,3) yer verildiği görülmektedir. Daha sonra okula başlama yaşı (f:5, %13,5) konusuna değinilmiştir.

2012 yılının Şubat, Mart, Nisan ve Eylül aylarında yayımlanan Hürriyet gazetesinin birinci sayfa haberleri analiz edilerek çizelge 4.6.'daki frekans ve yüzdeler dağılım tablosu oluşturulmuştur:

	KATEGORİLER	Frekans	%
1	Dini Eğitim (Din Eğitimi, Seçmeli Din Eğitimi, İmam-Hatip Okulları, Dindar Nesil, Laiklik)	8	23,5
2	Siyasi Tartışma ve Çatışma (28 Şubat Süreci, Demokrasi ve Milli İrade Vurgusu, İdeolojik Tartışma, Rövanş, Tartışma, Protesto, Çatışma, STK Desteği ve Tepkisi)	12	35,3
3	Okula Başlama Yaşı (Okula Başlama Yaşı, Okula Uyum, Okul Öncesi Zorunluluğu)	8	23,5
4	Kesintili / Kesintisiz Eğitim Vurgusu	2	5,9
5	Yeni Programın Katkıları ve Eksiklikleri (Alt Yapı Eksiklikleri, Dershanelerin Kapatılması, Mesleki Eğitim, Tercih Hakkı, Katsayı Farkı, Seçmeli Kürtçe Dersi, Yabancı Dil Eğitimi, Tek Diploma)	1	3
6	Kız Çocukların Okutulması (Kız Çocuklarının Okutulması, Açık Öğretim Ortaokulu, Başörtüsü, Karma Eğitim)	3	8,8
	TOPLAM	34	100

Kaynak: Araştırmacı tarafından örneklemden sağlanan verilere dayanarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4.6. Hürriyet gazetesi eğitim haberlerinin kategorilere göre dağılımı

Yukarıdaki çizelgeye göre Hürriyet gazetesinin zorunlu eğitim ile ilgili yaptığı birinci sayfa haberlerinde daha çok 4+4+4 sistemi ile ilgili yaşanan siyasi tartışma ve çatışmalara (f:12, %35,3), okula başlama yaşı (f:8, %23,5) ve dini eğitim (f:8, %23,5) konularına ağırlık verilmiştir. 4+4+4 eğitim sistemine yönelik protesto ve tartışmaların fazla olması, sistemin toplumun her kesimine hitap etmiyor oluşundan ve muhalif partiler arasındaki fikir uyuşmazlığından kaynaklanmaktadır.

2012 yılının Şubat, Mart, Nisan ve Eylül aylarında yayımlanan Milli Gazete'nin birinci sayfa haberleri analiz edilerek aşağıdaki frekans ve yüzdelik dağılım çizelgesi oluşturulmuştur:

	KATEGORİLER	Frekans	%
1	Dini Eğitim (Din Eğitimi, Seçmeli Din Eğitimi, İmam-Hatip Okulları, Dindar Nesil, Laiklik)	17	44,7
2	Siyasi Tartışma ve Çatışma (28 Şubat Süreci, Demokrasi ve Milli İrade Vurgusu, İdeolojik Tartışma, Rövanş, Tartışma, Protesto, Çatışma, STK Desteği ve Tepkisi)	8	21
3	Okula Başlama Yaşı (Okula Başlama Yaşı, Okula Uyum, Okul Öncesi Zorunluluğu)	1	2,6
4	Kesintili / Kesintisiz Eğitim Vurgusu	7	18,4
5	Yeni Programın Katkıları ve Eksiklikleri (Alt Yapı Eksiklikleri, Dershanelerin Kapatılması, Mesleki Eğitim, Tercih Hakkı, Katsayı Farkı, Seçmeli Kürtçe Dersi, Yabancı Dil Eğitimi, Tek Diploma)	2	5,5
6	Kız Çocukların Okutulması (Kız Çocuklarının Okutulması, Açık Öğretim Ortaokulu, Başörtüsü, Karma Eğitim)	3	7,8
	TOPLAM	38	100

Kaynak: Araştırmacı tarafından örneklemden sağlanan verilere dayanarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4.7. Milli Gazete eğitim haberlerinin kategorilere göre dağılımı

Yukarıdaki çizelgeye göre Milli Gazete'nin zorunlu eğitim ile ilgili yaptığı birinci sayfa haberlerinde daha çok dini eğitim (f:17, %44,7) konusuna değindiği görülmektedir. Bu nedenle kabul edilen 4+4+4 eğitim sisteminin dini ve siyasi boyutu ön plana çıkmaktadır. Ayrıca siyasi tartışma ve çatışma (f:8, %21) hususunda 28 Şubat sürecine daha fazla değinildiği görülmektedir. Gazete, yeni kabul edilecek eğitim modelinin kesintili olması (f:7, %18,4) hususundaki görüşleriyle ön plana çıkmaktadır.

2012 yılının Şubat, Mart, Nisan ve Eylül aylarında yayımlanan Milliyet gazetesinin birinci sayfa haberleri analiz edilerek aşağıdaki frekans ve yüzdelik dağılım çizelgesi oluşturulmuştur:

	KATEGORİLER	Frekans	%
1	Dini Eğitim (Din Eğitimi, Seçmeli Din Eğitimi, İmam-Hatip Okulları, Dindar Nesil, Laiklik)	9	18,4
2	Siyasi Tartışma ve Çatışma (28 Şubat Süreci, Demokrasi ve Milli İrade Vurgusu, İdeolojik Tartışma, Rövanş, Tartışma, Protesto, Çatışma, STK Desteği ve Tepkisi)	12	24,5
3	Okula Başlama Yaşı (Okula Başlama Yaşı, Okula Uyum, Okul Öncesi Zorunluluğu)	14	28,6
4	Kesintili / Kesintisiz Eğitim Vurgusu	5	10,2
5	Yeni Programın Katkıları ve Eksiklikleri (Alt Yapı Eksiklikleri, Dershanelerin Kapatılması, Mesleki Eğitim, Tercih Hakkı, Katsayı Farkı, Seçmeli Kürtçe Dersi, Yabancı Dil Eğitimi, Tek Diploma)	7	14,3
6	Kız Çocukların Okutulması (Kız Çocuklarının Okutulması, Açık Öğretim Ortaokulu, Başörtüsü, Karma Eğitim)	2	4
	TOPLAM	49	100

Kaynak: Araştırmacı tarafından örneklemden sağlanan verilere dayanarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4.8. Milliyet gazetesi eğitim haberlerinin kategorilere göre dağılımı

Yukarıdaki çizelgeye göre Milliyet gazetesinin zorunlu eğitim ile ilgili yaptığı birinci sayfa haberlerinde daha çok okula başlama yaşına (f:14, %28,6), 4+4+4 sistemi ile ilgili yaşanan siyasi tartışma ve çatışmalara (f:12, %24,6) ve dini eğitim (f:9, %18,4) konusuna yer verdiği görülmektedir.

2012 yılının Şubat, Mart, Nisan ve Eylül aylarında yayımlanan Sabah gazetesinin birinci sayfa haberleri analiz edilerek çizelge 4.9.'daki frekans ve yüzdelik dağılım çizelgesi oluşturulmuştur:

	KATEGORİLER	Frekans	%
1	Dini Eğitim (Din Eğitimi, Seçmeli Din Eğitimi, İmam-Hatip Okulları, Dindar Nesil, Laiklik)	7	33,3
2	Siyasi Tartışma ve Çatışma (28 Şubat Süreci, Demokrasi ve Milli İrade Vurgusu, İdeolojik Tartışma, Rövanş, Tartışma, Protesto, Çatışma, STK Desteği ve Tepkisi)	8	38
3	Okula Başlama Yaşı (Okula Başlama Yaşı, Okula Uyum, Okul Öncesi Zorunluluğu)	3	14,3
4	Kesintili / Kesintisiz Eğitim Vurgusu	1	4,8
5	Yeni Programın Katkıları ve Eksiklikleri (Alt Yapı Eksiklikleri, Dershanelerin Kapatılması, Mesleki Eğitim, Tercih Hakkı, Katsayı Farkı, Seçmeli Kürtçe Dersi, Yabancı Dil Eğitimi, Tek Diploma)	1	4,8
6	Kız Çocukların Okutulması (Kız Çocuklarının Okutulması, Açık Öğretim Ortaokulu, Başörtüsü, Karma Eğitim)	1	4,8
	TOPLAM	21	100

Kaynak: Araştırmacı tarafından örneklemden sağlanan verilere dayanarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4.9. Sabah gazetesi eğitim haberlerinin kategorilere göre dağılımı

Çizelge 4.9. incelendiğinde Sabah gazetesinin zorunlu eğitim ile ilgili yaptığı birinci sayfa haberlerinde daha çok siyasi tartışma ve çatışmalara (f:8, %38) yer verdiği görülmektedir. Bu konuda 4+4+4 eğitim sisteminin demokrasi ve milli iradenin ürünü olduğu (f:3, %14,3) vurgu yapılmıştır. Daha sonra dini eğitim (f:7, %33,3) hususuna değinilmiştir. Sabah gazetesinin ayrı bir özelliği de araştırma kapsamındaki gazetelerden 4+4+4 eğitim sistemi hakkında en az haber yapan gazete olmasıdır.

2012 yılının Şubat, Mart, Nisan ve Eylül aylarında yayımlanan Star gazetesinin birinci sayfa haberleri analiz edilerek aşağıdaki frekans ve yüzdelik dağılım çizelgesi oluşturulmuştur:

	KATEGORİLER	Frekans	%
1	Dini Eğitim (Din Eğitimi, Seçmeli Din Eğitimi, İmam-Hatip Okulları, Dindar Nesil, Laiklik)	14	30,4
2	Siyasi Tartışma ve Çatışma (28 Şubat Süreci, Demokrasi ve Milli İrade Vurgusu, İdeolojik Tartışma, Rövanş, Tartışma, Protesto, Çatışma, STK Desteği ve Tepkisi)	14	30,4
3	Okula Başlama Yaşı (Okula Başlama Yaşı, Okula Uyum, Okul Öncesi Zorunluluğu)	6	13,1
4	Kesintili / Kesintisiz Eğitim Vurgusu	2	4,3
5	Yeni Programın Katkıları ve Eksiklikleri (Alt Yapı Eksiklikleri, Dershanelerin Kapatılması, Mesleki Eğitim, Tercih Hakkı, Katsayı Farkı, Seçmeli Kürtçe Dersi, Yabancı Dil Eğitimi, Tek Diploma)	7	15,3
6	Kız Çocukların Okutulması (Kız Çocuklarının Okutulması, Açık Öğretim Ortaokulu, Başörtüsü, Karma Eğitim)	3	6,5
	TOPLAM	46	100

Kaynak: Araştırmacı tarafından örneklemden sağlanan verilere dayanarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4.10. Star gazetesi eğitim haberlerinin kategorilere göre dağılımı

Yukarıdaki çizelgeye göre Star gazetesinin zorunlu eğitim ile ilgili yaptığı birinci sayfa haberlerinde daha çok dini eğitim (f:14, %30,4) ve siyasi tartışma ve çatışmalara (f:14, %30,4) yer verilmiştir. İmam-hatip okulları ile 28 Şubat süreci hususlarına ağırlık verilmiştir. Yaşanan tartışmalarda ön plana çıkan hususların siyasi olmasından dolayı 4+4+4 eğitim yasasının da siyasi bir hamle olduğu ortaya çıkarmaktadır.

2012 yılının Şubat, Mart, Nisan ve Eylül aylarında yayımlanan Yeni Akit gazetesinin birinci sayfa haberleri analiz edilerek çizelge 4.11.'deki frekans ve yüzdeler dağılım tablosu oluşturulmuştur:

	KATEGORİLER	Frekans	%
1	Dini Eğitim (Din Eğitimi, Seçmeli Din Eğitimi, İmam-Hatip Okulları, Dindar Nesil, Laiklik)	31	33
2	Siyasi Tartışma ve Çatışma (28 Şubat Süreci, Demokrasi ve Millî İrade Vurgusu, İdeolojik Tartışma, Rövanş, Tartışma, Protesto, Çatışma, STK Desteği ve Tepkisi)	38	40,4
3	Okula Başlama Yaşı (Okula Başlama Yaşı, Okula Uyum, Okul Öncesi Zorunluluğu)	5	5,3
4	Kesintili / Kesintisiz Eğitim Vurgusu	10	10,7
5	Yeni Programın Katkıları ve Eksiklikleri (Alt Yapı Eksiklikleri, Dershanelerin Kapatılması, Mesleki Eğitim, Tercih Hakkı, Katsayı Farkı, Seçmeli Kürtçe Dersi, Yabancı Dil Eğitimi, Tek Diploma)	5	5,3
6	Kız Çocukların Okutulması (Kız Çocuklarının Okutulması, Açık Öğretim Ortaokulu, Başörtüsü, Karma Eğitim)	5	5,3
	TOPLAM	94	100

Kaynak: Araştırmacı tarafından örneklemden sağlanan verilere dayanarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4.11. Yeni Akit gazetesi eğitim haberlerinin kategorilere göre dağılımı

Yukarıdaki çizelgeye göre Yeni Akit gazetesinin zorunlu eğitim ile ilgili yaptığı birinci sayfa haberlerinde daha çok siyasi tartışma ve çatışmalara (f:38, %40,4) yer verilmiştir. Bu haberlerin çoğunda 28 Şubat sürecine (f:13, % 13,8) özellikle vurgu yapılmıştır. Daha sonra dini eğitim (f:31, %33) konusuna değinen haberler ön plana çıkmaktadır. Dini eğitim kategorisinde imam-hatip okullarına (f:13, % 13,8) çokça yer verilmiştir. Eğitim sisteminin kesintili veya kesintisiz olması (f:10, % 10,7) hususuna da yer verilmektedir. Bu nedenle konu dağılımına bakıldığında 4+4+4 eğitim sistemi, zorunlu eğitim süresinin 12 yıla çıkarılması amacının dışında siyasi ve ideolojik temellere dayandırıldığı görülmektedir.

2012 yılının Şubat, Mart, Nisan ve Eylül aylarında yayımlanan Yeni Şafak gazetesinin birinci sayfa haberleri analiz edilerek çizelge 4.12.'deki frekans ve yüzdeler dağılım çizelgesi oluşturulmuştur:

	KATEGORİLER	Frekans	%
1	Dini Eğitim (Din Eğitimi, Seçmeli Din Eğitimi, İmam-Hatip Okulları, Dindar Nesil, Laiklik)	18	34,6
2	Siyasi Tartışma ve Çatışma (28 Şubat Süreci, Demokrasi ve Milli İrade Vurgusu, İdeolojik Tartışma, Rövanş, Tartışma, Protesto, Çatışma, STK Desteği ve Tepkisi)	18	34,6
3	Okula Başlama Yaşı (Okula Başlama Yaşı, Okula Uyum, Okul Öncesi Zorunluluğu)	5	9,6
4	Kesintili / Kesintisiz Eğitim Vurgusu	6	11,6
5	Yeni Programın Katkıları ve Eksiklikleri (Alt Yapı Eksiklikleri, Dershanelerin Kapatılması, Mesleki Eğitim, Tercih Hakkı, Katsayı Farkı, Seçmeli Kürtçe Dersi, Yabancı Dil Eğitimi, Tek Diploma)	3	5,8
6	Kız Çocukların Okutulması (Kız Çocuklarının Okutulması, Açık Öğretim Ortaokulu, Başörtüsü, Karma Eğitim)	2	3,8
	TOPLAM	52	100

Kaynak: Araştırmacı tarafından örneklemden sağlanan verilere dayanarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4.12. Yeni Şafak gazetesi eğitim haberlerinin kategorilere göre dağılımı

Çizelge 4.12. incelendiğinde Yeni Şafak gazetesinin zorunlu eğitim ile ilgili yaptığı birinci sayfa haberlerinde daha çok dini eğitim (f:18, %34,6) ve 28 Şubat süreci (f:9, %17,3) hususlarına değinildiği görülmektedir. Kesintili-kesintisiz eğitim uygulaması (f:6, %11,6) ile ilgili haberlere de ağırlık verilmiştir.

Araştırmada her bir gazeteden elde edilen içerik analizlerinin bütünleştirilerek tek bir tablo olarak verilmesi, durumun yorumlanmasını kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle ilişkili olan konu ve kavramlar tek tema altında birleştirilerek yüzdelerle dağılım oluşturulmuştur:

	KATEGORİLER	Akşam	Cumhuriyet	Habertürk	Hürriyet	Milli Gazete	Milliyet	Sabah	Star	Yeni Akit	Yeni Şafak	TOPLAM
1	Dini Eğitim (Din Eğitimi, Seçmeli Din Eğitimi, İmam-Hatip Okulları, Dindar Nesil, Laiklik)	27,5	30,8	37,8	23,5	44,7	18,4	33,3	30,4	33	34,6	31,3
2	Siyasi Tartışma ve Çatışma (28 Şubat Süreci, Demokrasi ve Milli İrade Vurgusu, İdeolojik Tartışma, Rövanş, Tartışma, Protesto, Çatışma, STK Desteği ve Tepkisi)	22,5	20,5	24,3	35,3	21	24,5	38	30,4	40,4	34,6	29,2
3	Okula Başlama Yaşı (Okula Başlama Yaşı, Okula Uyum, Okul Öncesi Zorunluluğu)	20	8,4	13,5	23,5	2,6	28,6	14,3	13,1	5,3	9,6	12,3
4	Kesintili / Kesintisiz Eğitim Vurgusu	15	15	2,7	5,9	18,4	10,2	4,8	4,3	10,7	11,6	10,8
5	Yeni Programın Katkıları ve Eksiklikleri (Alt Yapı Eksiklikleri, Dershanelerin Kapatılması, Mesleki Eğitim, Tercih Hakkı, Katsayı Farkı, Seçmeli Kürtçe Dersi, Yabancı Dil Eğitimi, Tek Diploma)	5	10,3	10,9	3	5,5	14,3	4,8	15,3	5,3	5,8	8,3
6	Kız Çocukların Okutulması (Kız Çocuklarının Okutulması, Açık Öğretim Ortaokulu, Başörtüsü, Karma Eğitim)	10	15	10,8	8,8	7,8	4	4,8	6,5	5,3	3,8	8,1
	TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Araştırmacı tarafından örneklemden sağlanan verilere dayanarak hazırlanmıştır.

Çizelge 4.13. Tüm gazetelerin eğitim haberlerinin kategorilere göre dağılımı

Yukarıdaki çizelgeye göre araştırmaya dâhil edilen 10 gazetenin birinci sayfa haberleri bütüncül olarak incelendiğinde, en çok tartışılan ve üzerinde durulan konunun dini eğitim (%31,3) olduğu görülmektedir. Dini eğitim; seçmeli dini eğitim, imam-hatip okulları ve laiklik gibi konular çerçevesinde tartışılmaktadır. Genel olarak gazete haberlerinin konu dağılımına bakıldığında en fazla üzerinde durulan konular; din eğitimi ve seçmeli din dersleri (%14,7) ile imam-hatip okulları (%12) hususudur. Bu durum 4+4+4 kesintili eğitim modelinin dini eğitim niteliğini ön plana çıkarmaktadır. Gazete haberleri analiz edildiğinde siyasi tartışma ve çatışmaların oranının (%29,2) yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Haberlerde, özellikle 28 Şubat sürecine yapılan atıfların yoğun olduğu görülmektedir. Bu oran başlı başına %8,3 oranına sahiptir. Ayrıca siyasi partiler arasında yaşanan ideolojik gerilimler de önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle eğitim politikalarında yapılan değişikliklerin ideolojik çatışmayla ilişkisinin olduğu yorumu yapılabilir. Yeni eğitim modeliyle okula başlama yaşı (%12,3) ve kesintisiz/kesintili eğitim uygulaması (%10,8) da en fazla tartışılan konular arasında yer almıştır.

Siyasi iktidarlar, kendi ideolojisine uygun bireyler yetiştirilmesi için eğitim sistemini bir biçimlendirme aracı olarak kullanması olasıdır. Kendi siyasi görüşünü “muhafazakâr demokrat” olarak tanımlayan bir siyasal iktidarın, eğitim sisteminde yapacağı bir değişiklik de bu doğrultuda kendi görüşüne uygun esaslar taşıyabilecektir. Nitekim 4+4+4 eğitim yasası ile yapılan haberlerin geneline bakıldığında din eğitimi ile seçmeli din derslerinin yoğun olarak tartışıldığı görülmektedir. Bu konunun, inceleme kapsamındaki gazete haberlerinin genel konu dağılım yüzdeliğine göre %14,7 ağırlıkla en fazla tartışılan konu olması dikkat çekmektedir. Yine aynı paralelde imam-hatip okulları sorunu, toplumun farklı kesimleri tarafından sürekli tartışılır bir konu haline getirilmektedir; gazete haberlerinin konu dağılım oranlarına bakıldığında %12 ağırlıkla imam-hatip okullarının konu edildiği görülmektedir. İmam-hatip ortaokullarının var olmasına zemin hazırlayacak olan kesintili eğitim modeli muhafazakâr kesim tarafından savunulan bir yapı olarak ön plana çıkmaktadır. Araştırma kapsamındaki gazete haberleri incelendiğinde, konu dağılım yüzdeliği olarak %10,8 ağırlığa sahip olan kesintili veya kesintisiz eğitim hususu, 4+4+4 eğitim modeli için önemli bir yer edinmektedir. Kesintili eğitim modelinde, ilkokul ve ortaokul ayrılarak iki farklı kademe olmaktadır. Böylece bağımsız olan kademeler sayesinde imam-hatip ortaokulları tekrardan açılabilir. Laik çevreler de kesintisiz eğitim modelini savunarak ilkokul ve ortaokulun tek çatı altında ilköğretim olarak devam etmesi görüşündedirler. Kesintisiz eğitim modelinde din eğitimi, ortaokul yerine ortaöğretim kademesinde verilerek öğrencilerin yönlendirilmesi hususunda daha bilinçli davranılacağı varsayılmaktadır. Bu nedenle yaşanan tartışma ve protestoların ana nedeni, sistemin kesintili veya kesintisiz olmasıyla alakalıdır. Gazete haberlerine bakıldığında yaşanan tartışmaların fazla olduğu görülmektedir. Nitekim eğitim sisteminin tamamını etkileyecek 4+4+4 eğitim yasası, üç ay gibi kısa bir süre gündemde kalarak kabul edilmiş ve hemen tüm Türkiye’de uygulamaya konmuştur. Özellikle Kur’an-ı Kerim ve Hz.Peygamber’in Hayatı gibi dini seçmeli dersler, yasanın kabulünden hemen önce yasaya eklenmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca bu eğitim modeli ile birlikte başörtü yasağı ve karma eğitim tekrar gündeme gelerek tartışma konusu olmuştur. Eğitim sisteminde yapılması düşünülen bu değişimler, dönemin siyasal iktidarının ideolojisi lehinde bir hal almıştır. İktidarın çokça vurguladığı “dindar nesil” yetiştirme arzusu paralelinde hareket edilerek yasalaşan 4+4+4 eğitim modeli, 28 Şubat süreci ve 27 Nisan Bildirisi gibi askeri kesim tarafından yapılan müdahalelerin rövanşı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenle 4+4+4 eğitim modeli için demokrasi ve milli irade vurgusu yapılmıştır. Siyasal

iktidar tarafından “kara leke 28 Şubat’ın son izi” olarak görülen 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim modelinin kaldırılması için önerilen 4+4+4 kesintili eğitim modelinin siyasi açıdan ideolojik bir tasavvur olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim “*Kesintisiz eğitimi savunmak 28 Şubat’ı savunmaktır.*” görüşünü benimseyen iktidarın, imam-hatip ortaokullarının tekrar açılabilmesi ve eski gücüne gelebilmesi için kesintili eğitim modelini ön plana çıkardığı görülmektedir.

4+4+4 eğitim sistemi ile okula başlama yaşı düşürülmüştür; okula başlama yaşının düşürülmesini konu edinen haberlerin genel konu dağılımının yüzdeliğine göre %12,3 ağırlıkta olması bu hususun önemini ortaya koymaktadır. Gazete haberleri analiz edildiğinde, okula başlama yaşının düşürülmesinde kızların ergenliğe giriş yaşının dikkate alındığı yorumu ön plana çıkmaktadır. Böylece kız çocukları ergenliğe girmeden ilköğretim kademesini bitirerek istediği ortaokul kademesine geçebilecektir. Ayrıca okula başlama yaşının erkene çekilmesinde ayrı bir husus da dikkati çekmektedir; daha önce ilköğretimden mezun olduktan sonra verilen hafızlık eğitimi, bu sistemle ilköğretim mezunlarına verilebilecektir. Okula başlama yaşının erkene çekilmesi ve ilköğretim mezunlarına da hafızlık eğitimi verilmesi, erken yaşta dini eğitimin verilebilmesini sağlamaktadır.

Gazete haberlerine göre, 4+4+4 eğitim sistemini eleştirenlerin destek verenlerden daha fazla gündemde yer aldığı görülmektedir. Örneğin sivil toplum kuruluşlarının tepkisi, inceleme kapsamındaki 10 gazetenin 7’sinde konu dağılım yüzdeliğine göre %3,3 ağırlıkta yer almaktadır; sivil toplum kuruluşlarının desteği ise 10 gazetenin sadece 1’inde konu dağılım yüzdeliğine göre %1 ağırlıkta yer almaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının desteğini haber olarak aktaran gazetenin iktidarla aynı görüşe hâkim olması dikkat çekicidir. Ayrıca inceleme alanındaki tüm gazetelerde 4+4+4 kesintili eğitim modeli için tartışmalar, çatışmalar ve protestolar haber edilmiştir; bu tür haberlerin genel konu dağılımındaki ağırlığı %29,2 gibi yüksek bir orana sahip olmasına ve eleştirilerin fazla olmasına rağmen 4+4+4 kesintili eğitim modelinin kabul edilmesi, iktidarın “boynumuzun borcu” olarak gördüğü bir değişim hareketinin kritik bir adımı olarak görülebilir. Eğitim sisteminde yapılacak değişiklikler önceden tüm paydaşlarla (sivil toplum örgütleri, eğitim bilimciler, öğretmenler, yöneticiler, veliler vb.) paylaşılması ve gerekli görüşleri alınarak düzenleme yapılması gerekmektedir. Aksi halde eğitim, demokratik yönetim ilkeleri ile bağdaşmayacaktır. Alınacak kararlar, farklı gruplar tarafından ortak paydada bütünleştirici

kararlar olmalıdır. Bu şekilde uygulamaya geçen kararlar, ideolojik olmasının ötesine geçerek toplumun iç dinamiklerini geliştirici rol oynayacaktır.

Elde edilen içerik analizi bulguları ışığında zorunlu eğitim politikalarını daha iyi kavrayabilmek için bir sonraki kısımda söylem analizi bulguları yer almaktadır. Çeşitli kaynaklardan ve araştırmalardan elde edilen bulgular, gazete haberleri söylemleri ile ilişkilendirilerek analiz edilmektedir.

4.6.2. Türkiye’de Kesintisiz ve Kesintili Zorunlu Eğitime Yönelik Söylem Analizi Bulguları

Cumhuriyet dönemi Türk eğitim sisteminde tartışmalı bir husus olan kesintisiz ve kesintili eğitim modelleri daha iyi analiz edilmelidir. Kesintili eğitim sisteminde, ilköğretim ilkokul ve ortaokul adıyla iki ayrı kuruma ayrılmaktadır. Kesintisiz eğitim sisteminde ise ilkokul ve ortaokul kademesi tek çatı altında yapılanmakta ve bu kurumlardan mezun olanlara ilköğretim diploması verilmektedir. Özellikle 1997 yılında uygulanan 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim sistemi ile 2012 yılında uygulanan 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sisteminin iyi analiz edilmesi eğitim sisteminin geleceğine ışık tutacaktır. Bu nedenle bu bölümde 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim ile 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sistemleri incelenmekte olup elde edilen bilgiler ve bulgular aktarılmaktadır. Gazete haberlerinin söylem analizleri yapılarak farklı kaynaklardan ve araştırmalardan elde edilen bilgilerle ilişkilendirilmektedir.

4.6.2.1. 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim politikasına yönelik söylem analizi bulguları

İlkokul ve ortaokul öğrencileri, 1997 yılına dek ayrı ayrı kurumlarda eğitim görmüştür. 16 Ağustos 1997 tarihinde 4306 sayılı yasa ile 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim kabul edilmiştir. Böylece 1997-1998 eğitim-öğretim yılından itibaren ilkokullar ve ortaokullar aynı çatı altında birleştirilerek “ilköğretim” adı altında bütünsel bir eğitim kurumu oluşturulmuştur.

8 yıllık kesintisiz ilköğretim uygulamasına geçilirken aşağıdaki gerekçeler sunulmuştur:

- İlkokuldan sonra ortaokula devam etmeyen öğrenci sayısı yüksek olduğu için, 8 yıllık zorunlu eğitimle ortaokulda okullaşma oranı artacaktır (Gazalcı, 1997, s. 66).
- Çocuklar 8 yıl boyunca zorunlu eğitime tabi olacağı için, küçük yaşta çocuk işçiliği önlenmiş olacaktır.
- Daha önce 5 yıllık zorunlu eğitim müfredatına sıkıştırılan konular öğrencilere ağır gelmekteydi. Böylece bu müfredat 8 yıla yayılarak öğrenci yükü azalacaktır.
- 5 yıllık zorunlu eğitimde 6. sınıfta başlayan okul türü seçimi, 8 yıllık zorunlu eğitimle 9. sınıfa kaydırılmıştır. Böylece öğrenciler artık daha bilinçli olarak meslek seçimine karar verebilecektir.
- Daha önce ilkokuldan sonra ortaokula devam edecek öğrenciler, farklı okul türlerinden (din ağırlıklı-bilimsel) birine giderek farklı tarzda yetiştirilmekteydi. Farklı ideolojilerin birer ürünü olan bu okullar, birbirinden kopuk bir neslin ortaya çıkmasına neden olmuştur. 8 yıllık zorunlu eğitim ile tek tip ortaokul getirilerek program bütünlüğü sağlanmıştır (Gazalcı, 1997, s. 67).
- Gelişen teknoloji ve bilim bağlamında, günümüzde 5 yıllık zorunlu eğitim az görülmüştür. Bireylerin değişen yaşam koşullarına ayak uydurabilmesi için, daha uzun süre eğitim alması çoğu çevrelerce ortak kanı olarak savunulmuştur (Özyılmaz, 1998, s. 87).
- 1971 yılından itibaren 33., 48., 49., 53., 54. ve 55. Hükümet programlarında en az 8 yıllık eğitime geçilmesi kararı yer almıştır (Küçükönder, 2001, s. 121). Ama buna rağmen hiçbir hükümet ciddi adımlar atmamıştır. Bu yüzden 1997 yılında 55. Hükümet döneminde 8 yıllık zorunlu eğitime geçilmesi gerekli görülmüştür.
- 1973 yılında yayımlanan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 22. maddesi ile 1961 yılında yayımlanan ve 1983 yılında değiştirilen 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 3. maddesinde zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması hükmü yer almaktadır. Fakat bu kanunlar da göz ardı edilerek 5 yıllık zorunlu eğitime devam edilmiştir. Bu nedenle yasal metinlerin gereği yapılarak 8 yıllık zorunlu eğitim kabul edilmiştir.
- 1996 yılında ilkokul çağ nüfusunun tamamı zorunlu eğitim sistemi kapsamında eğitim almaktadır. Bu yüzden bir sonraki aşama zorunlu eğitim süresinin uzatılarak nüfusun eğitim seviyesini yükseltmektir. Bu gerekçe ile 8 yıllık zorunlu eğitim kabul edilmiştir (MEB, 1998, s. 168).

Yukarıdaki gerekçeler gösterilerek 8 yıllık zorunlu eğitim kabul edilmiş; Milli Eğitim Bakanlığı teşkilat yapısında farklı genel müdürlüklere bağlı olan tüm ortaokullar,

İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır (Mert, 1999, s. 10). Böylece yönetsel bakımdan tüm ortaokullarda birlik sağlanmıştır.

8 yıllık zorunlu ilköğretimle öğrencilerin, iyi insan ve iyi yurttaş olabilmeleri, üretkenliğiyle ekonomik katkıda bulunabilmeleri, hem kendi hem de toplum için istenen bilgi ve davranışlara sahip olmaları amaçlanmıştır (Mert, 1999, s. 12).

8 yıllık zorunlu eğitimin kabul edilmesiyle zorunlu eğitim kapsamından çıkan ilköğretim mezunlarına ilköğretim mezunu olabilmeleri için imkân tanınmıştır. Bunun için 1998 yılında Açık İlköğretim Okulu açılmıştır. Bu okul, uzaktan eğitim yöntemiyle hizmet vermektedir (Mert, 1999, s. 13). 1998-1999 eğitim-öğretim yılında Açık İlköğretim Okulu'nda okuyan toplam öğrenci sayısı 69.076'dır (MEB, 1999, s. 2). 2013 yılında bu sayı 250.000'i aşmıştır. Bu okullar, 4+4+4 eğitim yasaının kabulünden sonra Açık Öğretim Ortaokulu adını almıştır. 2016 yılında halen eğitimlerine devam eden bu okullar sayesinde, zorunlu eğitim sistemi dışına çıkan her birey eğitim sistemine çekilerek amaçlanan insan tipi oluşturma gayretlerine devam edilmektedir.

8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin kabulü ile eğitim sisteminde yapısal değişiklik yapılmıştır; fakat program değişikliği yapılmamıştır. 8 yıllık zorunlu eğitimden önce haftalık ders saati toplamı; ilköğretimde 25, ortaokullarda 30 ve ortaöğretimlerde 30 ders saatidir. 8 yıllık zorunlu eğitimle 1., 2., 3., 4. ve 5. sınıflarda da haftalık ders saati 30 saate çıkarılarak diğer kademelerle eşitlik sağlanmıştır. Fakat bu durum küçük öğrencilerin daha fazla ders yükü ile zorlanmasına neden olmuştur (Erdem, 1998, s. 28; MEB, 1998, s. 11).

8 yıllık kesintisiz ilköğretim sisteminde, 7 yaşındaki çocuk ile 14 yaşındaki çocuğun aynı eğitim kurumunu kullanmasının her iki taraftaki çocuklarda da kişilik sapmasına neden olabileceği söylenmektedir (Mert, 1999, s. 21). Bu durumdan dolayı çocuğun gelişiminin hızlı olduğu bir çağda ileriye dönük gelişimsel sıkıntıların meydana gelebileceği göz ardı edilmemelidir.

Piyasaya işgücü yetiştirmek için kurulan meslek okullarının ortaokul kademesi, 8 yıllık kesintisiz ilköğretimin kabulüyle birlikte kapatıldığı için ara eleman yetiştirmede sıkıntı yaşanacağı belirtilmektedir (Mert, 1999, s. 21). Bu eleştirinin vurguladığı nokta, çocukların küçük yaşlardan itibaren meslek okullarına yönlendirilerek istenen becerileri kazanması gerekliliğidir. Bir diğer eleştiri de köy ve kasabalardaki okullarda 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretimi tamamlayan öğrencilerin şehirdeki ortaöğretime gittiğinde yaşayacağı uyum problemidir (Özyılmaz, 1998, s. 93).

Bazı çevrelerce 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulamasının asıl nedeni, imam-hatip ortaokullarının ve Kur'an kurslarının kapatılması gösterilmektedir. Bu husus laik-irticacı bağlamında siyasi polemik malzemesi olarak kullanılmaktadır (Mert, 1999, s. 21). Bu durum toplumda bir ayrışmaya neden olmaktadır. İmam-hatip ortaokullarının kapatılarak tek tip 8 yıllık ilköğretime dönüştürülmesi siyasi mecrada yoğun tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmaların topluma yansması ise zıt kutuplu ideolojiye sahip grupların fikir çatışmalarıyla kendini göstermektedir. 2012 yılında imam-hatip ortaokullarının tekrar açılması yine tartışılır bir hal almıştır. Bu konu hakkında Akşam gazetesinin 26 Nisan 2012 tarihli *“İmam Hatipler Bu Ülkenin Gözbebeği Olacak”* başlıklı haberinde, dönemin başbakanının sözlerine yer verilmektedir. *“Siyer-i Nebi’yi, Kuran-ı Kerim’i seçmeli ders olarak okullara kazandırdık. Baskı ve zulümle kapatılan imam hatiplerin orta kısmını açtık. Bunu nasip ettiği için Rabbime şükrediyorum. İmam-hatipler, bu milletin gözbebeği olacak.”* söylemiyle, 4+4+4 eğitim sisteminin amacının, zorunlu eğitimi 12 yıla çıkarmanın ötesinde olduğu ve asıl amacın dini derslerin okul programlarına konulması ve imam-hatip ortaokullarının açılması olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye’de 55. Hükümet dışında hiçbir dönemde 8 yıllık zorunlu eğitimin kesintisiz olması önerilmemiştir (Aydınbaş, 1998, s. 200). Kesintisiz eğitimi savunmak, toplum nazarında din karşıtı olarak görünmeye neden olmaktadır. Bu algı geçmişten günümüze yansıyan bir ideolojinin uzantısıdır. Böyle bir ideolojik altyapıya sahip çevrelerden oy alabilmek için 55. Hükümet dışında hiçbir siyasi parti tarafından kesintisiz eğitim önerilmemiştir. Bu yüzden siyasi partiler oy kaybı yaşamamak için dini eğitim veren kurumları kapatmak istememiş; aksine kendi ideolojilerini aktarabilmek için bu eğitim kurumlarını yaygınlaştırma çabasında buldukları söylenebilir. Bu yaygınlaştırma çalışmalarının 1997 yılında sekteye uğramasıyla imam-hatip ortaokulları kapatılmış; 2012 yılında imam-hatip ortaokulları ve liseleri tekrardan tüm ülke çapında yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. Bu husus hakkında Hürriyet gazetesinin 1 Nisan 2012 tarihli *“TBMM’de Bir Kez Daha Tarih Yazdık”* başlıklı haberinde, *“28 Şubat’ın En Önemli İzi”* ve *“Dini Öğrenme Özgürlüğü”* olarak iki alt başlık verilmiştir. Başbakanın 4+4+4 eğitim modelinin kabul edilmesinden dolayı söylediği *“28 Şubat sürecinin en önemli izi kaldırıldı.”* sözlerine yer verilmiştir. Bu söylemde 8 yıllık zorunlu eğitim 28 Şubat sürecinin ürünü olarak algılanmaktadır. Bu yüzden 8 yıllık zorunlu eğitimin kaldırılmasının siyasal iktidar tarafından önemli olduğu anlaşılmaktadır. *“Hür irade, millet iradesi, demokrasi galip geldi.”* sözleriyle, 28 Şubat’ta askeri kesimin siyasi kesime uyguladığı müdahalenin rövanşının 4+4+4 eğitim yasasının

kabulüyle yapıldığı algısı oluşmaktadır. Bu rövanşta galip gelen tarafın siyasi kesim olmasına rağmen “*millet iradesi*” olarak ifade edilmesi, kabul edilen yasanın meşruluğunu arttırma çabası olarak görülebilir. Başbakanın “*1950’de millet nasıl ki Adnan Menderes eliyle ezanına kavuştuysa, bugün bu hükümet eliyle dinini tam anlamıyla öğrenme özgürlüğüne kavuşmuştur.*” sözleri, yapılan düzenlemenin din eğitimini arttırmak için yapıldığını ortaya koymaktadır. 4+4+4 eğitim yasının kabulü ile Arapça ezanın tekrar okunması birbiriyle ilişkilendirilmiştir. Bu benzetme, din ile eğitim kurumunun siyasi ideoloji bağlamında dönemsel değişkenliğe sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.

8 yıllık zorunlu eğitime yapılan olumsuz eleştirilerin yanında olumlu eleştiriler de yapılmıştır. Örneğin, bütün çocuklar aynı eğitim kurumlarında 8 yıl süreli aynı eğitimi alacaklarından fırsat eşitliği sağlandığı savunulmuştur (Türkoğlu, 1997, s. 121). Ayrıca zorunlu eğitimin süresi 8 yıla çıkınca, çocukların küçük yaşlardan itibaren çalışmaları engellenmiş olacaktır (Güngör, 1997, s. 180). Daha önce 5 yıllık ilkokulu bitirdikten sonra ortaokula geçme oranı çok düşüktü; 8 yıllık zorunlu eğitim ile bu olumsuz tablo ortadan kalkmıştır.

8 yıllık zorunlu eğitim ile bölgeler arasında toplumsal eşitlik ve özellikle kız çocukları açısından fırsat eşitliği sağlandığı için, toplumsal bütünleşme sağlanmış ve erken yaşta suç işlemenin önüne geçilmiştir (Yabancı, 2004, s. 23-25). Yabancı (2004, s. 45-69)’nın yaptığı araştırmaya göre; 8 yıllık eğitim sonucunda, evlenme yaşında yükselme olduğu, suçların azaldığı ve suç işleme yaşının yükseldiği, devlete bağlılığın arttığı, kırsal kesimden taşınmalı ve yatılı eğitim veren okullara gelen öğrencilerde Türkçe’nin kullanımı açısından gelişme sağlandığı tespit edilmiştir.

8 yıllık zorunlu eğitim sisteminin 2012 yılına kadar 15 yıl boyunca uygulanmasıyla ilgili birçok olumlu ve olumsuz eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilerden biri de Yeni Şafak gazetesinin 25 Şubat 2012 tarihli “*Kesintisiz Ruanda Modeli*” başlıklı haberinde yapılmıştır; kesintisiz eğitimin 28 Şubat sürecinin bir dayatması olduğu vurgulanmaktadır. Diğer haberlerde geçen “*28 Şubat sürecinin dayatmalarını tamamen ortadan kaldıracamız*” sözü ile 4+4+4 eğitim modelinin amacının kesintisiz eğitimin kesintili hale getirilmesini sağlamak olduğu görülmektedir. Benzer konuda 16 Mart 2012 tarihli “*Tanklarla Gelen Demokrasiyle Kalktı*” başlıklı haberde de 28 Şubat dayatması olarak belirtilen “kesintisiz eğitim” uygulamasının 4+4+4 eğitim yasıyla ortadan kaldırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca başbakanın “*Zorbalıkla Sincan’da yürüyen tanklarla gelen bir uygulamayı, demokrasiyle*

millet iradesiyle, Meclis’le düzeltiyoruz.” söylemi iktidar partisinin 8 yıllık eğitime karşı bakış açısını ortaya koymaktadır. Böylece 2012 yılında 4+4+4 zorunlu eğitim sistemine geçilerek tekrardan tartışmalı bir ortam yaratılmıştır. Bu nedenle 4+4+4 eğitim sisteminin iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

4.6.2.2. 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim politikasına yönelik söylem analizi bulguları

4+4+4 eğitim sistemi, zorunlu eğitimi dörder yıllık sürelerle 3 kademeli kesintili bir yapıya dönüştürerek tüm öğrencilere toplam 12 yıl zorunlu eğitim vermeyi öngörmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından diğer ülkelerin ortalama eğitim süresinin 11-12 yıl olduğu ve Türkiye’de ise yetişkinlerin ortalama eğitim süresinin 6 yıl civarında olduğu belirtilmiştir. Bu yüzden gelişen çağa uyum sağlamak ve diğer ülkelerdeki sistemlerle paralellik kurabilmek için 2012 yılında 4+4+4 eğitim sistemine geçildiği vurgulanmıştır (MEB, 2012, s. 9-10). Ayrıca Milliyet gazetesinin 25 Eylül 2012 tarihli *“Babacan: 4+4+4 Büyüme İçin Şart”* başlıklı haberinde, iktidar partisine bağlı bir üyenin *“4+4+4 eğitim modelinin Türkiye’nin gelecekte ilk 10 büyük ekonomi içine girmesini sağlayacak bir işlevinin olduğunu”* dile getirmesine vurgu yapılmıştır. Fakat haberde bunun nasıl sağlanacağı hakkında detaylı bir bilgi verilmemiştir.

4+4+4 eğitim sistemi, 1997 yılında 8 yıllık zorunlu eğitime geçildikten sonra yavaş yavaş gündeme gelen eğitim süresinin daha da uzatılması fikrinden doğmuştur. 1996 yılında düzenlenen XV. Milli Eğitim Şurası’nda 2+8+1 zorunlu eğitim modeli uygulanması kararı alınmıştır. Bu karar ile iki yıllık okul öncesi, ilköğretim bünyesine alınarak zorunlu hale getirilmek istenmiştir. Ayrıca liselerin 9. sınıfı da yönlendirme sınıfı olarak kabul edilmiş ve bu sınıfın da zorunlu eğitim kapsamında olması kararı alınmıştır. Uzun vadede ise zorunlu eğitimin 18 yaşına kadar devam edilecek bir süreç olması planlanmıştır (XV. Milli Eğitim Şurası, 1996, s. 4). 1999 yılında düzenlenen XVI. Milli Eğitim Şurası’nda ortaöğretimin yeniden yapılandırılması üzerine fikir beyan edilerek yakın zamanda 11 veya 12 yıllık zorunlu eğitim sistemine geçileceği kararı alınmıştır (XVI. Milli Eğitim Şurası, 1999, s. 3).

1999 yılında kurulan Bülent Ecevit Hükümeti, 8 yıllık zorunlu eğitim sistemine kararlılıkla devam edileceğini açıklamıştır (Ecevit Hükümeti Programı, 1999a). Fakat bu hükümetin

görev süresi dört ay sürmüştür; yerini Demokratik Sol Parti, Milliyetçi Hareket Partisi ve Anavatan Partisi'nin oluşturduğu koalisyon hükümetine bırakmıştır. Bülent Ecevit'in başbakan olduğu bu koalisyon hükümeti döneminde, bir önceki hükümet programında yer alan 8 yıllık zorunlu eğitime devam edilmesi kararı yinelenmiştir. Ayrıca zorunlu eğitim süresinin uzatılması için araştırma yapılacağı belirtilmiştir. Ancak dinin siyasete alet edilmeyeceğinin ve dini duyguların siyasi istismarının engelleneceğinin vurgulandığı hükümet programında, Kur'an kursları ile ilgili çarpıcı bir karar göze çarpmaktadır. İlköğretimin ilk kademesi olan ilkokulu bitiren çocukların veli isteği doğrultusunda Kur'an kurslarına gidebileceği yönünde çalışmalar yapılacağı dile getirilmiştir (Ecevit Hükümeti Programı, 1999b). Bu açıklama, 8 yıllık eğitime yöneltilen eleştirilere karşı halkın sempatisini kazanmaya yönelik olduğu savunulabilir. Bu açıklamada yer alan çalışmalar, hükümetlerin değişmesiyle 2015 yılına gelindiğinde çok farklı bir uygulamayla kendine yer edinmiştir. 2015 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nde yapılan değişiklikle, ortaokul kademesindeki 5., 6. ve 7. sınıf öğrencilerine velisinin isteği doğrultusunda bir eğitim yılı boyunca hafızlık eğitimi için izin verilebilmektedir. Hafızlık eğitimi sonunda tekrar kurumuna dönen öğrencilere o yıl almadıkları derslerden sınav yapılmaktadır; sınavda başarılı olanlar bir üst sınıfa devam ettirilmektedir.

2001-2005 tarihleri arasında kapsayan VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da 12 yıllık zorunlu eğitim için altyapı çalışmalarının yapılacağına vurgu yapılmıştır (VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000, s. 83). 2003 yılına gelindiğinde 12 yıllık zorunlu eğitimle ilgili tartışmalar artmıştır. 2006 yılında düzenlenen XVII. Milli Eğitim Şurası'nda 60-62 aylık çocukların zorunlu olarak okul öncesi eğitimi almaları için çalışmalar yapılması kararı alınmıştır. Ayrıca zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması ile ilgili altyapı çalışmalarının hızlandırılması gerektiği vurgulanmıştır (XVII. Milli Eğitim Şurası, 2006, s. 9). Bu kararların plan döneminde yapılmasının aksine uzun vadede uygulamaya konulması hedeflenmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2010-2014 Stratejik Planı incelendiğinde zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması için hazırlıkların devam ettiği hakkında tek bir cümlelik açıklama yapılmıştır (MEB, 2009, s. 167). Oysa zorunlu eğitim sistemini etkileyecek böyle büyük bir değişim hakkında daha ayrıntılı açıklamalar ve stratejiler belirlenebilirdi. Böylece zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması, gerekli altyapı çalışmalarının tamamlanmasıyla yumuşak bir geçişle sağlanabilirdi. Gerekli politika ve stratejilerin zamanında

belirlenmemesinden dolayı 2012 yılında 4+4+4 zorunlu eğitim sistemine ani ve hazırlıksız bir geçiş yapılmıştır.

2010 yılında yapılan XVIII. Milli Eğitim Şurası'nda zorunlu eğitimin 1 yıl okul öncesi, 4 yıl ilkokul, 4 yıl ortaokul ve 4 yıl ortaöğretim olarak 13 yıl olması önerilmiştir. Ayrıca bu şurada seçmeli din derslerinin getirilmesi kararı da alınmıştır (XVIII. Milli Eğitim Şurası, 2010, s. 1828-1833). Bu nedenle 4+4+4 kesintili zorunlu eğitimin temellerinin bu şuradaki kararlarla atıldığı söylenebilir. Ayrıca 23 Şubat 2012 tarihli Milli Gazete'nin birinci sayfasında yer alan "*Kur'an Unutulmasın*" başlıklı haberde olduğu gibi bazı kesimlerden eğitim ile ilgili farklı talepler gelmiştir. Bu haberde, 4+4+4 eğitim sisteminde Kur'an öğrenimi ve hafızlık eğitimi için ilkokuldan sonra ara verme imkânının olması gerektiği savunulmuştur. Hafızlık için ilkokuldan sonra ara verme imkânının olmaması durumunda yeni eğitim modelinin "*kesintisiz eğitimden hiçbir farkının olmayacağı*" dile getirilmiştir. Aynı gazetenin 26 Şubat 2012 tarihli "*Kur'an-ı Kerim Seçmeli Ders Olsun*" başlıklı haberinde ise, bir siyasi parti başkanının "*Kur'an-ı Kerim dersleri Müslüman çocukları için seçmeli ders olarak konulmalıdır.*" sözlerine vurgu yapılmıştır. Böylece yeni kabul edilecek 4+4+4 eğitim yasası, dini esaslara uygun olması yönünde talepler doğurmuştur. Bu taleplere karşılık Yeni Şafak gazetesinin 11 Şubat 2012 tarihli "*28 Şubat Dayatmaları Bitecek*" başlıklı haberinde, başbakanın "*28 Şubat sürecinin dayatmalarını tamamen ortadan kaldıracacağız.*" sözüne vurgu yapılmıştır. Bu söylemle din eğitimi konusunda adımlar atılacağı anlaşılmaktadır. Bu hususta atılan en önemli adımın, imam-hatip ortaokullarını yeniden açmak için 4+4+4 eğitim yasasını hazırlamak olduğu söylenebilir.

6 Şubat 2012 tarihli Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında yer alan "*Eğitim Nasıl Dinselleşti*" başlıklı haberin "*Her Aşamada Din Okutulacak*" alt başlığı ile başbakanın "*Dindar bir gençlik yetiştirmek istiyoruz.*" söyleminin bir yansıması yer almaktadır. Haberde eğitimin dinsel referanslara göre yeniden yapılandırılacağı algısı oluşturulmaktadır. Böylece bu habere dayanarak 4+4+4 eğitim sistemi ile eğitimin amaçlarından birinin dindar bir nesil yetiştirmek olduğu söylenebilir. Aynı gazetenin 22 Şubat 2012 tarihli "*Kızlar Eve Kapatılacak*" başlıklı haber, hükümetin dindar nesil yetiştirme gayretinde olduğunu ve bu yüzden eğitim sistemini değiştirmek istediğini bir kez daha göz önüne sermektedir. Muhafız bir sendika başkanı, "*amacın birinci 4 yıldan sonra çocukları imam-hatip okullarına ya da Kuran kurslarına yönlendirmek olduğunu*" belirtmektedir. 4+4+4 eğitim sistemi ile imam-hatip ortaokullarının açılması bu çıkarımı desteklemektedir. Nitekim ilkokuldan mezun olacak bir öğrenci sadece iki farklı okul

türünden birini seçmek zorunda bırakılmıştır; ya genel ortaokullarda eğitimine devam edecek ya da imam-hatip okullarını seçerek dini dersler ağırlıklı bir program ile eğitim görecektir.

20 Şubat 2012 tarihinde iktidar partisinden beş milletvekili eğitimle ilgili bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını öngören kanun teklifi sunmuştur. Bu teklifle 12 yıllık zorunlu eğitim için yasal süreç başlamıştır. Kanun teklifinde bu değişikliğin gerekçesi olarak gelişmiş ülkelerin eğitim sistemleri örnek gösterilmiştir. Ayrıca yeni sistemin, ülkenin ekonomi ve istihdam politikalarına büyük katkı sağlayacağı dile getirilmiştir. Kanun değişikliğinin amacı, ülkenin eğitim seviyesinde dünya standartlarını yakalamak olduğu belirtilmiştir. Fakat 10 Mart 2012 tarihli Milliyet gazetesinin *“İşte Türkiye’nin Yanıtını Aradığı Soru 4+4+4=?”* başlıklı haberinde, yeni sistemin neyi amaçladığının kamuoyu tarafından anlaşılmasına gönderme yapılmıştır. Buna destek olarak spotta verilen *“Yeterince ön hazırlık yapılmadan komisyona gelen 4+4+4 kademeli eğitim sistemi 20 günde o kadar çok değişti ki izleyen herkesin adeta başı döndü.”* açıklamasıyla bu eğitim yasasının egemen hükümetin ideolojisi çerçevesinde ani değişimlere gebe kaldığı vurgulanmaktadır. Haberde iktidar partisi iki üyenin söylemleri arasındaki tezatlığa ayrıca vurgu yapılmıştır. Bu söylemlerden birincisi *“Bu teklifle İHL’lerin orta kısmı açılmıyor.”*, ikincisi *“Düzenlemeyle imam-hatip okullarının orta kısmı isteyen öğrenciler için açık hale gelecek”* tir. Bu tezatlık kamuoyunda kafa karışıklığına neden olmakta ve *“asıl gerçeğin gizlendiği”* algısı yaratmaktadır. Ayrıca Milli Eğitim Bakanı’nın düzenleme hakkında *“Düzenleme sadece imam-hatip okulları için yapılmamaktadır.”* sözünde kullanılan *“sadece”* kelimesiyle bu okulların da açılmasının bir amaç olduğunu ortaya koymaktadır. 22 Mart 2012 tarihinde kanun teklifiyle alakalı başbakanın *“Boynumuzun Borcu”* sözünü başlığa taşıyan Yeni Akit gazetesinin haberinde, *“Bu yasayı Meclis’ten çıkaracağız. Bu bizim boynumuzun borcu”* ve *“Anladıkları dil neyse o dilde konuşacak ve bu yasayı biz bu Meclis’ten çıkaracağız.”* sözleriyle yeni düzenlemenin siyasal iktidar için çok önemli olduğu görülmektedir. Sabah gazetesinde 14 Mart 2012 tarihinde yayımlanan *“Hangi Dilden Anlarsanız O Dilden”* başlıklı haberde de zorunlu eğitim yasasının ne pahasına olursa olsun kabul edileceği anlamı çıkmaktadır. Aynı hususa değinen bir başka haber de Hürriyet gazetesinin 14 Mart 2012 tarihinde yayımladığı *“4+4+4 İçin Hesaplaşırız”* başlıklı haberidir. Bu haberde başbakanın yeni eğitim modeli teklifi için *“demokrasi ve genç nesiller adına tarihi adım”* nitelemesi yer almaktadır. Fakat hemen altında muhalefet partisi liderinin *“Nazi yöntemine taş çıkarttınız.”* spotu yer almaktadır. Bu spot iktidar

partisinin komisyondaki tutum ve davranışlarından dolayı yazılmıştır. İktidarın “demokrasi” olarak nitelediği yasa teklifi için muhalefet partisinin “Nazi” benzetmesi tezatlık taşımaktadır. Haberde başbakanın “*hangi dilden anlıyorsanız o dilden*” sözünden kanun teklifinin ne şekilden olursa olsun kabul edileceği anlamı çıkmaktadır. Oysa 4+4+4 eğitim yasasının amacı kamuoyunca pek idrak edilememiştir. Hürriyet gazetesi de 29 Şubat 2012 tarihli “*28 Şubat Füzeleri*” başlıklı haberiyle “füze” ile “*28 Şubat*” kelimeleriyle okuyucu üzerinde olumsuz bir algı oluşturarak, başbakanın sözlerine yer vermiştir. Bu söylemde 4+4+4 sisteminin “*milletin arzusu*” olduğu dile getirilmektedir. Fakat toplumun böyle bir sistemi “neden” ve “nasıl” istediği haberde verilmemiştir. Aynı şekilde 4+4+4 eğitim yasasının amacına yönelik haber yayımlayan Milliyet gazetesi de 2 Şubat 2012 tarihinde birinci sayfasında “*Muhafazakâr Demokrat Bir Nesil Yetiştirmeye Çalışıyoruz*” sürmanşetiyle yayımladığı haberde, başbakanın “*dindar bir gençlik yetiştirme*” arzusu ve söylemi üzerinde odaklanılmaktadır. Kendi siyasi kimliğini “*muhafazakâr demokrat*” olarak tanımlayan iktidar lideri, bu ideoloji doğrultusunda bir nesil yetiştirme arzusu içinde çalışacaklarını dile getirmektedir. Aynı söylem, 7 Şubat 2012 tarihli “*Dindar Değil Tiner mi Yetiştirelim*” başlıklı haber ile tekrar gündeme getirilmiştir. Başbakanın “*Dindar bir nesil yetiştirmek için çabalıyoruz.*” söylemi üzerinde durulmuştur. “*Dindar bir nesil çağdaş olamıyor mu? Hem çağdaş hem de dindar olunamıyor mu?*” sözleriyle, başbakanın çağdaş dindarlar yetiştirme amacı ön plana çıkmaktadır. “*İsyankâr bir nesil mi?*” adlı alt başlığın altında verilen “*Bu gençliğin tiner mi olmasını mı istiyorsunuz?*” sözünü kullanan başbakan, bu söylemiyle “*dindar nesil*” amacını hem olumlamakta hem de meşrulaştırmaktadır. Dindar nesil yetiştirme amacına yönelik olarak 3 Şubat 2012 tarihli Akşam gazetesinin birinci sayfasında yer alan “*Dindar Nesil Böyle Yetiyecek*” başlıklı haberde, başbakanın “*Dindar, muhafazakâr ve demokratik bir nesil yetiştirmeye çalışıyoruz.*” sözlerine değinilmiştir. Bu söylem kendi siyasi görüşünü “*muhafazakâr demokrat*” olarak belirten bir siyasetçi için olağan görülmektedir. Fakat demokratik bir ortamda belirlenen bu politik görüş, toplumun her kesimince benimsenmesi olağan görülmemektedir. Haberde dindar nesil için “*ilk hedef çocuklar*” denilerek istenilen toplumsal düzen için Milli Eğitim Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı’nın iş birliği yapacağı ifade edilmiştir. Bu amaçla yapılacak bir iş birliği, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda eğitimin temel ilkelerinden biri olarak kabul edilen laikliğe olumsuz etki edebilecektir.

Hürriyet gazetesinin 4 Mart 2012 tarihli “*Nasıl Bir Gençlik*” başlıklı haberi, büyük ve dikkat çekici puntolarla gazete sayfasının en sağ köşesinde verilmiştir. Haberde, dört köşe yazarı eğitim sisteminin amacını sorgulamaktadır. 4+4+4 sistemini “*gençliğe şekil verme arzu ve girişimi*” olarak belirtmektedir. Haberde bir köşe yazarının “*Kafanıza göre insan uydurmaya uğraşmayın. O çocuktan dindar da çıkar, Kemalist de.*” sözlerine yer verilmektedir. Bu cümleyi başka bir köşe yazarının “*Bir otoritenin iradesini olduğu gibi kabul etmeyen bir gençlik olmalı.*” cümlesi ile destekleyen haber, yeni eğitim sistemiyle yapılmak isteneni hem sorgulamakta hem de alternatif fikirler sunmaktadır. Fakat Yeni Akit gazetesi 10 Mart 2012 tarihinde “*Yeniden Bismillah*” başlığıyla yayımladığı haberde, eğitimin dinselleştirildiğini alenen ortaya koymaktadır. Haberin başlığı, haberin içeriğinde yer alan imam-hatip ortaokullarının yeniden açılması ile bağlantılıdır. Haberde Milli Eğitim Bakanı, 4+4+4 eğitim yarasının imam-hatip ortaokullarını tekrar açmak için düzenlenmediğine değinmiştir. Ayrıca Bakan’ın “*düzenlemeye karşı çıkanlar ideolojik bir tutum içinde olduğunu*” belirtmesi, karşılıklı ideolojik çatışmada karşı hamle olarak ön plana çıkmaktadır. Yeni Akit gazetesi gibi muhafazakâr bir görüşe sahip olan Milli Gazete de 16 Mart 2012 tarihli “*Eğitimi İdeolojik Zemine Taşımak Büyük Gaflet*” başlıklı haberinde, bir siyasetçinin “*Eğitim sistemi tartışmalarını ideolojik zemine taşımak ve imam-hatip paranoyası ile eğitimin kalitesini hiç dikkate almamak büyük bir gaflettir.*” sözleri ile eğitimin ideolojik tartışmalarla ele alınmasını eleştirmektedir. Fakat kendi ideolojisine uygun okul türünü bu tartışmalardan uzak tutma isteği de bir ideolojik tutumun göstergesidir. İktidara gelen farklı güçlerin eğitim politikalarını kendi ideolojileri bağlamında değiştirdiği görülmektedir. Hürriyet gazetesinin 8 Mart 2012 tarihinde “*Travmalarını Çocuklarla Tedavi Etme*” başlığıyla yayımladığı haberde, ana muhalefet partisi lideri tarafından siyasal iktidarın “*intikam almak*” için eğitim sistemi üzerinde değişiklik yaptığını söyleyerek siyasal çatışmaları eleştirmektedir.

Siyasal iktidarın savunduğu 4+4+4 eğitim yarasına hem ana muhalefet partisi hem de sivil toplum kuruluşları olumlu bakmamaktadır. Bunun nedenlerinden biri, Sabah gazetesinin 19 Mart 2012 tarihinde yayımlanan “*Kuran Seçmeli Ders Olsun Önergesi*” ve 20 Mart 2012 tarihinde yayımlanan “*Kuran Seçmeli Ders Oldu*” başlıklı haberlerinde görülebilmektedir. Bu haberlere göre, 4+4+4 eğitim modeli daha çok din ve Kur’an dersleri ile ön plana çıkmaktadır. Bu yüzden 4+4+4 eğitim yarasının önemli amaçlarından birinin dini eğitim olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle laik kesim tarafından bu eğitim modeli eleştirilmektedir. 4+4+4 eğitim yarasına karşı olanların bir nedeni de kızların

eğitime katılım oranının dūŖeceđi iddiasıdır. Bu iddiaya, Cumhuriyet gazetesinin 24 Ŗubat 2012 tarihli “*Çocuklara Kıymayın*” baŖlıklı haberinde yer verilmiŖtir. Bu haberde verilen “4+4+4: *Haydi Kızlar Kocaya*” baŖlıklı karikatürle kızların eğitime katılım oranının dūŖeceđi öne sürölmektedir. Bu haberle 4+4+4 eğitim sisteminin olumsuz etkiler yaratacağına ve eğitim sistemini geriye götüreceğine vurgu yapılmıŖtır. Cumhuriyet gazetesinin eğitim yasasını eleŖtiren 25 Ŗubat 2012 tarihli “*Sabancı: Kaygı Verici*”, 27 Ŗubat 2012 tarihindeki “*Dogmatik DūŖünce İsteyen 4+4+4 İster*” ve 29 Ŗubat 2012 tarihindeki “*Teksesli Demokrasi*” baŖlıklı haberlerinde de 4+4+4 eğitim modeline karŖı olumsuz eleŖtiriler yer almaktadır. Özellikle sivil toplum kuruluşlarının tepkileri dile getirilmiŖtir. Bu nedenle eğitim politikalarının oluŖturulmasında tüm paydaŖların görüŖlerinin dikkate alınması önem arz etmektedir.

4+4+4 eğitim sistemi için verilen kanun teklifinde yer alan önemli bir detay da zorunlu eğitimin “kesintisiz” olmasının ciddi sorunlara neden olduğunu belirtmesidir. Kesintisiz eğitimin özellikle kız çocuklarının okullaŖmasında ve mesleki eğitimin geliŖmesinde önemli bir engel olduğunu savunan kanun teklifinde, geliŖmiŖ ölkelerin uygulamaları örnek gösterilerek kesintili eğitimin Türkiye’de de uygulanması savunulmuŖtur. Bu noktada Türkiye ile geliŖmiŖ ölkeler arasındaki toplumsal ve ekonomik farklılıklar göz ardı edilmiŖtir. Bu durumun etkisiyle pilot uygulama bile öngörmeden tüm ölkede bir deđiŖikliğe gidilmesinin teklif edilmesindeki asıl amacın, siyasal iktidarın kesintili eğitim uygulamasını yürürlüğe koymak istemesi olduğu savunulabilir. Bu savı destekleyecek ayrı bir kaynak da Cumhuriyet gazetesinin 10 Mart 2012 tarihli “*Dinçer’den İmam Hatip İtirafı*” baŖlıklı haberidir. Bu haberde, Milli Eğitim Bakanı’nın “*İmam hatip ortaokulları açılacak.*” sözü bir itiraf olarak yansıtılmıŖtır. Bakan’ın “*Düzenleme sadece imam hatipler için yapılmadı.*” sözüne karŖılık diğer okullardaki yansımanın nasıl olacağının açıklanmamasına dikkat çekilmiŖtir. Bu yüzden yeni eğitim modelinin, en önemli amaçlarından birinin imam-hatip okullarını açmak olduğu görölmektedir.

AkŖam gazetesinin 8 Mart 2012 tarihli “*3 Yıl Önce Eğitim Tabuydu, Ŗimdi Ortam Müsait*” baŖlıklı haberinde, iktidar partisine üye bir milletvekilinin “*Kesintisiz eğitim tabuydu. 27 Nisan bildirisi, milli eğitim üzerinden gelmedi mi? Ŗimdi daha iyi bir noktadayız.*” sözlerine yer verilmiŖtir. Bu söylemle 4+4+4 eğitim sisteminin önemli amaçlarından birinin “kesintisiz eğitimin kaldırılması” olarak yorumlanabilir. 2007 yılında Genelkurmay BaŖkanlığı’nın yayımladığı 27 Nisan Bildirisi’nde laiklik karŖıtı olayların arttığı vurgulanmıŖ; özellikle çocukların bu işlere alet edildiği ve dini duyguların istismar edildiği

konusuna değinilmiştir. Dolayısıyla kesintisiz eğitim sisteminin kabul edilmesi için 2012 yılından önce siyasal iktidar tarafından uygun bir ortamın olmadığı görülmektedir. Nitekim bu uygun ortamın olmaması, kesintisiz eğitim sisteminin yaratacağı sonuçlarla birebir ilişkilidir. Kesintisiz eğitim uygulamasının sonuçlarından biri olarak kabul gören imam-hatip ortaokullarının açılması siyasi açıdan hassas bir tartışma konusudur. Çünkü kesintisiz eğitim modeli laik kesimin eğitim modeli olarak görülmektedir; kesintili eğitim modeli ise muhafazakâr kesimin arzu ettiği eğitim modeli olarak ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle 2012 yılından önce kesintisiz eğitime son verilmesi daha vahim siyasi krizlere neden olabileceği için, siyasal iktidar tarafından uygun koşulların beklenilmesi kaçınılmazdır.

4+4+4 kesintili eğitim modeli için gerekli koşulların olduğu varsayılarak 2012 yılında gerekli değişiklik için adımlar atılmıştır. Habertürk gazetesinin 12 Mart 2012 tarihli “*Kavga Dövüş Milli Eğitim*” başlıklı haberinde, Meclis Komisyonunda 4+4+4 eğitim teklifinin tartışılmadan yarım saatte ve demokratik olmayan bir tutum içinde kabul edildiğine değinilmiştir. Haberde iktidar partisi bir üyenin ana muhalefet partisi bir üyeyi dövdüğü anın fotoğrafı kullanılmıştır. Bu durumla ilgili mecliste üyesi olan üç farklı partinin genel söylemi alt başlık olarak verilmiştir. Ana muhalefet partisinin “*Demokrasi Adına Kara Bir Leke*” ile muhalefet partisinin “*Gayrimeşru ve Millete Hakaret*” söylemi alt başlık olarak sunulmuştur. İktidar partisinin ise “*Tehdide Boyun Eğmedik*” şeklindeki açıklaması alt başlığa taşınmıştır. Bu haberden anlaşıldığı üzere, 4+4+4 eğitim sisteminin farklı kesimler tarafından benimsenmediği ve uzlaşamadığı görülmektedir. Cumhuriyet gazetesinin 12 Mart 2012 tarihli “*Meclis’te Kara Gün*” başlıklı haberinde ise, kesintili eğitim önerisinin TBMM Milli Eğitim Komisyonu’nda kabul edildiği belirtilmiştir. Haberde iktidar partisi ile ana muhalefet partisinin komisyon görüşmeleri sırasındaki kavga anı paylaşılmıştır. Bu habere göre, 4+4+4 eğitim yasasının meşruluğu sorgulanabilir. Çünkü habere göre yasanın 20 maddelik kısmı 27 dakikada ve demokratik olmayan bir düzende kabul edilmiştir. Bu durum kanun teklifi maddelerinin meşruluğuna gölge düşürmektedir. Çünkü daha önce 6 maddesi 75 saatte görüşülen bu teklifin kalan 20 maddesinin çok kısa sürede komisyondan geçmesi ve akabinde kavga çıkması teklifin demokratik unsurlar yönünden zayıflığını göstermektedir. Aynı gazetenin 13 Mart 2012 tarihinde yayımladığı “*Zorbalığa İzin Vermeyin*” ve 14 Mart 2012 tarihinde yayımladığı “*Nazilere Taş Çıkardılar*” başlıklı haberler de bu haberin devamı niteliğindedir. Hürriyet gazetesinin 12 Mart 2012 tarihli “*4+4+4 Kavga Dövüş Geçti*” başlıklı haberi de, Milli Eğitim Komisyonu’nda yer alan iktidar ve ana muhalefet partisi üyelerinin birbirlerini

döverken çekilen bir fotoğrafına yer vererek siyasi anlaşmazlığı bir kez daha gözler önüne sermiştir. Fotoğrafta iktidar partisi üyesi ana muhalefet partisi üyesinin boğazını sıkılmaktadır. Bu fotoğrafın hemen altında ana muhalefet liderinin “*demokrasi açısından kara bir leke*” sözleri fotoğrafı destekler nitelikte sunularak 4+4+4 eğitim yasası eleştirilmektedir.

Habertürk gazetesinin 16 Mart 2012 tarihli “*Zorbalıkla Gelen Demokrasiyle Gitti*” başlıklı haberinde, 8 yıllık zorunlu eğitimin askeri müdahale sonucu kabul edildiği kastedilmiştir. Başbakanın “*Sincan’da tanklarla gelen uygulamayı millet iradesiyle düzenliyoruz. Bu ideolojik değil, pedagojik reformdur.*” sözleri, 4+4+4 eğitim yasasının kamuoyu tarafından kabullenişini sağlamak için söylenildiği savunulabilir.

4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sistemi, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 30 Mart 2012 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanun, 11 Nisan 2012 tarihli ve 28261 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “*İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*” ile resmen kabul edilmiştir. Böylece 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren ilköğretim, 4 yıl ilkokul ve 4 yıl ortaokuldan oluşan iki ayrı kurum haline gelmiştir. İlkokul ve ortaokulların ayrı ayrı bağımsız okullar olarak kurulmaları esas alınmıştır. Ortaokullar iki farklı alana ayrılmıştır; genel ortaokullar ile imam-hatip ortaokulları. Hem ortaokul hem de ortaöğretimde dini seçmeli derslerin (Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in Hayatı) okutulması kararı da kanunda yer almıştır. Ayrıca zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılmasına paralel olarak artık ilköğretim diploması verilmemektedir; bunun yerine 12 yıllık eğitimi bitirenlere ortaöğretim diploması verilmektedir. Bu kanunun kabul edildiği gün olan 30 Mart 2012 tarihinde konuyla ilgili haber yapan Akşam gazetesinin “*Ortaokul ve Liselere Seçmeli Kur’an Dersi*” başlıklı haberinde, imam-hatip ortaokullarının açılması için yasal zeminin hazırlandığı belirtilmektedir. Ayrıca Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamber’in Hayatı’nın da seçmeli ders olarak okutulacağına değinilmektedir. Böylece kabul edilen 4+4+4 eğitim yasasının dinsel unsurları arttırıcı işlev göreceği aşikârdır. Haberin hemen altında yayımlanan fotoğrafta 4+4+4 eğitim sistemini protesto eden öğretmenlere polis müdahalesi gösterilmektedir. Haberden yola çıkarak bu yasanın eğitimin paydaşları arasında ayrışmaya neden olabileceği yorumu yapılabilir; nitekim eğitim sisteminin önemli bir paydaşı olan öğretmenlerin bu yasayı protesto etmesi, yasanın eğitim camiasındaki kabul görme oranını düşürmektedir. Aynı zamanda haberde dini öğelerin ve protestonun birlikte ön plana çıkartılması ile ideolojik bir karşıtlık algısı oluşturulmaktadır. Aynı hususa değinen Hürriyet gazetesi de 30 Mart

2012 tarihli “*Seçmeli Kuran Ders Kabul Edildi*” başlıklı haberinde, TBMM’nin 4+4+4 eğitim modeli için verilen kanun teklifi görüşmelerinde Kuran-ı Kerim ve Peygamberin Hayatı ismiyle iki seçmeli dersi kanun teklifi kapsamına aldığı belirtilmektedir. Bir gün sonra yasanın kabul edildiğini düşünürsek, bu iki seçmeli dersin apar topar kanun teklifine eklenmesi dikkat çekicidir. Hemen altında yer alan fotoğrafta polislin protestoculara olan müdahalesi yer almaktadır. Bu fotoğraf üzerinde yer alan “*başkent savaş alanı*” yazısı büyük puntolarla okuyucunun dikkatini çekmektedir. Kuran dersinin kabul edilmesi ile savaş alanı benzetmesi birbiriyle ilgili olarak algılanmakta ve toplumda ideolojik çatışmanın yaşandığını göstermektedir. Yine bu konuyla ilgili Milliyet gazetesinin 30 Mart 2012 tarihinde “*Kuran Seçmeli Ders Oldu*” başlıklı haberinde, 4+4+4 eğitim modelini öneren yasa teklifine “Kuran-ı Kerim” ve “Hz. Peygamberimizin Hayatı” adlı iki seçmeli ders konulmasına değinilmiştir. Bu derslerin eklenmesine yönelik iktidar partisine bağlı bir üyenin, “*Bugün tarihi bir gün, gurur ve onur günü. Bu sadece milletimizin talimatı, emri değildir. Anayasa’nın 24. maddesinin de emridir.*” demesi, 4+4+4 eğitim modeliyle eğitimin dinselendirildiği savı desteklenmektedir. Söylemde bahsedilen Anayasanın 24. maddesi “Din ve Vicdan Hürriyeti” ile alakalıdır; bu nedenle din eğitiminin verilmesi din hürriyeti olarak savunulmaktadır.

Milliyet gazetesinin 1 Nisan 2012 tarihinde “*Duvardaki Kitaptan Hiç Korkmadılar*” başlıklı haberinde, başbakanın sözleri üzerinde durulmuştur. “*Bunlar duvarda kılıfı içinde asılı duran kitaptan hiçbir zaman korkmadılar. Bunlar o kitabın okutulmasından ve anlaşılmasından korktular.*” söylemi, Kuran-ı Kerim’in okullarda öğretilmesini meşrulaştırmaktadır. Bu söylem laik eğitimi savunan çevrelerce eleştirilmektedir. Yeni Akit gazetesi ise 30 Mart 2012 tarihinde “*Kur’an-ı Kerim Seçmeli Ders Oluyor*” başlığıyla yayımladığı haberde, Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin Hayatı adlı iki seçmeli dersin ortaokul ve liselerde seçmeli ders olarak okutulması için yasa teklifine eklendiği belirtilmektedir. Bu iki seçmeli dersin yasanın kabul edilmesinden bir gün önce yasa teklifine eklenmesi, bu konu hakkında gerekli araştırmaların ve tartışmaların yapılmasını engellemiştir. Yine Yeni Akit gazetesi 11 Eylül 2012 tarihli “*Tercihle Yarın Son Gün*” başlıklı haberinde, seçmeli dini derslerin seçimi için velilere uyarı yapılmıştır. Bu haberin amacı, seçmeli dini dersleri alacak öğrenci sayısını arttırmaktır. Bu haber, “dindar nesil” yetiştirme amacına hizmet etmektedir. Dini seçmeli derslerin yanında bir de Kürtçe seçmeli dersi de bu eğitim sistemiyle birlikte getirilip uygulanmıştır. Star gazetesi bu

konuyla ilgili 13 Mart 2012 tarihinde “Eğitim Nihayet Kürtçe’yi Seçiyor” başlıklı haberiyle, seçmeli Kürtçe dersinin getirilmesinin olumlu olduğu vurgulanmıştır.

4+4+4 eğitim sistemi ile seçmeli derslerin sayısı artırılarak öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre bu dersleri seçmeleri sağlanmıştır. Bu seçmeli dersler; spor ve sanat, sosyal bilimler, fen bilimleri ve matematik, yabancı dil, dil ve anlatım, din ve ahlak alanlarında 21 derse ayrılmıştır. Ama uygulamada, okul yönetimlerinin müdahalesiyle bu seçmeli derslerin sayısı düşürülerek öğrencilere sınırlı sayıda ders arasından seçim yaptırılmakta veya zorunlu seçmeli dersler olarak öğrencilere istenilen dersler verilebilmektedir.

4+4+4 eğitim sistemi ile kademeler arasında yatay geçiş imkânı da tanınmıştır. Ama ortaokul kademesinde sadece iki farklı alanda okul (ortaokullar ve imam-hatip ortaokulları) olmasından dolayı öğrencilerin ilgi ve yetenekleri göz ardı edilerek bu iki okul türünden birinde eğitim görmesi istenmektedir. Oysa öğrencilerin yeteneklerine göre spor, sanat, fen, yabancı dil, sosyal bilimler, mesleki, teknik vb. ortaokullarına gitmesi gerekirken genel eğitim veren ortaokullar ile dini eğitim veren imam-hatip ortaokulları bu gereksinimi karşılayamamaktadır.

Yeni Akit gazetesi 31 Mart 2012 tarihli “Kesintisiz Tarih Oldu” başlığıyla yayımladığı haberde, kabul edilen yasayla birlikte nelerin değişeceği üzerinde durmuştur. Buna göre; seçmeli Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamberimizin Hayatı dersleri eklendi ve imam-hatip ortaokullarının yeniden açılması kabul edildi. Ayrıca üniversiteye girişte farklı katsayı uygulamasının sona erdiği belirtilmiştir. Üzerinde durulan bu uygulamalar dini eğitim veren kurumlar ve dini derslerle alakalıdır. Bu yüzden yapılan değişiklikler eğitimin dinselleştirildiği varsayımını güçlendirmektedir. Haberin yanında verilen başka bir haberde, başbakanın “28 Şubat’ın son izini de tarihin tozlu raflarına kaldırdık.” sözlerine vurgu yapılmıştır.

4+4+4 eğitim sistemi ile yapılan değişikliklerden biri de çocukların okula başlama yaşıdır. Eylül ayının sonu itibarıyla 66 ayını dolduran çocuklar, zorunlu olarak ilköğretim 1. sınıfa kaydı yapılmaktadır. Velisinin isteğiyle 60-66 ay arası olan çocuklar da ilköğretim 1. sınıfa kaydı yapılabilmektedir. 66-68 ay arası çocuklar velisinin dilekçesiyle ve 69-71 ay arası çocuklar okula başlamaya hazır olmadıklarını belirten sağlık raporuyla ilköğretim 1. sınıfa kaydı bir yıl ertelenebilmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, 2014, madde 11). Böylece denebilir ki, zorunlu eğitime

başlamanın ölçütü çocuğun belirlenen standart yaşa gelmesidir. Her ne kadar belirli dönemde sağlık raporu veya velinin isteğine göre ilkokul 1. sınıfa kayıt ertelenebilse de bu durum çocuğun psikolojik, psikomotor, bilişsel ve sosyal alanlardaki bireysel farklılıklarını göz ardı etmektedir. Okula başlama yaşıyla ilgili haber yapan Yeni Akit gazetesi 5 Eylül 2012 tarihli “*Batıcı Laiklerin Gözüne Girsin*” başlıklı haberinde, okula başlama yaşının indirilmesine tepki gösteren çevrelerin Avrupa Birliği ülkelerindeki uygulamalara “*kör*” olduğu belirtilmiştir. Gazetenin söyleminden 4+4+4 eğitim yasası ile laikçi kesime karşı bir mücadele verildiği çıkarımında bulunulabilir. Aynı konuyla ilgili Milliyet gazetesi de 1 Eylül 2012 tarihinde başbakanın “*66 Aya Rapor Almak Çocuğa İhanettir*” sözünü haber başlığı yaparak sansasyonel bir haber yapmıştır. Habere göre; 4+4+4 eğitim sistemiyle birlikte okula başlama yaşı erkene çekilmiş ve 66-68 ay arası çocuklar, zorunlu eğitim yaşında olmasına rağmen veli isteğiyle kayıtlarını bir yıl erteleyebilmektedir. Yine aynı şekilde 69-71 ay arası çocuklar da zorunlu eğitim yaşında olmasına rağmen doktor raporuyla kayıtlarını bir yıl erteleyebilmektedir. Başbakan, rapor alarak çocuklarının kayıtlarını erteleten velilere tepki göstermektedir. Cumhuriyet gazetesi de 10 Eylül 2012 tarihli “*AKP Kurbanı Minikler*” başlıklı haberde, okula başlama çağının 66 aya indirilmesi eleştirilmiştir. Haberde kullanılan başlık ile ağlayan çocuk fotoğrafı, 4+4+4 eğitim yasasının sebep olduğu problemleri destekler nitelikte kullanılmıştır. Haberde ayrıca altyapı eksikliklerine değinilerek olumsuz bir algı oluşturulmaktadır. Bu alanda yapılan bir araştırma olan “Eğitim Yöneticileri Bakış Açısıyla 12 Yıllık Kesintili Zorunlu Eğitim Sistemi: İğdir Örneği” adlı araştırmaya göre okula başlama yaşının indirilmesi sonucu velilerde tedirginlik olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca isteğe bağlı olan 60-66 aylık arası çocukların kayıtları sırasında görüş ayrılığından dolayı yönetici, öğretmen ve veliler arasında tartışmalar yaşandığı tespitinde bulunulmuştur (Örs, Erdoğan ve Kipici, 2013, s. 131-154).

Star gazetesinin 20 Mart 2012 tarihli “*Ortaokulda Alevilik Dersi*” başlıklı haberinde, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın “*Hafızlık eğitimi geç veriliyor.*” eleştirisine Milli Eğitim Bakanı’nın “*Okula başlama yaşı bir yıl erkene alınınca hafızlık eğitimi öne çekilecek.*” sözleriyle karşılık vermesi dikkat çekicidir. Bu söylemle birlikte okula başlama yaşının indirilmesinin amaçlarından biri, erken yaşta dini eğitim verilebilmesinin yasal altyapısını hazırlamak olduğu görülmektedir. 1997 yılından önce 5 yıllık ilkokulu bitiren öğrenciler istedikleri takdirde hafızlık eğitimi alabilmekteydi. Fakat 1997 yılında kabul edilen 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim ile hafızlık eğitimi alabilmek için 8 yıllık ilköğretim mezunu

olmak kuralı getirildi. Bu durum daha geç yaşta hafızlık eğitimi verilmesine neden olmuştur. Bu sebeple kesintisiz eğitimle hafızlığa olan ilgi azalmıştır. 2012 yılında 4+4+4 eğitim sistemi ile ilkokul mezunu olan öğrencilerin hafızlık eğitimi alabilmesinin yolu açılmıştır; böylece hafızlık yaşı 15'ten 11'e düşmektedir. Ayrıca Yeni Şafak gazetesinin 18 Mart 2012 tarihli *"4 Yıl Okumakla İmam Olunmaz"* başlıklı haberinde, Diyanet İşleri Başkanı'nın *"İmam hatip ortaokullarının yeniden açılması kazanım olacak."* sözüyle dini eğitimin daha küçük yaşta başlaması gerektiği savunulmaktadır. Bu imkânı sağlamak için 4+4+4 eğitim yasası fırsat olarak görülmektedir. Nitekim 4+4+4 eğitim yasasıyla çocukların zorunlu eğitime başlama yaşı düşürülerek erken yaşta din eğitimi almalarının önü açılacaktır.

Zorunlu eğitime başlama yaşı ile ilgili haber yayımlayan Cumhuriyet gazetesi 27 Mart 2012 tarihli *"4+4+4'e İsyân"* başlıklı haberiyle dikkat çekici bir hususa değinmiştir. Bu haberin *"Dine Göre Şekilleniyor"* alt başlığında eğitimde değiştirilmesi amaçlanan bazı kuralların dinin etkisiyle şekillendiği vurgusu yer almaktadır. Bu vurguyu desteklemek için iktidar liderinin söylemi kanıt nitelikte sunulmuştur. Başbakanın *"Özellikle Güneydoğu'da akıl baliğ (ergen) olan kız çocuklarını aileler okula göndermiyor. Açık lise bunun için"* sözü, okula başlama yaşının 5'e indirilmesinin gerçek nedeni olarak belirtilmektedir. Habere göre yapılan düzenlemeyle, İslam inancına göre kız çocuklarının mükellefiyet çağına girmeden örgün eğitimi tamamlanmış olacaktır. Daha sonra ise açık lise ile zorunlu eğitim tamamlanacaktır. Bu durum eğitimin dini esaslara göre şekillendiği varsayımını desteklemektedir. Aynı şekilde 30 Mart 2012 tarihli *"Molla mı Yetişecek"* adlı dikkat çekici başlıkla yayımlanan haberde, Kur'an-ı Kerim ve Peygamber'in Hayatı seçmeli derslerinin yasaya eklenmesi ve imam-hatip ortaokullarının yasada tanımlanması eğitimin dinselleştirildiği algısını pekiştirmektedir. Hürriyet gazetesi de 11 Eylül 2012 tarihli *"Ağlaya Ağlaya"* başlıklı haberinde, ağlayan küçük bir öğrencinin fotoğrafı kullanılmıştır; 4+4+4 eğitim yasasıyla okula başlama yaşının düşürülmesi nedeniyle çocukların okula uyum sağlamada zorlandığı belirtilmektedir.

Zorunlu eğitimde kız çocuklarının okullaşması sürekli bir sorun haline gelmektedir. 4+4+4 eğitim sistemi de kamuoyunda kız çocuklarının eğitimini engelleyen bir sistem olarak algılanmaktadır. Bu engelleniş, zorunlu eğitimi örgün ilkokullarda bitiren kızların açık öğretim ortaokullarına yönlendirilerek örgün eğitim kapsamından çıkartılmasıyla yaşanabilecek bir durumdur. Bu konu hakkında Habertürk gazetesinin 25 Şubat 2012 tarihli *"Bakan: 4+4+4 İçin Bizi Sorgulamayın"* başlıklı haberinde, *"Kızların*

okullaşmasında ilerleme kaydedildi. Bunu yapan iktidarın sorgulanmasını doğru bulmuyorum.” sözlerini kullanan Bakan, bu söylemiyle demokratik unsurları göz ardı etmektedir. 26 Şubat 2012 tarihinde de aynı Bakan’ın “Geldiğimiz Noktadan Geri Gidemeyiz” sözleri haber başlığı yapılarak, 4+4+4 eğitim sistemi uygulandıktan sonra kız çocuklarının okullaşma oranında düşüş olmayacağı dile getirilmektedir. Yine 28 Şubat 2012 tarihli “Evde Eğitim 14 Yaşında” başlıklı haberde, kız çocuklarının okullaşma oranının düşeceği eleştirilerine karşı siyasal iktidarın yeni hamle yapacağına değinilmektedir. Bu hamle ile ilkokul kademesinden sonra açılması planlanan açık öğretim ortaokulu seçeneği yerine sadece açık öğretim lisesi eğitime devam edecektir. Bu hamle 28 Şubat 2012 tarihli Hürriyet gazetesinin birinci sayfasında yer alan “4+4+4 Ayarı” başlıklı haberde de belirtilmiş olup, örgün eğitimden açık öğretime geçişin lise kademesinde olması için hükümetin planlama yapacağı söylenmektedir. Bu yüzden siyasal iktidarın, kamuoyunda oluşan kız çocuklarının okullaşmasının engellendiği eleştirilerini azaltmak ve bu algıyı değiştirmek için böyle bir hamle yapacağı vurgulanmaktadır. Haberde siyasal iktidarın düzenlemeyle ilgili hamlesinin, sadece açık öğretim konusuyla sınırlı kalacağını belirtmektedir. Haberin son cümlesinde imam-hatiplere geçişin önünün kapatılmayacağı ifade edilmektedir. Gazetenin birinci sayfasında küçük bir alana sahip olan haber, iktidarın kamuoyu algısını değiştirmek için fazla öneme sahip olmayan bir konuda taviz vermeyi kabullendiğini ve asıl amacın yine devam ettiği hissiyatı uyandırmaktadır. Fakat bu hamle uygulanmamış ve sadece olumsuz eleştirileri engellemek için gündeme alınmıştır; nitekim 21 Temmuz 2012 tarihinde “açık öğretim ortaokulu” adıyla örgün eğitim dışında eğitim görmek isteyenlere yönelik bir eğitim kurumu açılmıştır.

4+4+4 zorunlu eğitimin uygulanması ile ilkokul, ortaokul ve ortaöğretimde aşağıdaki istatistiki veriler oluşmuştur:

Öğretim Yılı	Net Okullaşma Oranı (%)	Öğrenci Sayısı
2012-2013	98,86	5.593.910
2013-2014	99,57	5.574.916
2014-2015	96,30	5.434.150
2015-2016	94,87	5.360.703

Kaynak: (TÜİK, 2016, Eğitim İstatistikleri)

Çizelge 4.14. Türkiye’de ilkokul istatistikleri (2012-2016 yılları arası)

Yukarıdaki çizelgeye göre 4+4+4 zorunlu eğitim sistemine geçiş yılında ilkokul kademesinde (1.-4. sınıf arası) %98,86’lık okullaşma oranı sağlanmıştır. Bu oranın 2015

yılına doğru düştüğü görülmektedir. 4+4+4 zorunlu eğitim sistemine geçmeden önceki okullaşma oranları ile aralarında çok fazla fark olmasa da okullaşma oranının özellikle 2014-2016 yılları arasında düştüğü görülmektedir.

Öğretim Yılı	Net Okullaşma Oranı (%)	Öğrenci Sayısı
2012-2013	93,09	5.566.986
2013-2014	94,52	5.478.399
2014-2015	94,35	5.278.107
2015-2016	94,39	5.211.506

Kaynak: (TÜİK, 2016, Eğitim İstatistikleri)

Çizelge 4.15. Türkiye’de ortaokul istatistikleri (2012-2016 yılları arası)

Yukarıdaki çizelgeye göre ortaokulda (5.-8. sınıf arası) okullaşma oranı 2012 yılında %93,09’dur. Ortaokul kademesinin 1997 tarihinden itibaren zorunlu eğitim kapsamında olmasına rağmen, 2016 yılına gelindiğinde bile ortaokul kademesindeki tüm çocukların okula devamının sağlanamadığı görülmektedir.

Öğretim Yılı	Net Okullaşma Oranı (%)	Öğrenci Sayısı
2012-2013	70,06	4.995.623
2013-2014	76,65	5.420.178
2014-2015	79,37	5.691.071
2015-2016	79,79	5.807.643

Kaynak: (TÜİK, 2016, Eğitim İstatistikleri)

Çizelge 4.16. Türkiye’de ortaöğretim istatistikleri (2012-2016 yılları arası)

Yukarıdaki çizelgeye göre, 2012 yılında zorunlu eğitim kapsamına alınan ortaöğretim kademesinde (9.-12. sınıf arası) 2012-2013 öğretim yılında %70,06 olan okullaşma oranı 2015-2016 öğretim yılına doğru %79,79’a yükselmiştir. Fakat ortaöğretimin zorunlu olmasının üstünden 4 yıl geçmesine rağmen tüm ortaöğretim çağ nüfusu zorunlu eğitim sistemine çekilememiştir.

4+4+4 kesintili zorunlu eğitim ile birlikte tekrardan gündeme gelen dini eğitim ile ilgili 4.17.’deki sayısal bilgiler de dikkat çekicidir.

Öğretim Yılı	Bağımsız İHO	İHL içinde İHO	Toplam İHO	Toplam Okuyan Öğrenci Sayısı
2012-2013	730	369	1.099	94.467
2013-2014	946	415	1.361	240.015
2014-2015	1.219	378	1.597	385.830
2015-2016	1.622	339	1.961	524.295
2016-2017*	2.367	410	2.777	657.020

Kaynak: (MEB, 2016-2017, Milli Eğitim İstatistikleri)

*2016-2017 eğitim-öğretim yılının birinci dönemine ait verilerdir.

Çizelge 4.17. Türkiye’de imam-hatip ortaokulları istatistikleri (2012-2016 yılları arası)

Yukarıdaki çizelgeye göre, 2012 yılında 4+4+4 eğitim sistemi ile birlikte 1.099 imam-hatip ortaokulu açılmıştır. 2016-2017 eğitim yılında ise bu sayı 2.777’yi bulmuştur. Ayrıca yukarıdaki çizelgeye ek olarak 2016-2017 eğitim yılının birinci döneminde, 1.408 imam-hatip lisesinde toplam 634.406 öğrenci eğitim görmüştür (MEB, 2017). İmam-hatip ortaokulu ile imam hatip lisesinde okuyan öğrencilerin toplamı 1.291.426’yı bulmuştur. Bu sayı, hem ülkenin kalkınma planlarına hem de 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda belirtilen dini hizmetlerin yerine getirilmesini sağlayacak din görevlisi yetirilmesi misyonuna ters düşmektedir. Çünkü imam-hatip okullarından mezun olan kişi sayısı, ihtiyaç duyulan din görevlisi sayısının çok üstündedir. Bu nedenle imam-hatip okulları, iktidarcı da dillendirilen “dindar nesil” yetiştirme arzusunun bir adımı olarak görülmektedir. 3 Eylül 2012 tarihli “*Yok+Yok+Yok*” başlıklı Cumhuriyet gazetesi haberinde de, 4+4+4 eğitim modelinin “*dindar nesil*” yetiştirme hedefi için düzenlendiğine vurgu yapılmıştır. Bu varsayım, imam-hatip okullarının açılması ile seçmeli din dersleri uygulanmasına dayandırılmıştır. Ayrıca haberde 4+4+4 eğitim sistemi için gerekli olan altyapının eksikliğine değinilmiştir. Yine Cumhuriyet gazetesinin 18 Eylül 2012 tarihli “*Diğerleri Terörist Mi?*” başlığıyla dikkat çeken haberinde, başbakanın “*Terörist yetişmediği için mi imam hatip okullarını kapattınız?*” sözüne dayanarak okul türleri arasında yapılan ayırımın toplumsal ayrışmaya neden olacağına değinilmektedir. Ayrıca bu sözle 4+4+4 eğitim modelinin, imam-hatip okullarının tekrardan açılmasını sağlamak için kabul edildiğini destekler niteliktedir.

Star gazetesinde 4 Nisan 2012 tarihinde yayımlanan “*Din Eğitiminde Nihayet Dünyalı Olduk*” ve “*Ezanın Aslına Dönmesi Neyse 4+4+4 de Odur*” başlıklı iki haber, gazetenin birinci sayfasında aynı anda geniş bir alanda yer almaktadır. 8 yıllık zorunlu eğitim, 28 Şubat’ın eseri olarak gösterilmiştir. 4+4+4 eğitim modelinin özgürlükçü din eğitimi için

gerekli olduğu görüşü üzerinde durulmuştur. Başbakanın “*Menderes’in ezanı aslına döndürmesi nasıl milletin hafızasına yer ettiyse bu düzenleme de milletin hafızasından hiç silinmeyecek.*” sözü, 4+4+4 eğitim modelinin dini ağırlıklı bir düzenleme olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı söyleme değinen Sabah gazetesi 1 Nisan 2012 tarihli “*Ezanın Aslına Dönmesi Gibi*” başlıklı haberde, başbakanın “*1950’de Menderes eliyle millet nasıl ezanına kavuştuysa bugün de bu hükümet eliyle dinini tam öğrenme özgürlüğüne kavuştu.*” sözü aktarılmıştır. Kabul edilen 4+4+4 modelinde dini içerikli yapının baskın olduğu ve siyasal iktidarcı amaçlanan değişimin “dindar nesil” yetiştirme politikası ekseninde hareket edildiği söylenebilir. Ayrıca iktidar liderinin “*Kesintisiz eğitimi savunmak 28 Şubat’ı savunmaktır.*” sözü ile yapılan düzenlemenin, eğitim sistemini kesintili hale getirerek 28 Şubat’tan sonra kapatılan imam-hatip ortaokullarının tekrardan açılmasını sağlamak için düzenlendiğini ortaya koymaktadır.

Milliyet gazetesinin 9 Mart 2012 tarihinde yayımlanan ve başbakana ait söylemlerden biri olan “*4+4+4 sistemi hakların iadesidir.*” sözünü başlık olarak taşıyan haberde, 4+4+4 yasasının kimse tarafından engellenemeyeceği sözüne vurgu yapılmıştır. Ayrıca iktidar liderinin 4+4+4 yasası için kullandığı “*40 yıl öncesinin hesaplaşması değil, alınan hakların iade edilmesidir bu. Bunun için ne analar ağladı, ne kızlarımız kapılardan döndürüldü. Şimdi bu haklar iade ediliyor.*” sözleri yapılacak değişimin sadece bir kademelendirme değişikliği olmadığını ispatlamaktadır. Bu sözlerle 4+4+4 eğitim yasasına atfedilen anlam, iktidar partisinin ideolojisine uygun politik tutumu göstermektedir. Söylemde “*40 yıl öncesinin hesaplaşması değil*” sözü ile 1970’li yıllarda imam-hatip liselerinden mezun olanların üniversiteye girme konusunda yaşadıkları kısıtlamaların kastedildiği anlaşılmaktadır. İktidar liderinin de bu kısıtlamayla karşılaşması, 4+4+4 eğitim modelinin “*rövanş*” olarak yapıldığı algısına neden olmaktadır. Ayrıca “*annelerin ağlaması*” ile “*kızların kapıdan dönmesi*” söz öbekleriyle kamusal alanda yıllarca uygulanan başörtü yasağı kastedilmektedir. Bu söylemle 4+4+4 eğitim modelinin dinsel ögeler taşıyacağı aşikârdır. Fakat Yeni Akit gazetesinin 11 Mart 2012 tarihinde “*Rövanş Değil Hakın İadesi*” başlıklı haberinde, 28 Şubat sürecinde kapatılan imam-hatip ortaokullarının yeniden açılması “*hak*” olarak belirtilmektedir. İmam-hatip ortaokullarının kapatılmasının “*hakın gaspına*” sebep olduğu vurgusu yapılmıştır. Oysa aynı durumun laik kesim tarafından “*rövanş*” ve muhafazakâr kesim tarafından “*hakın iadesi*” olarak tanımlanması tamamen benimsenen ideolojik tasavvurun farklılığından kaynaklanmaktadır. Nitekim Sabah gazetesi de 31 Mart 2012 tarihli “*Eğitimde 28 Şubat*

İzleri Temizlendi” başlıklı haberde, 8 yıllık kesintisiz eğitimin 28 Şubat sürecinin eğitim modeli olduğu görüşü beyan edilmiştir. İktidar liderinin 4+4+4 eğitim modeli hakkında *“Dayatma ve faşist bir baskı ile gelen düzenleme bugün demokratik bir yol ile düzeltilmiştir.”* demesi, 4+4+4 eğitim modelinin siyasal iktidar için önemini ortaya koymaktadır. Buradan yola çıkarak, 4+4+4 eğitim modeli için bir tür siyasi hesaplaşmanın ürünü olduğu söyleyebilir.

Habertürk gazetesinin 13 Eylül 2012 tarihli *“Eskiye Döndü: İmam Hatibe 98 Bin Kayıt”* başlıklı haberinde, ilkokuldan ortaokula geçen 1.2 milyon öğrencinin %9’unun imam-hatip ortaokulunu seçtiği belirtilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı’ndan yapılan açıklamada *“15 yıl önceki sayıya ulaşıldı.”* denmesi amaçlanan hedefe ulaşıldığını göstermektedir. Bu durum 4+4+4 yasının imam-hatip açma amacına hizmet ettiğini açıkça göstermektedir. Yine aynı gazetenin 18 Eylül 2012 tarihli *“Terörist Yetişmedi Diye mi Kapattınız”* ile 19 Eylül 2012 tarihli *“İHL’de Okumadık Terörist Olmadık”* adlı çarpıcı başlıklarla yayımlanan haberlerinde, başbakanın *“Milletin hasreti bitti. İmam hatipler parlak günlerine dönüyor. Ne yaptılar da kapattınız? Terörist, anarşist yetişmediği için mi?”* sözleri dikkat çekmektedir. Aynı haberde başbakanın *“Bu sisteme 4+4+4 değil, 444 diyoruz.”* sözleri aktarılmıştır. *“4+4+4”* yerine *“444”* denmesi kesintili eğitim vurgusunu ortadan kaldırma çabasının bir göstergesidir. Ayrıca başbakanın *“Bunlar Kuran’dan acayip kaçarlar.”* sözü, eğitimde dinsel öğelerin ne kadar bariz ön planda olduğunu ortaya koymaktadır. Bu konuyla ilgili haber yapan Yeni Akit gazetesi de 18 Eylül 2012 tarihli *“Prangasız İlk Gün”* başlıklı haberinde, imam-hatip ortaokullarının tekrar açılmasını *“milli irade”* kavramına bağlamaktadır. *“İHL’lere iade-i itibar”* alt başlığında, 28 Şubat döneminde imam-hatiplerin *“öcü”* olarak gösterildiği belirtilmektedir. Başbakanın *“İHL’lerin itibarlarını iade etmenin bahtiyarlığı ve heyecanını yaşıyoruz”* sözleriyle, 4+4+4 eğitim sisteminin önemli amaçlarından birinin *“imam-hatip ortaokullarını açmak”* olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Yine Yeni Akit gazetesinin 19 Eylül 2012 tarihli *“Efsane Geri Döndü”* başlıklı haberinde, imam-hatip ortaokullarına kayıt olan öğrencilerin fazla olduğuna değinilmiş ve bu okullar yüceltilmiştir. Bu durumu *“milletin zaferi”* olarak niteleyen haber, *“yasakların ve engellemelerin bir bir aşıldığını”* belirtmiştir. İmam-hatip ortaokullarının açılması ile yasakların bir bir aşıldığını belirten gazete, 27 Eylül 2012 tarihli *“İHL’de Örümcek Kafa”* başlıklı haberiyle sıranın başörtüsü yasağına geldiğine vurgu yapmaktadır. Haberde, okullardaki başörtüsü yasağının kaldırılması talep edilmektedir. Bir imam-hatip lisesinde yaşanan başörtüsü tartışması neden gösterilerek

yönetmeliğin değiştirilmesi ve başörtüsü yasağının kaldırılması için algı oluşturulmaktadır. Başörtüsü yasağı ile ilgili bir başka haber de Akşam gazetesinin 31 Mart 2012 tarihli “12 Yıl 3 Ayda Tamam” başlıklı haberidir. Bu haberde eğitim gibi önemli bir konunun üç ay gibi kısa bir sürede politikacılar tarafından sil baştan değiştirilmesine gönderme yapılmıştır. “Yeniden İmam Hatip” ve “Kuran Dersinde Baş Örtülecek” ara başlıklarıyla eğitimin dinselendirildiği vurgusu ön plana çıkmaktadır. Özellikle 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997 askeri müdahaleler sonucunda etkisini artıran başörtüsü yasağı, milli eğitim kurumlarında da uygulanmaktaydı. Bu yasağın kaldırılmasında 2007 yılında başörtülü öğrencilerin üniversiteye alınmasıyla önemli bir adım atılmış; 2012 yılında da 4+4+4 eğitim sistemi ile zorunlu eğitim kademelerinde okuyan öğrencilerin başörtü takmasının önündeki engeller kaldırılmıştır. Son olarak 2013 yılında da kılık ve kıyafet kanununda yapılan değişikle kamuda uygulanan başörtüsü yasağı kaldırılmıştır. Bundan dolayı 4+4+4 eğitim sisteminin, başörtüsü yasağının kaldırılmasında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Eğitimde dinsel öğelerin artırılması sonucu bir başka tartışma konusu da karma eğitim olarak ortaya çıkmıştır. Yeni Akit gazetesinin 20 Mart 2012 tarihli “Karma Eğitim Çıkmaz Sokak” manşetiyle yayımlanan haberinde, 4+4+4 eğitim yasası ile birlikte karma eğitim uygulamasının da son bulması için algı oluşturulmaktadır. Karma eğitim “yüzyılın pedagojik yanlışı” olarak nitelendirilmektedir. Karma eğitimin öğrenci başarısını düşürdüğü iddiasını uzmanların görüşleriyle destekleyerek yansıtmaktadır. Bu haber, Milli Eğitim Temel Kanunu’nda belirtilen ilkelerden biri olan karma eğitim ilkesine ters düşmektedir.

4+4+4 eğitim yasasının tartışılması ile gündeme gelen konulardan biri de hafızlık eğitimidir. Milli Gazete’nin 10 Mart 2012 tarihli “Pabuç Bırakmayın” başlıklı haberinde, ilkokuldan sonra hafızlık eğitimi için açık öğretim ortaokulu açılması önerisinde bulunmaktadır. 18 Mart 2012 tarihinde Milli Gazete’de yayımlanan “Diyamet: 4+4+4, Hafızlık Müessesini Zorlayacak” başlıklı haberde de eğitim sisteminin hafız yetiştirmeye uygun planlanması gerektiği savunulmaktadır. Oysa bu durum 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda belirtilen Türk Milli Eğitiminin Temel İlkelerinden ve 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında belirtilen laikliğe ters düşmektedir. Aynı görüş 23 Mart 2012 tarihli “Yönünüzü İslam Coğrafyasına Çevirin” başlıklı haberde de savunulmuştur. Haberde, Milli Görüş ideolojisini benimseyen bir siyasi parti liderinin “eğitimde yapılacak değişikliklerin İslam’a uygun yapılması gerektiği” sözlerine yer

verilmiştir. Bunun için “Birinci sınıftan itibaren Kuran-ı Kerim’i seçmeli ders” ve “Osmanlıca’yı ile Bilimler Tarihi’ni seçmeli ders” olarak konulmasını istemektedir. Böylece yönümüzün “haçlılara değil İslam coğrafyasına” çevrilmiş olacağı savunulmaktadır.

4+4+4 eğitim yasınının kabul edilmesi ile artan eleştirilerden biri de eğitimin daha fazla siyasileştirildiği yönündeki tepkilerdir. Bu konuyla ilgili Cumhuriyet gazetesinin 11 Eylül 2012 tarihli “İlk Dersleri Erdoğan” başlıklı haberinde, başbakanın öğrencilere gönderdiği siyasi mesaj içeren broşürler eleştirilmiştir. Broşürde geçen “Tarihi reformlara gidiyoruz.” cümlesinin, yapılan değişiklikleri meşrulaştırma ve kamuoyunda olumlu bir algı oluşturma gayesine hizmet ettiği söylenebilir. Aynı konuya Habertürk gazetesi de 5 Eylül 2012 tarihli “66 Aylık Öğrencilere Erdoğan Mektubu” başlıklı haberiyle değinmiştir.

Yapılan araştırmalara göre, 4+4+4 eğitim sisteminin olumsuz yönlerinin olumlu yönlerinden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Farklı araştırmalara göre olumsuz yönler şu şekilde belirlenmiştir:

- 4+4+4 eğitim sisteminde 5. sınıflar ilkokul kademesinden alınıp ortaokul kademesine dâhil edildiği için, bu sınıfları okutan sınıf öğretmenleri norm fazlası olmuş; bu nedenle bu öğretmenler kurum değişikliği yapmak zorunda kalmıştır.
- 4+4+4 eğitim sisteminde okula başlama yaşı düşürülmüştür. 5 yaşındaki oyun çağındaki çocukların ilköğretim 1. sınıfa başlaması pedagojik ve akademik açıdan olumsuzluklar doğurmaktadır (Adıgüzel, 2013, s. 11).
- 4+4+4 eğitim sisteminde ortaöğretimin dört yıl olması zaman israfına neden olmaktadır (Adıgüzel, 2013, s. 11).
- 4+4+4 eğitim sistemine geçişte altyapı yetersizliklerinden dolayı sıkıntılar yaşanmıştır (Adıgüzel, 2013, s. 12). Habertürk gazetesinde yayımlanan 6 Eylül 2012 tarihli “Müdür Odasından 10 Bin Derslik Çıktı” ile 16 Eylül 2012 tarihli “Bakan Emri: 4+4+4 İçin Okul Kiralayın” başlıklı haberlerinde, 4+4+4 eğitim sisteminin altyapı yetersizliği ön plana çıkmaktadır. Nitekim önerilen yeni sistemin çok kısa bir sürede yasalaşması ve gerekli tüm çalışmaların yapılmadan bu sisteme geçilmesi, sistemin başarılı şekilde uygulanabilirliğini düşürmektedir. Yine aynı konuya değinen Akşam gazetesi de 20 Nisan 2012 tarihinde “Patron Yap Şu Okulu” ve 29 Nisan 2012 tarihinde “Okulum Olur musun?” başlıklı haberlerle, 4+4+4 eğitim modelinin neden olduğu derslik açığını ortaya koymaktadır. Bu durum, gerekli altyapı hazırlıklarının

önceden yapılmadığının göstergesidir. Bu konuda yapılan “Sınıf Öğretmenlerinin 4+4+4 Uygulamasına Yönelik Görüşleri” adlı araştırmada da aynı bulgular tespit edilmiştir (Ünal, 2013, s. 324-337); yeni sistem için hazırlık sürecinin ve altyapının yeterli olmadığı yönünde görüşler belirtilmiştir.

- Bu sistemle beraber haftalık ders saatlerinde artış yaşanması (5. - 6. sınıflarda 36 ders saati ve 7. - 8. sınıflarda 37 ders saati) öğrencinin ders yükünü arttırmıştır. Bu yükü azaltabilmek için, 28 Mart 2013 tarihinde Talim ve Terbiye Kurulu'nun 22 sayılı kararı ile ortaokulların haftalık ders saati 35'e indirilmiştir. 7 Haziran 2013 tarihli ve 51 sayılı karar ile de imam-hatip okullarının haftalık ders saati 36'ya indirilmiştir. Böylece ders yükü biraz hafiflemiştir. Ancak 8 yıllık zorunlu eğitim ile kıyaslandığında ders yükü halâ fazladır.
- 4+4+4 eğitim sisteminin ortaokul kısmında mesleki anlamda sadece imam-hatip ortaokullarının olması objektif bir eğitim anlayışını yansıtmamaktadır (Memişoğlu ve İsmetoğlu, 2013, s. 18). Cumhuriyet gazetesinin 20 Mart 2012 tarihli “*Kadro Diyanetten*” başlıklı haberin ardalanında eğitimin dinselleştirildiği algısı yer almaktadır. Bu haberde Milli Eğitim Bakanı'nın, “*yasa eğitim sisteminin sorunlarını çözen değil, sadece yapısal düzenleme yapan bir yasa*” ifadelerine yer verilmiş; bu söylemle yasanın amacının imam-hatip ortaokullarını yeniden açmak olduğu görülmektedir.
- Ortaöğretimin zorunlu eğitim kapsamına alınması ile eğitimin kalitesinden ödün verilebilmektedir. Ayrıca bu eğitim kademesinde disiplin sorunlarının artması ayrı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır (Memişoğlu ve İsmetoğlu, 2013, s. 23).
- Memişoğlu ve İsmetoğlu (2013, s. 119)'nun okul yöneticilerinin 4+4+4 eğitim sistemine ilişkin görüşlerini araştırdığı makalede, “Sizce 4+4+4 eğitim sistemi ile amaçlanan nedir?” açık uçlu sorusuna bazı yöneticiler “imam-hatip ortaokullarını açmak ve bu okullara geçişi kolaylaştırmak” şeklinde cevap vermiştir. Başka bir yönetici ise, yeni bir insan modelinin amaçlandığını ve bu insan modelinin Türkiye gerçekleriyle bağdaşmadığını ifade etmiştir. Eğitim sistemini, geçmişte olduğu gibi siyasetin kısılcacında iktidar arzusuyla şekillenen bir yapı olarak tanımlamıştır.
- Öğretmenlere geçiş sürecinde 4+4+4 eğitim sistemi hakkında yeterli bilgilendirme yapılmamıştır. Bu konuda yapılan uzaktan hizmet içi eğitim sağlıklı bir eğitim niteliği göstermemiştir. Bu nedenle eğitimciler, yeni sistemle ilgili yeterli planlamanın yapılmadığına kanaat etmektedir (Akkan, 2013, s. 64).

4+4+4 eğitim sistemi ile ilgili yapılan olumsuz eleştirilerin yanında olumlu eleştiriler de bulunmaktadır. Bu olumlu eleştiriler şu şekilde sıralanabilir:

- 6-10 yaş grubu çocukların ilkokullarda ve 11-14 yaş grubu çocukların ortaokullarda eğitim görmesi, pedagojik yönden 8 yıllık zorunlu eğitime göre daha uygundur (Adıgüzel, 2013, s. 10).
- 1997 yılından önce imam-hatip ortaokullarında dini eğitim alabilen öğrenciler, 8 yıllık ilköğretimlerin kesintisiz uygulanmasından dolayı ortaokul kademesinde dini eğitim alamamıştır. Bu yüzden 4+4+4 eğitim sistemi ile ortaokul kademesinde bu okullarda okumak isteyen öğrencilere tercih hakkı sunulması olumlu bir durum olarak belirtilmiştir (Adıgüzel, 2013, s. 10).
- Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması ile toplam okullaşma oranında artma ve bölgeler arasındaki okullaşma oranı farklarında ise azalma beklenmektedir.
- İlköğretim okullarının, ilkokul ve ortaokul olarak ikiye ayrılması yönetim ve disiplin açısından doğan problemleri azaltmıştır (Tok, 2013, s. 64).

25 Şubat 2012 tarihinde Yeni Akit gazetesinin birinci sayfasında yayımlanan “4+4+4’e Destek Yağıyor” başlıklı haberde, 4+4+4 eğitim yasası teklifine sivil toplum kuruluşlarından ve özellikle iş dünyasından büyük destek olduğu belirtilmiştir. Yine aynı şekilde Yeni Akit gazetesi 25 Mart 2012 tarihinde “4+4+4’e Sivil Destek”, 28 Mart 2012 tarihinde “Kesintiliye Tam Destek” ve 2 Nisan 2012 tarihinde “4+4+4’e Destek Yağıyor” başlıklarıyla yayımladığı haberlerde, kesintisiz eğitim “28 Şubat’ın en derin kalıntısı” ve “28 Şubat’ın kara lekesi” olarak nitelendirilmiştir. Kesintisiz eğitimin kaldırılmasını memnuniyetle karşılayan üç sivil toplum örgütü verilmiştir. 4+4+4 eğitim sistemi için destek verdiği belirtilen üç kuruluşun “muhafazakâr” görüşe hâkim oldukları kamuoyunca bilinmektedir. Bu yüzden yeni düzenlemenin hizmet edeceği amaçlar ile muhafazakârlık arasında sıkı bağ kurulabilir. Bu durum siyasal iktidarın kendini tanımlama şekli olan “muhafazakâr demokrat” anlayışına uygun hareket edildiğini göstermektedir.

Milliyet gazetesinin 24 Şubat 2012 tarihli “4+4+4’ten Vazgeçin” başlıklı haberde, TÜSİAD’ın 4+4+4 zorunlu eğitim modelinin kademelendirme şekli itibariyle olumsuz sonuçlara neden olacağı görüşü vurgulanmaktadır. İlk dört yıllık eğitimin sonunda açık öğretime geçişin, kızların okullaşma oranını azaltacağına değinilmiştir. Ayrıca 3 Mart 2012 tarihli “Herkes Fikrini Söyleyebilmeli” başlıklı haberde iktidar liderinin 4+4+4 eğitim

sistemini eleştiren TÜSİAD'a söylediği “*Sen işine bak.*” sözlerine spotta yer verilmiştir. Bu eleştiri, Star gazetesinin 29 Şubat 2012 ve 2 Mart 2012 tarihlerinde yayımlanan haberlerinde de yer almıştır. Bu durum demokratik sisteme uygun olmayan bir davranıştır; nitekim çoğulcu demokrasinin uygulanabilmesi için sivil toplum kuruluşlarının görüşleri de dikkate alınmalıdır. Bu sivil toplum örgütü ile siyasal iktidar arasındaki bu tartışmanın, eğitim sisteminin kesintili veya kesintisiz olarak planlanması üzerine yapılan ideolojik bir tartışma olduğu anlaşılmaktadır. Bu tartışmada iktidar lehinde görüş beyan edici haberler yapan Yeni Şafak gazetesi 24 Şubat 2012 tarihli “*İmam Hatip Kompleksi*” başlıklı haberinde, 4+4+4 eğitim modelini eleştiren TÜSİAD’ı “imam hatip karşıtı” olduğu gerekçesiyle eleştirmiştir.

Milliyet gazetesinin 11 Mart 2012 tarihindeki “*Öğretmenim Söz Sizin*” sürmanşetiyle ve 13 Mart 2012 tarihindeki “*Söz Sırası Öğretmenin*” başlığıyla yayımladığı haberlerde, eğitim sistemi hakkında asıl konuşması gereken kişilerin öğretmenler olduğu vurgulanmaktadır. Haberde 4+4+4 eğitim sisteminin sadece siyasi ayağının tartışıldığı ama bunun yanında akademik ve pedagojik yönlerinin de olduğu belirtilmektedir.

Bu araştırma kapsamında ortaya çıkarılan bulgular ışığında, eğitimin siyasi ideolojiye uygun değişiklik gösterebileceği ve bu değişikliklerin siyasal iktidar tarafından lehine kullanılabilmesi görülebilmektedir. 4+4+4 eğitim sistemiyle; eğitimin dinselleştirildiği, toplumun bazı kesimleri tarafından bu sisteme karşı çıktığı, özellikle eğitim sisteminin kesintili veya kesintisiz olarak uygulanmasının tartışıldığı, başörtü yasağının yeniden tartışma ortamı bulunduğu, imam-hatip ortaokullarının açılmasının bu sistemde önemli bir yere sahip olduğu, daha önce siyasal iktidarlara yapılan askeri müdahalelerin sonuçlarının bu eğitim sistemi ile birlikte yeniden ele alındığı görülmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırma kapsamında yapılan analizlerde dikkat çekici sonuçlara ulaşılmaktadır. Yapılan analizlerde siyasal iktidarların eğitim sistemimizde yaptığı değişimleri kamuoyundan fazla tepki almamak için, kısa bir zaman diliminde gerçekleştirdiği görülmektedir. 8 yıllık zorunlu eğitim, her ne kadar 1970’li yıllardan itibaren planlansa da 1997 yılında yaşanan siyasi manevralardan dolayı apar topar “kesintisiz” olarak uygulamaya konulduğu savunulabilir. 4+4+4 eğitim sistemi de 2012 yılında birkaç ay içinde yasalaşarak altyapı eksikliğine rağmen hızlı bir şekilde uygulamaya konulmuştur. Gazetelerden de anlaşıldığı üzere kamuoyu 4+4+4 eğitim sistemi hakkında yeterince bilgilendirilmemiş; 4+4+4 eğitim sisteminin amacının ne olduğu muğlak kalmıştır. Eğitim sisteminde yapılacak değişikliklerin önceden tüm paydaşlarla paylaşılması ve gerekli görüşlerin alınarak düzenleme yapılması toplumun iç dinamiklerini geliştirici rol oynayacaktır.

Zorunlu eğitim süresinin 5 yıldan 8 yıla çıkarılması, kamuoyunun genel kabulü olduğu görülmektedir. Fakat sürenin 5+3 şeklinde kesintili yapılması ile 8 yıl kesintisiz yapılması arasında farklılık vardır. Kesintisiz zorunlu eğitim sistemi, imam-hatip ortaokullarının kapanmasına neden olmasından dolayı bazı çevrelerce sistemin eleştirilmesine yol açmıştır. Aynı şekilde 4+4+4 eğitim sistemi ile zorunlu eğitim süresinin 12 yıla çıkarılması kamuoyu tarafından desteklenen bir adımdır. Fakat 8 yıllık zorunlu eğitimde olduğu gibi farklı çevrelerin odaklandığı bölüm, sistemin kesintili mi kesintisiz mi olacağı hususudur. 4+4+4 eğitim sistemi, kesintili yapıya sahip olduğu için laik çevrelerin eleştirisine neden olmuştur. Çünkü kesintili yapı, imam-hatip ortaokullarının on beş yıl aradan sonra tekrardan açılmasına yasal zemin olmuştur. İmam-hatip ortaokullarının açılması, siyasi alanda ideolojik tartışmaların ana temasını oluşturmaktadır. İmam-hatip ortaokullarının kapatılması bazı çevreler tarafından din düşmanlığı olarak nitelendirilmesinden dolayı, siyasi alandaki tartışmalarda imam-hatip konusu çoğu zaman açıkça dillendirilmemiştir. Bundan dolayı eğitim sisteminin farklı yönleri eleştirilerek kesintili mi kesintisiz mi olacağı yönünde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Nitekim yıllar boyunca tartışlagelen bir konu olan kesintisiz ve kesintili eğitim uygulaması, siyasi söylemlerden dolayı toplumsal ayrışmaya neden olduğu anlaşılmaktadır. Gazete haberlerinden yola çıkarak kesintili eğitimi savunanlar “dindar, muhafazakâr, irticacı” olarak adlandırılmakta; kesintisiz

eğitimi savunanlar ‐laik, darbecilerin borazanı, zorba, din dűşmanı‐ olarak adlandırılmaktadır. Bu söylemlerle toplumsal çatışma ortamı doğmaktadır.

Siyasal iktidarın 4+4+4 eğitim modeliyle imam-hatip ortaokullarını aabilmek için, zorunlu eğitim sűresinin 12 yıla çıkarılmasını fırsat olarak kullandığı bulgular sonucunda gűrűlmektedir. Bunun nedeni muhalefet partilerinden ve halktan fazla tepki alınmasını engellemek olduğu analizlerde ortaya konulmuştur. Daha önce 8 yıllık zorunlu eğitime geçilirken de aynı metot uygulanmış; imam-hatip ortaokullarının kapatılması üzerinden yapılan eleştiriler, zorunlu eğitim sűresinin 8 yıla uzatılmasıyla bastırılmıştır. Bu iki durumdan çıkarabileceğimiz ortak sonuç, siyasi iktidarların eğitim sistemlerini değiştirirken asıl amaçlarının dışındaki ögelere vurgu yaparak toplumun dikkati farklı yönlere çekilebilmektedir. Bu durum asıl yapılmak istenileni kamufler etme çabasıdır. Tűm kaynaklar analiz edildiğinde 4+4+4 eğitim sisteminin asıl amaının, dini dersleri okul programlarına koymak ve imam-hatip ortaokullarını açmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu amaı örtmek için fırsat olarak kullanılan ‐zorunlu eğitim sűresinin 12 yıla çıkarılması‐ fikri, kamuoyunun tepkisini azaltmaya yönelik bir adım olduğu savunulabilir. Nitekim iktidar üyelerinin bazı söylemlerinde ‐imam-hatip okullarının açılması‐ en bűyűk kazanım olarak dillendirildiği açıkça gűrűlmektedir.

Ayrıca denebilir ki, Tűrkiye’de siyasi iktidarlar kendi ideolojik tabanları dođrultusunda eđitim reformları yapmaktadır; kendi gűrűřlerine muhalif tabanların isteklerini gűz nűnde bulundurmadıđı gűrűlmektedir. İmam-hatip okullarının bir siyasi dönemde kapatılıp bařka bir siyasi dönemde açılması bu duruma en iyi örnektir. Aynı řekilde gazete haberlerinde yer alan eleřtirilere ve protestolara rađmen 4+4+4 eđitim yasaının kabul edilmesi, muhaliflerin gűrűřlerinin dikkate alınmadıđının gűstergesidir.

Gazete haberlerinden yola çıkararak; ana muhalefet partisi ve sivil toplum rgűtleri, meslek seçiminin erken yařlara indirilmesini ve zorunlu eđitimde açık đretim uygulamasını olumsuz bulmaktadır. Açık đretim uygulaması, özellikle belli bir yařa gelen kız çocuklarının eđitimi için alternatif bir yöntem olarak dűřűnűldűđű gűrűlmektedir. Bu yöntem, isteyen kız çocuklarının rgűn eđitimden ayrılarak açık đretim ortaokullarına gidebilmesinin yolunu açmıřtır. Gazetelere yansıyan haberler gűz nűnde bulundurulduđunda kız çocuklarının açık đretim ortaokullarına gűnderilmesinin veya yönlendirilmesinin nedeni de dini gerekçelere dayandırılmıřtır.

Siyasal iktidarın kendi ideolojisine uygun olarak “dindar nesil” yetiştirme amacı, eğitim kurumlarının toplum mühendisliği rolünü ön plana çıkarmaktadır. İktidarın amaçladığı toplumsal yapı için, eğitim kurumlarının bir araç olarak kullanılabilmesi anlaşılmaktadır; belirlenen eğitimleri almış olan bireyler, eğitim sonunda istendik vatandaş olma gayesine yakın insanlar olmaktadır. Bu rol için 4+4+4 eğitim yasası teklifine “Kur’an-ı Kerim” ve “Hz. Peygamberimizin Hayatı” adlı seçmeli dersler son anda eklenmiştir. Bunun nedeni de kamuoyunda fazla tepkilere ve tartışmalara mahal vermeden kanun teklifinin yasalaşmasını sağlamak olduğu savunulabilir. Ayrıca kanun içeriğinde sadece bu iki dini dersin seçmeli ders olarak bulunması da iktidarın ideolojik yönelimine kanıt olarak gösterilebilir.

4+4+4 eğitim sistemi ile zorunlu eğitime başlama yaşı düşürülmüştür. Zorunlu eğitime başlama yaşının düşürülmesinde kız çocuklarının ergenliğe giriş yaşı ve çocukların küçük yaştan itibaren dini eğitim almasının ölçüt alındığı analizler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden okula başlama yaşının da dini normlara uygun bir şekilde indirildiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde hafızlık eğitiminin de daha erkene çekilerek 5. sınıf itibarıyla verilebilmesi, erken yaşta dini eğitim verilebilmesine imkân sağlamıştır. Ayrıca ilkokulu bitiren ve ergenlik dönemine giren kız çocuklarının, dini nedenlerden dolayı örgün okumak istemediğinde açık öğretim ortaokuluna gidebilmesi veya imam-hatip ortaokullara gidebilmesinin de okula başlama yaşının düşürülmesinde etkili olduğu görülmektedir.

4+4+4 eğitim sistemi ile ilgili haberlerde, zorunlu eğitimin 12 yıla yükseltilmesi en az tartışılan konulardan biri olmuştur. Temel tartışma konuları; laiklik, başörtüsü, dindar nesil, dini eğitim, hafızlık eğitimi gibi dini konular olmuştur. Ayrıca 4+4+4 eğitim yasasının kabulü, bazı çevrelerin karma eğitimin sonlandırılması ve kamu kurumlarında başörtüsü yasağının kaldırılması gibi isteklerine zemin oluşturmuştur.

Gazete haberlerinde mesleki eğitime önem verildiği vurgusu yapılmasına rağmen, ortaokul kademesinde sadece iki tür okul (genel ortaokullar ve imam-hatip ortaokulları) olması, söylemlerin arka planında farklı amaçların olduğu izlenimi yaratmaktadır. Bu kademedeki verilen seçmeli dersler de öğrencileri farklı mesleklere yöneltmeyi sağlayacak dersler değildir. Bu nedenle 4+4+4 kesintili eğitim sistemi, siyasi-ideolojik bir hamle olarak algılanmaktadır. Tüm bunlardan dolayı, siyasi çekişmelerin ve kaygıların ötesinde geleceğin insanını yetiştirme hususunda önlemler alınmalıdır. Hükümet programlarının ve kalkınma planlarının çoğunda mesleki ve teknik eğitime ağırlık verileceği belirtilmesine rağmen bu alanda yeterli gelişimin sağlanamadığı görülmektedir. Bu alanda yapılacak

değişiklikler, nitelikli meslek elemanı yetiştirmeye yönelik olarak ciddi yatırımları içermelidir; öğrenciler ile iş dünyası buluşmaları sağlanmalıdır. Hem 8 yıllık kesintisiz eğitimin hem de 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim sisteminin önemli gerekçelerinden biri olan meslek seçimi ve yöneltme konusu objektif olarak ele alınmalıdır. Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre mesleki eğitim almaları sağlanmalıdır.

2012-2013 eğitim-öğretim yılı itibariyle uygulanan yeni eğitim sistemi modeli için, hukuki ve resmi belgelerde “12 yıllık zorunlu eğitim” tabiri kullanılmasına rağmen kamuoyunda ve gazetelerde “4+4+4 zorunlu eğitim” biçiminde anılması bile, farklı çevrelerin yeni eğitim modelini tasvir ederken farklı ideolojik tasavvurların etkisinde kaldığını kanıtlamaktadır.

Gazetelere yansıyan haberlerin genelinde 4+4+4 eğitim sisteminin sadece siyasi ve ideolojik ayağı tartışılmıştır. Yapılan düzenlemeler ve tartışmalarda eğitim bilimleri bulgularından yararlanılmadığı ve toplumsal gerçeklik esasına uyulmadığı aşikârdır. Gazetelere yansıyan haberlerde siyasal iktidarın arzu ettiği nesli yetiştirmek için kendi ideolojisi çerçevesinde düzenleme yaptığı saptanmıştır; bu saptama çoğu zaman iktidar tarafından da açıkça dillendirilmiştir. Ayrıca düzenlemenin 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleşen ve “postmodern darbe” olarak anılan olaylarla yüzleşildiği bir dönemde acilen uygulanması bir hesaplaşmanın tezahürü olarak görülmektedir. Ayrıca 1970’li yıllardan beri gelen siyasal iktidarlar toplum mühendisliği rolüne bürünerek eğitim sistemini şekillendirirken baz aldığı nokta, imam-hatip okullarının eğitime devam edip etmeyeceğidir. Eğitim sistemi içinde farklı alanda eğitim veren birçok kurum olmasına rağmen sadece bu kurumlara yoğunlaşarak eğitimin şekillendirilmesi sistemin entropi yaşamasına neden olmaktadır. Nitekim entropi yaşamasına rağmen gazete haberlerindeki söylemlerden de anlaşıldığı gibi yapılan düzenlemelerin “demokratikleşme” ve “tarihi reform” olarak yansıtılması bir meşrulaştırma söylemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak siyasal iktidarlar, kendi ideolojileri lehinde bir toplumsal yapı oluşturabilmek için, eğitim sistemi üzerinde değişiklikler yapabildiği görülmektedir. Bunun en bariz örneği, 1997 yılında uygulanan 8 yıllık kesintisiz eğitim modeli ile 2012 yılında uygulanan 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki ayrı model, iki ayrı insan modelini yetiştirmek için uygulamaya konmuş; dönemsel siyasal partilerin lehinde vatandaş yetiştirme arzusu ön planda tutulmuştur. 4+4+4 kesintili eğitim sistemi ile hem muhafazakâr hem de modern vatandaş tipi yetiştirilmesinin amaçlandığı

anlaşılmaktadır; zorunlu eğitim kurumları modern muhafazakâr bir nesil yetiştirme amacı ekseninde kademelendirilmiştir. Bu nedenle eğitim kurumlarını ideolojilerin aktarıldığı bir yer olarak görmek yerine bilimsel çalışmaların aktarıldığı, öğrencileri araştırmaya ve düşünmeye sevk eden yerler olarak görmek yerinde olacaktır. Gazete haberlerinden anlaşıldığı üzere 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim modeli, laik ile muhafazakâr kesimin ideolojik çatışmasının bir sonucu olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda kendini “muhafazakâr demokrat” olarak niteleyen yeni muhafazakârlar, geçmişte yaşanan bazı olayların rövanşını olarak 4+4+4 kesintili zorunlu eğitim hamlesini uyguladığı görülmektedir; böylece ideolojik aktarmanın temeli zorunlu eğitim sistemi ile sağlamlaştırılmaya çalışılmaktadır. Aynı zamanda bu yasayla laik ile muhafazakâr kesimin tekrardan karşı karşıya geldiği görülmektedir; muhafazakâr kesimin laikçi kesime karşı eğitim alanında üstünlük sağladığı savunulabilir. Bu üstünlüğün sağlanmasında eğitimin dinselleştirilmesi etkin rol oynamaktadır. Bu araştırmanın tamamı göz önünde bulundurulduğunda zorunlu eğitimin, egemen güçlerin ideolojik çıkarları doğrultusunda şekillendiği kanısına ulaşılmaktadır. Böylece zorunlu eğitim, toplumsal yapı üzerinde mühendislik aracı olarak kullanılabilir; bu durum gücü elinde bulunduran siyasi iktidarların ideolojisine uygun bireylerin yetişmesine zemin hazırlamaktadır.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, Y. (2013). *Okul yöneticilerinin görüşlerine göre 2012 yılında ilköğretim ve eğitim kanununda yapılan düzenlemenin (4+4+4) ilkokullarda uygulanışı üzerine bir değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ahmad, F. (2015). *Modern Türkiye'nin oluşumu* (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akın, U. ve Arslan, G. (2014). İdeoloji ve eğitim: devlet ilişkisine farklı bir bakış. *Tekirdağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 81-90.
- Akkan, E. (2013). *4+4+4 eğitim modelinin değişim yönetimi bakımından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Akyüz, Y. (1983). III. Selim'in ilmiye, din ve ilköğretim alanındaki fermanına ilişkin bir belge. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(2), 143-149.
- Akyüz, Y. (1989). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Akyüz, Y. (1994). İlköğretimin yenileşme tarihinde bir adım: Nisan 1847 Talimatı. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (5), 1-47.
- Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları* (Y. Alp ve M. Özışık, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altunya, N. (1997). Anayasada kesintisiz ilköğretim. *Aydınlanma Sürecinde 8 Yıllık Eğitim*, Ankara: Güldiken Yayınları.
- Arslan, M. (2000). Cumhuriyet dönemi ilköğretim programları ve belli başlı özellikleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 146.
- Aslan A. K. (2001). Eğitimin toplumsal temelleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 16-30.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. (1954). *T.C. Resmi Gazete*, 8662, 19 Mart 1954.
- Aydınbaş, M.A. (1998). Sekiz yıla evet, kesintisize hayır. *Türkiye ve Almanya'da eğitim tartışmaları*, Ankara: Hacettepe Taş Yayınları.
- Bank, B. (2012). Kapitalist devlet üzerine geliştirilen kuramsal tartışmalar: Poulantzas, Miliband ve Laclau. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (23), 1-28.
- Başgöz, İ. (1924). *Türkiye'nin eğitim çıkmazı ve Atatürk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Başvuru Kitapları.

- Bauman, Z. (2017). *Sosyolojik düşünmek* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayhan, V. (2015). Eğitim sosyolojisinin uygulama alanında yeni bir model: okul sosyoloğu ve görevleri. *Sosyoloji Dergisi*, 3(30), 255-274.
- Binbaşıoğlu, C. (1995). *Türkiye’de eğitim bilimleri tarihi*. İstanbul: Mili Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Binbaşıoğlu, C. (1999). *Cumhuriyet dönemi eğitim bilimleri tarihi*. Ankara: Tekışık Yayıncılık.
- Binbaşıoğlu, C. (2009). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye. (2015). *Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Hedefler*. Ankara.
- Birleşmiş Milletler Türkiye. (2000). *Binyıl Kalkınma Hedefleri*. Ankara.
- Büyüköztürk, Ş. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- CHP. (1927). *Cumhuriyet Halk Partisi İkinci Kurultay Bildirisi*. 16.05.2017 tarihinde <https://www.ataturktoday.com/CHP/1927IkinciKurultayBildirisi.htm> adresinden alınmıştır.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk ve ortaöğretim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Çetin, H. (2001). Devlet, ideoloji ve eğitim, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 201-211.
- Çiller Hükümeti Programı. (1995). 12.05.2017 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP51.htm> adresinden alınmıştır.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1995). *T.C. Resmi Gazete*, 22184.
- Demirel Hükümeti Programı. (1977). 14.05.2017 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP41.htm> adresinden alınmıştır.
- Demirel Hükümeti Programı. (1991). 14.05.2017 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP49.htm> adresinden alınmıştır.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1972). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*, Ankara.

- Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2005). *Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2005*, Ankara.
- Doğan, İ. (2010). *Türk eğitim tarihinin ana evreleri: kurumlar, kişiler ve söylemler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Doğan, S., Uğurlu, C. ve Demir, A. (2014). 4+4+4 eğitim sisteminin okul paydaşlarına olumlu ve olumsuz etkilerinin yönetici görüşlerine göre incelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(1), 115-138.
- Dursun, D. (2012). *Siyaset bilimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ecevit Hükümeti Programı. (1999a). 16.05.2017 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP56.htm> adresinden alınmıştır.
- Ecevit Hükümeti Programı. (1999b). 18.05.2017 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP57.htm> adresinden alınmıştır.
- Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme. (1960). 25.05.2017 tarihinde <http://insanhaklarisavunuculari.org/dokumantasyon/files/original/f94db8aed204aec9fb71426abddd8380.pdf> adresinden alınmıştır.
- Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme. (2009, 14 Temmuz). *T.C. Resmi Gazete*, 27288.
- Enginer, A. (2004). *Türkiye’de on iki yıllık zorunlu eğitim için bir model önerisi ve uygulanabilirliği*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Erbakan Hükümeti Programı. (1996). 15.05.2017 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP54.htm> adresinden alınmıştır.
- Erdem, A.R. (1998). İlköğretimimizde yeniden yapılanma. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, (58), 27-29.
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası.
- Ergün, M. (1994). *Eğitim sosyolojisine giriş*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Ertürk, S. (1993). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan Matbaacılık.
- Fer, S. (2005, Aralık). *1923 yılından günümüze cumhuriyet dönemi ilköğretim programları üzerine bir inceleme*. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu’nda sunulmuş bildiri, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Foucault, M. (2013). *Hapishanenin doğuşu*. Ankara: İmge Kitapevi.

- Foucault, M. (2015a). *Büyük kapatılma* (I. Ergüden ve F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015b). *İktidarın gözü* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freire, P. (2016). *Ezilenlerin pedagojisi* (D. Hattatoğlu ve E. Özbek, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gazalcı, M. (1997). *Aydınlanma sürecinde 8 yıllık eğitim*. Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Gelen, İ. ve Beyazıt, N. (2007). Eski ve yeni ilköğretim programları ile ilgili çeşitli görüşlerin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, (51), 457-476.
- Gökçe, F. (2007). *Değişme sürecinde devlet ve eğitim*. Ankara: Tekaç Eylül Yayınları.
- Gökçe, F. (2009). *Devlet ve eğitim*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gözler, K. (1999). *Türk anayasaları*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Gözübüyük, A.Ş. ve Kili, S. (1982). *Türk anayasa metinleri (1839-1980)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Gutok, G. L. (2011). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar* (N. Kale, Çev.). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Gündüz, M. (2011). Zorunlu ve kesintisiz eğitimin kısa tarihi. *Eğitime Bakış, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 7(21), 3-10.
- Güngör, Y. (1997). Çalışma yaşı ve 8 yıllık zorunlu eğitim. *Aydınlanma Sürecinde 8 Yıllık Eğitim*, Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Güran, T. (1997). *Osmanlı Devleti'nin ilk istatistik yıllığı 1897: tarihi istatistikler dizisi*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Illich, I. (2012). *Okulsuz toplum* (M.Özay, Çev.). İstanbul: Şule Yayıncılık.
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2010, 11 Nisan). *T.C. Resmi Gazete*, 28261.
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.3.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun. (1997). *T.C. Resmi Gazete*, 23084, 18 Ağustos 1997.
- İnal, K. (2004). *Eğitim ve iktidar: Türkiye'de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler*. Ankara: Ütopya Yayınları.

- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. (1949). *T.C. Resmi Gazete*, 7217, 27 Mayıs 1949.
- Karadeniz, C. B. (2012). Öğretmenlerin 4+4+4 zorunlu eğitim sistemine ilişkin görüşleri. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 10(40), 34-53.
- Kızılcılık, S. (1994). *Sosyoloji Teorileri*. Konya: Yunus Emre Yayınları.
- Kızılcılık, S. ve Erjem, Y. (1996). *Açıklamalı sosyoloji sözlüğü*. Ankara: Saray Kitabevi.
- Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu. (1942). *T.C. Resmi Gazete*, 5141, 25 Haziran 1942.
- Küçükönder, A. (2001). *İlkokul ve ortaokul ile zorunlu eğitimin mevzuat, müfredat ve uygulama açısından bir karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- McLaren, P. (2011). *Okullarda yaşam: eleştirel pedagojiye giriş* (M. Y. Eryaman ve H. Arslan, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- MEB. (1981). *X. Milli Eğitim Şurası (23 - 26 Haziran 1981)*. 13.02.2017 tarihinde http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113455_10_sura.pdf adresinden alınmıştır.
- MEB. (1998). *Cumhuriyetin 75. yılında gelişmeler ve hedefler: milli eğitim*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1999). *Sayısal veriler*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2008, 26 Ağustos). *Soru Önergesi*. 15.05.2017 tarihinde <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-4188c.pdf> adresinden alınmıştır.
- MEB. (2009). *2010-2014 Stratejik Planı*. 16.05.2017 tarihinde https://sgb.meb.gov.tr/Str_yon_planlama_V2/MEBStratejikPlan.pdf adresinden alınmıştır.
- MEB. (2012). *12 yıl zorunlu eğitim, sorular – cevaplar*. Ankara.
- MEB. (2014). *Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri*. (21.01.2018) 18.04.2017 tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html adresinden alınmıştır.
- MEB. (2016). *Milli Eğitim İstatistikleri*. 02.03.2017 tarihinde http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/18024009_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2015_2016.pdf adresinden alınmıştır.
- MEB. (2017). *Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim (1.Dönem)*. 15.04.2017 tarihinde https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_03/31152628_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2016_2017_1.pdf adresinden alınmıştır.

- Melen Hükümeti Programı. (1972). 16.05.2017 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP35.htm> adresinden alınmıştır.
- Memişoğlu, S.P. ve İsmetoğlu, M. (2013). Zorunlu eğitimde 4+4+4 uygulamasına ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi (Journal of Research in Education and Teaching)*, 2(2), 14-24.
- Mert, K. (1999). *Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim uygulaması konusunda öğretmen görüşleri (Niğde il örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. (2014, 26 Temmuz). *T.C. Resmi Gazete*, 29072.
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973). *T.C. Resmi Gazete*, 14574, 24 Haziran 1973
- Milli Eğitim Temel Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun. (1983). *T.C. Resmi Gazete*, 18081, 18 Haziran 1983.
- Mutluer, F. (1998). Sapma kuramlarına bir bakış. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, (12), 217-229.
- Neziroğlu, İ. ve Yılmaz, T. (2013). *Hükümetler-programları ve genel kurul görüşmeleri (Cilt 5) (26 Mart 1971-17 Kasım 1974)*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Oskay, Ü. (1952). Popüler kültür açısından “ideoloji” kavramına ilişkin yeni yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(25), 197-253.
- Örs, Ç., Erdoğan, H. ve Kipici, K. (2013). Eğitim yöneticileri bakış açısıyla 12 yıllık kesintili zorunlu eğitim sistemi: Iğdır örneği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 131-154.
- Özal Hükümeti Programı. (1980). 24.06.2017 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP45.htm> adresinden alınmıştır.
- Özalp, A. (2014). Ötekileştirme: sembolik etkileşimci bir bakış. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 8(16), 227-235.
- Özalp R. ve Ataüenal A. (1977). *Türk milli eğitim sisteminde düzenleme teşkilatı (Talim ve Terbiye Kurulu-Milli Eğitim Şurası)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Özbey, G. (2014). *Zorunlu eğitim sürecinde ilköğretim mimari yapılarının eğitim anlayışlarına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özer, Ö. (2012). *Haber söylem ideoloji: eleştirel haber çözümlemeleri*. Konya: Literatürk Academia.

- Özyılmaz, Ö. (1998). 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim: beklentiler, sorunlar ve yansımalar. *Türkiye ve Almanya'da Eğitim Tartışmaları*, Ankara: Hacettepe Taş Yayınları.
- Pekin Deklarasyonu. (1995). *Dördüncü Dünya Kadın Konferansı*. 16.10.2017 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/komisyona/kefe/docs/pekin.pdf> adresinden alınmıştır.
- Sim, S. ve Loon, B.V. (2012). *Eleştirel teori: aydınlanmadan postmodernizme eleştirel düşünce için çizgibilim*. İstanbul: NTV Yayınları.
- Spring, J. (2010). *Özgür eğitim* (A. Emekçi, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1939). *I. Milli Eğitim Şurası*. 15.06.2017 tarihinde https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/05093759_1_sura.pdf adresinden alınmıştır.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1949). *IV. Milli Eğitim Şurası*. 15.06.2017 tarihinde https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113329_4_sura.pdf adresinden alınmıştır.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1962). *VII. Milli Eğitim Şurası*. 15.06.2017 tarihinde https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113419_7_sura.pdf adresinden alınmıştır.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1974). *IX. Milli Eğitim Şurası*. 15.06.2017 tarihinde https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113442_9_sura.pdf adresinden alınmıştır.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1988). *XII. Milli Eğitim Şurası*. 15.06.2017 tarihinde http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113522_12_sura.pdf adresinden alınmıştır.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1996). *XV. Milli Eğitim Şurası*. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 2458.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (1999). *XVI. Milli Eğitim Şurası*. 15.06.2017 tarihinde https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113618_16_sura.pdf adresinden alınmıştır.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2006). *XVII. Milli Eğitim Şurası*. 04.07.2017 tarihinde http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113631_17_sura.pdf adresinden alınmıştır.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2010). *XVIII. Milli Eğitim Şurası*. Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 2639.
- Talu Hükümeti Programı. (1972). 03.05.2017 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP36.htm> adresinden alınmıştır.

- Tan, M. (1981). Eğitim sosyolojisinde değişik yaklaşımlar: işlevci paradigma ve çatışmacı paradigma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 23(2), 557-571.
- Tazebay, A. (2000). *İlköğretim programları ve gelişmeler (program geliştirme ilke ve teknikleri açısından değerlendirmesi)*. Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım.
- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu. (1995). *Kadın 2000: 21.Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış (PEKİN+5) Başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumunun Hazırlık Dönemi ve Sonuçları Hakkında Bilgi Notu*. 10.09.2017 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararası_belgeler adresinden alınmıştır.
- T.C. Maarif Vekâleti İlk Mektepler Talimatnamesi. (1929). İstanbul: Devlet Matbaası.
- Teşkilât-ı Esasiye Kanûnu. (1924). *T.C. Resmi Gazete*, 24 Nisan 1924.
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu. (1924). *T.C. Resmi Gazete*, 322, 3 Mart 1924.
- Tezcan, M. (1993). *Eğitim sosyolojisinde çağdaş kuramlar ve Türkiye*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, M. (2013). *Sosyolojik kuramlarda eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tok, F. (2013). *12 yıllık zorunlu eğitim uygulamasına ilişkin öğretmen, yönetici ve veli görüşlerinin incelenmesi (Gaziantep il örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- TTKB. (2012). *Cumhuriyetin ilk dönemi eğitim kurumları (1921-1926)*. Ankara.
- TÜİK. (2012). *İstatistik Göstergeler 1923-2011*. 24.06.2018 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=158 adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2016). *Eğitim İstatistikleri*. 24.06.2018 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1961) *1961 Anayasası*. T.C. Resmi Gazete, 10859, 20 Temmuz 1961.
- Türkiye'deki Gazetelerin İdeolojik Görüşleri. (2012), 24.06.2018 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye'de_yay%C4%B1nlanan_gazeteler_listesi adresinden alınmıştır.
- Türkiye'deki Gazetelerin Tiraj Tablosu. (26 Mart 2012 - 01 Nisan 2012 haftası). 24.06.2018 tarihinde <http://www.medyatava.com/tiraj/2012-03-26> adresinden alınmıştır.

- Türkkahraman, M. ve Keskin, İ. (2013). *Eğitim sosyolojisi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Türkoğlu, P. (1997). Yönlendirme eğitimi ve yöntem. *Aydınlanma Sürecinde 8 Yıllık Eğitim*, Ankara: Güldiken Yayınları.
- TÜSİAD. (1990). *Türkiye’de eğitim: sorunlar ve değişime yapısal uyum önerileri*. İstanbul: Apa Ofset Basımevi.
- Uğurlu, C.T. (2018). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Ulus Hükümeti Programı. (1980). 24.06.2018 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP44.htm> adresinden alınmıştır.
- Unat, F.R. (1964). *Türkiye eğitim sisteminin gelişmesine tarihi bir bakış*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- UNESCO. (2016). *Eğitim İstatistikleri*, 24.06.2018 tarihinde <http://data.uis.unesco.org> adresinden alınmıştır.
- UNICEF. (1998). *Uygulama El Kitabı*, 1959 Beyannamesi.
- Uyanık, E. (2009). II. Meşrutiyet Dönemi’nde toplumsal mühendislik aracı olarak eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin eğitim politikaları (1908-1918). *Amme İdaresi Dergisi*, 42(2), 67-88.
- Ünal, D. P. (2013). Sınıf öğretmenlerinin 4+4+4 uygulamasına yönelik görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 324-337.
- Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme. (1960). 24.06.2018 tarihinde http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin127.pdf adresinden alınmıştır.
- Wallace, R. A. ve Alison, W. (2018). *Çağdaş sosyoloji kuramları: klasik geleneğin iyileştirilmesi* (L. Elburuz ve M.R. Ayas, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Yabancı, S. (2004). *Sekiz yıllık zorunlu eğitimin sosyal sonuçları (Sivrice ilçesi örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Yılmaz Hükümeti Programı. (1991). 12.06.2018 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP48.htm> adresinden alınmıştır.
- Yılmaz Hükümeti Programı. (1996). 12.06.2018 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP53.htm> adresinden alınmıştır.
- Yılmaz Hükümeti Programı. (1997). 12.06.2018 tarihinde <https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP55.htm> adresinden alınmıştır.
- Yılmaz, R. (2014). *4+4+4 eğitim sisteminin yapı ve işleyişi ile matematik öğretim sürecine etkisine yönelik öğretmen görüşleri*. Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : NOYAN, ERTAN
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 1988 / Batman
Medeni hali : Bekâr
Telefon : 553 483 52 77
e-mail : ernoyann@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek Lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	18.10.2019
Lisans	Anadolu Üniversitesi / Kamu Yönetimi	23.07.2018
Lisans	Anadolu Üniversitesi / İşletme	03.06.2013
Lisans	Muğla Üniversitesi / Eğitim Fakültesi	11.06.2010
Lise	Batman Gazi Lisesi	15.06.2006

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2010-2013	Selçuklu İlköğretim Okulu	Öğretmen
2013-2016	Bağlar İlkokulu	Öğretmen
2016- ...	Artuklu İlkokulu	Müdür Yardımcısı

le.ahbv.edu.tr